

DIE AAN ZIJN NAAM GEDENKEN

Er is een gedenkboek voor Zijn aangezicht geschreven, voor degenen, die de Heere vrezen, en voor degenen, die aan Zijn Naam gedenken. (Maleachi 3:16)

Vier voorbeelden van Schotse vroomheid

James Fraser

Marion Laird

John Howie

Christopher Munro

Door

L. J. van Valen

Voorwoord

Bekeringsgeschiedenissen hebben positieve en negatieve kanten. Positief is, dat zij kunnen dienen tot bemoediging en vertroosting van hen die licht over hun eigen weg begeren. Hoe kunnen zwakgelovigen versterkt worden in het geloof, wanneer zij de leidingen des Heeren ook bij anderen bevestigd zien. Hoe worden zij vertroost, als zij lezen van de aanvechtingen en strijd met het eigen zondige bestaan en hoe de Heere door diepe wegen van beproeving de Zijnen vasthoudt en op Zijn tijd op Zijn eigen werk terugkomt. Hoe kan het hart worden opgebeurd, wanneer zij kennis nemen van de wijze waarop de zondaar tot Christus de toevlucht neemt en alleen op Zijn verdienste mag rusten. Deze herkenning, als zij tenminste op het Woord gegrond is, geeft een nauwere band met al degenen die de Heere liefhebben in onverderfelijkheid.

Er is echter ook een schaduwkant. Wanneer een bekeringsverhaal een uitdrukking is van een onBijbels systeem dat als model en keurnorm wordt gehanteerd, gaat het praktische nut hiervan verloren. Dan gaat het meer over de kenmerken en belevingsstadia, dan over het vastgemaakt worden in het werk van Christus. De normen worden verlegd van de Schrift naar de eigen bevinding. De ontsparing zet zich voort, wanneer de ervaringen geen Bijbelse grond hebben, of als niet wordt onderzocht of zij deel uitmaken van het zaligmakend werk van Gods Geest. In dit opzicht wordt het onderscheid tussen bevinding en valse mystiek niet altijd omlijnd. En hoeveel schade heeft de radicalisering van een bepaalde bekeringsgang niet berokkend, vooral aan hen die niet zo vast staan in het geloof en weinig licht hebben over hun eigen weg.

Goede wijn behoeft geen krans! De *Vier voorbeelden van Schotse vroomheid*, die wij hierbij inleiden, vertonen naar onze gedachten Bijbelse kenmerken, waarbij de eerlijke erkenning van verkeerde toepassingen en conclusies niet ontbreekt. Juist de realiteitszin geeft de onvaste gelovige een stuk herkenning waarmee hij zijn winst kan doen, als de 'ongestalten' in het geestelijke leven tenminste niet als 'echt' worden gewaarmerkt. De wegwijzer dient toch nooit gericht te zijn op de eigen gevoelens, maar op de Christus der Schriften.

Behalve 'voorbeelden' van Marion Laird en Christopher Munro die wij een aantal jaren geleden voor een zendingsblad bewerkten, verschenen zij niet eerder in onze taal. Over het algemeen geven zij uitdrukking aan het leven uit het geloof, van de strijd tussen de oude en de nieuwe mens en van de 'opwas in de kennis en in de genade van Christus'. Wel moet worden opgemerkt, dat hun omgaan met genadekenmerken meer de na-reformatorische traditie vertoont dan die van de eerste hervormers. Desondanks zijn hun beschrijvingen uitdrukkingen van de schriftuurlijk-bevindelijke theologie die in Schotland zo'n opgang maakte.

Als zodanig heeft de gereformeerde traditie aldaar een gezondere basis dan in ons land. Niet de Christen met zijn belevingen staat hierbij centraal, maar Christus en Zijn volbrachte werk. Veel aandacht wordt geschonken aan de verklaring van de aard van het rechtvaardigend geloof, waarover ook onder de gelovigen in Schotland veel misvattingen bestonden. Vooral de verhouding tussen de kenmerken van genade en het gelovig rusten op het objectieve heil in Christus, gaf nogal eens stof tot verwarring, die wij in de vier voorbeelden dan ook tegenkomen. De ervaring is bij de Schotse schrijvers nooit voorwaarde tot het geloof, maar altijd vrucht van het gelovig zien op Christus, zoals Hij Zich in de evangeliebeloften vertoont. Deze meer

evenwichtige benadering heeft voor veel ontsporingen behoed en de vroomheidsbeleving een gezondere basis gegeven. In een historische inleiding gaan wij nader op een aantal kenmerken en achtergronden van de Schotse vroomheid in.

Wij maken hierbij enkele kort samengevatte vergelijkingen met de spiritualiteit van de stroming die in de traditie staat van de zogenaamde Nederlandse Nadere Reformatie. De schaduwkanten van bekeringsverhalen geven hen, die willen afrekenen met de bevindelijke kant van het leven der genade, vaak handvaten om hun kritiek te uiten. Het is echter méér onBijbels om de bevinding als een ziekelijke uitdrukking van het gemoed bewust te veroordelen, dan om onbewust te vervallen in misvattingen over de innerlijke kant van het geloofsleven. De Psalmen zijn immers voor een groot gedeelte een uitdrukking van de hoogte- en dieptepunten van het innerlijke gevoel van de gelovige. Zij die hun geloof altijd kunnen vasthouden, nooit door twijfel worden aangevallen en geen kennis hebben van de zielsbeleving van hun zondig bestaan en van de verwondering over de vrije genade Gods, mogen zichzelf wel ernstig afvragen of zij hun huis niet op zandgrond gebouwd hebben!

De Heere bewaart een 'gedenboek voor Zijn aangezicht' van degenen die Hem kennen. Hij neemt het menselijke en onvolmaakte uit de levensgeschiedenissen van Zijn kinderen weg en bewaart Zijn eigen werk tot een eeuwige gedachtenis. Het zijn 'degenen die aan Zijn Naam gedenken' en in hun hart en leven die 'Naam vertonen, omdat zij Hem liefhebben, Hem Die hen heeft geroepen tot het licht van Zijn genade en heeft gewassen in Zijn dierbaar bloed. Die Naam wordt zo zoet en dierbaar, als de liefde in ons hart wordt uitgestort en wij ons door het geloof aan Hem verbonden mogen weten door een band die tot in eeuwigheid niet zal worden verbroken. En het is dezelfde band die ons verenigt met hen die 'even dierbaar geloof met ons verkregen hebben'. Een band die gegrond is in het eeuwig welbehagen van God, dat door de eeuwen heen door Zijn hand gelukkig voortgaat en *'zal voortgaan tot de laatste dag, opdat ook het nageslacht Zijn grootheid zingen mag!'*

Dordrecht, augustus 1993

Historische inleiding

Vroomheidsbeleving in Schotland

Het godsdienstige leven in Schotland sinds de Reformatie kenmerkt zich door een sterk devotionele inslag. De nadruk op de vroomheidsbeleving in theologie en prediking schoot diepe wortels in het volksleven. Het type vroomheid dat na de Reformatie zo'n krachtig stempel drukte op vele duizenden en in alle volksklassen en standen aanhang had, was van een Bijbels karakter. Hoewel in de na-reformatorische traditie enige accentverschuivingen zijn waar te nemen, neerkomend op een grotere plaats voor de kenmerken van genade, bleef het reformatorisch karakter in grote lijnen gehandhaafd. Wel kwam in de zeventiende eeuw een mystiek getinte spiritualiteit op, die zich verwant voelde met het type middeleeuwse vroomheid, zoals deze gestalte kreeg in de beweging van de Moderne Devotie. Deze mist de reformatorische diepgang en uitstraling, vooral omdat zij sterk gericht was op een innerlijke, meditatieve vroomheidsbeleving. Het was juist de calvinistische hoofdstroming, die vanuit een diep doorleefde christocentrische devotie, gedurende meer dan drie eeuwen het nationale leven beïnvloedde. Deze kenmerkt zich door een Bijbelse harmonie van leer, bevinding en praktijk.

De Schotse spiritualiteit is, over het geheel genomen, evenwichtig en Bijbels belijnd. Zij onttaardt niet in quiëtistische lijdelijkheid en allerlei vormen van wereldmijding, maar weet een harmonie te vinden tussen de godsdienst van het hart en de praktijk van het leven van alledag. Er is sprake van een open oog voor de wereld en voor de belangen van kerk en vaderland, zonder af te doen van de antithese van het Koninkrijk van God met de wereld, als machtsgebied van Satan. Het calvinisme van John Knox, met zijn sterke nadruk op de roeping van de kerk in het nationale leven, ontwikkelde zich wel binnen een strak confessioneel kader, doch propageerde zeker geen doperse wereldmijding.

De invloed van de Bijbel, zowel op de persoonlijke vroomheid, als op het politieke en sociale leven, was vooral in de zestiende en zeventiende eeuw van grote betekenis. Het parlement nam in 1579 een wet aan, waarin iedere huisvader werd gelast om een Bijbel en Psalmboek te gebruiken. Het belang van dagelijkse Schriftlezing in het gezin, door middel van de huisgodsdienst, was een zaak van nauwlettend toezicht van de kerkenraad. Zo was de Bijbel de gids voor het geestelijke leven en de enige norm voor de dagelijkse praktijk. De Bijbelse leer vond men verwoord in de Schotse confessie van 1560 en de verschillende catechismussen uit de tijd na de Reformatie, later gevolgd door de bekende symbolen van Westminster, die sinds 1650 het leerstellig vademecum vormen voor hen die zich verbonden wisten met de theologie van de oorspronkelijke hervormers. Het periodieke onderwijs in de leer, naar de leidraad van de Westminsterse catechismussen, door middel van de huiscatechisaties en de dagelijkse 'family worship', gaf de vroomheid een gezonde basis en betekende een schildwacht voor ontsporingen.

Devotionele literatuur

Het eigene van de Schotse spiritualiteit komt tot uitdrukking in de schriftelijke nalatenschap van zowel predikanten als leken. Adam Philip onderscheidt in zijn *The devotional literature of Scotland* een aantal soorten boeken. De eerste groep noemt hij

de classic works of devotion, dan de autobiografische, de confessionele, de liturgische geschriften, de gedichten, de brieven en gedachten, de populaire godsdienstige literatuur en tenslotte de theologische boeken.

Tot de eerste groep behoort het bekende *The Christian 's Great Interest* van William Guthrie (1620-1665), dat in 1659 voor het eerst verscheen. Als tweede 'book of the soul' noemt Philip *The Life of God in the Soul of Man* van Henry Scougal (1650-1678), dat in dezelfde tijd van de pers kwam. Beide boeken vertegenwoordigen aparte stromingen binnen godsdienstig Schotland, die soms in elkaar overlopen, die van de calvinistische en die van de mystieke. Het boek van Guthrie richt zich duidelijk op de kennis van Christus en de praktische kant van de rechtvaardiging uit het geloof, terwijl het boekje van Scougal nadruk legt op de toewijding aan God door een leven van meditatie, gebed, zelfonderzoek en strijd tegen de zonde. Het laatste volgt meer de lijn van de *Moderne Devotie* van de Imitatio van Thomas à Kempis dan de kernpunten van de Reformatie.

John Brown van Haddington (1722-1787), een theoloog uit de traditie van de bekende Erskine's, wil het goede van Scougal's boekje niet over het hoofd zien, maar hij mist hierin wel de krachtige geloofstaal van de reformatoren. Het bevat in zijn ogen dan ook niet meer 'dan een praktische godsdienst die niet gegrond is op, of verbonden is met Jezus' toegerekende gerechtigheid, of door Zijn inwonende Geest en genade...' En juist de plaatsvervangende gehoorzaamheid van Christus is het centrum van de Schots-gereformeerde calvinistische spiritualiteit.

Kernpunten van de Schotse calvinistische theologie

De theologische accenten van de calvinistische hoofdstroming bij de stichtelijke literatuur richten zich op het Middelaarswerk van Christus. De hoofdthema's van de hervormers: *de leer van de verzoening en van de rechtvaardiging van de goddeloze*, staan hierin centraal. Het gaat hierbij niet zozeer om de dogmatische omschrijving, maar meer om de praktische toepassing en uitwerking voor hart en leven. Terwijl de mystieke stroming van mannen als Scougal blijft steken in een verinnerlijking en werkeilichheid, richt de theologie van de gereformeerde Schotse schrijvers zich op het kruis.

J. H. Merle d'Aubigné (1794-1872) merkt terecht op dat het leerstuk van de verzoening, 'dat ons dadelijk leert van de zonde van de mens en van de genade van God; deze fundamentele leer, die aan de ene kant het bewustzijn van onze schuld bevat en aan de andere kant de verzekering van een onherroepelijke raad van genade en zaligheid', 'het bezielende element' is van de Schotse theologie. 'Het geloof in het Lam Gods, Dat de zonden der wereld heeft gedragen, is de melk waarmee het Schotse kind op de scholen van de steden, in de bergen en de dalen gevoed wordt.' Zo gaf het oorspronkelijke calvinisme, dat door John Knox en zijn opvolgers werd ingevoerd, in de eeuwen die volgden een gezonde basis aan de wijze waarop de vroomheid werd beleefd en in praktijk gebracht.

De door Merle D'Aubigné genoemde elementen geven de toon aan in de bekende klassieke werken van de Schotse schrijvers, zoals in *The Christian 's Great Interest*, van William Guthrie, de *Human Nature in its Fourfold State* (de Viervoudige Staat) van Thomas Boston en de *Scripture Doctrine of Sanctification* (de Bijbelse leer van de heiligmaking) van James Fraser van Alness. Het gaat hierbij om een persoonlijke bevinding van de Goddelijke waarheden, zoals de wedergeboorte en de rechtvaardiging door het geloof in de Zaligmaker, Die vrij in het Evangelie wordt

aangeboden. Deze zaken lopen als een rode draad door de godsdienstige lectuur heen, of het nu preken zijn van Robert Bruce uit de Reformatietijd, de verhandeling over Jesaja 53 van James Durham uit de tijd van de Covenanters van de zeventiende eeuw, of de *Lectures on Romans* van Thomas Chalmers uit de negentiende eeuw.

Zo vertoont het gedachtegoed van de stichtelijke schrijvers gedurende vier eeuwen een grote mate van overeenstemming. Dit houdt niet in dat accentverschillen niet voorkomen. M. Charles Bell toont in zijn studie *Calvin and Scottish theology* aan dat ten aanzien van de zekerheid des geloofs de bakens, vooral in de zeventiende eeuw, verzet werden. De steile geloofstaal van mannen als John Knox en Robert Bruce, waarbij de zekerheid een wezenlijk kenmerk van het geloof is, werd in de latere traditie wat afgevijsd door de zekerheid van het persoonlijk heil meer uit de kenmerken van de wedergeboorte te doen opkomen. Bell's argumentatie, dat hier sprake is van een belangrijke afwijking van de leer van de hervormers, gaat ons te ver. Zijn studie wordt daarbij wel gekleurd door een wat subjectieve waardering voor een man als M' Leod Campbell, een tijdgenoot van Chalmers, in zijn verdediging van het algemeen vaderschap van God en algemene verzoening als pleitgrond voor de heilszekerheid. Het was vooral de theologie van Campbell, die in de loop van de negentiende eeuw de bakens verzette en de vroomheidsbeleving veroppervlakkigde.

De kenmerken van genade worden bij de stichtelijke schrijvers niet verzelfstandigd, maar steeds in harmonie gebracht met de beloften van het heil en het verzoeningswerk van Christus. James Walker merkt in zijn *The Theology and Theologians of Scotland* op: 'Een levende persoonlijke Christus is naar onze opvatting nimmer zo'n werkelijkheid geweest sinds dat de apostelen leefden en arbeidden, dan in de Gereformeerde kerk van Schotland.' Het was '*the faith of the Gospel on Fire*', zoals John Macleod in zijn *Scottish Theology* de prediking van de levende Christus in de dagen van de Covenanters karakteriseert, die zo'n invloed had op het volksleven. Het was de krachtige prediking van het kruis aan alle zondaren, die de doorwerking van de vurige vroomheid eeuwenlang bevorderde. En boeken als *The Christian's Great Interest* en *The Fourfold State* zijn een bevestiging van wat vanaf vele kansels werd gehoord. Zo heeft de devotionele literatuur een onmisbare plaats in de Schotse geestelijke traditie ingenomen, waarvan de invloed niet is te onderschatten.

Autobiografische geschriften

Onder de Schotse stichtelijke boeken neemt de categorie van autobiografische geschriften een belangrijke plaats in. Hierin vinden wij verwoord hoe de devotionele idealen in het leven van de vromen gestalte kregen. Alexander Whyte merkt hierover op: 'De godsdienstige literatuur van Schotland is opmerkelijk rijk door boeken van Christelijke autobiografie... Elk heeft zijn eigen persoonlijkheid, karakteristiek en gezicht...' Zij kunnen worden onderverdeeld in de categorieën van dagboeken en memoires. De meeste hiervan werden aan de hand van het manuscript postuum uitgegeven. Van de categorie van dagboeken moest uiteraard van een selectie worden uitgegaan. Overigens omvat de autobiografie in de Schotse literatuur een bredere kring dan die van de geestverwanten van John Knox. Robert S. Rait gaf in 1927 een selectie van een vijftigtal *Dianes and Memoirs*, die een beeld geven van een bonte mengeling van strenge en minder strenge predikanten, politici, juristen en vertegenwoordigers van het vrouwelijk geslacht. De twee delen omvatten de periode van 1550 tot 1843. Men krijgt een goede indruk van de rijke schakering van het

Schotse volksleven tegen de achtergrond van de tijd waarin de besproken personen leefden. 'De actuele punten zijn verschillend en zij raken het politieke, sociale en kerkelijke leven van twee eeuwen', zo merkt Rait in zijn voorwoord op. Onder de autobiografieën nemen de dagboeken een aparte plaats in. 'Er zijn geen aantrekkelijker bronnen voor de geschiedenis dan de dagboeken die opeenvolgende generaties van onze voorvaders hebben nagelaten...', aldus de samensteller. Het contrast tussen een leven toegewijd aan God en een leven gericht op de frivole wereld, is vooral bij deze categorie opvallend.

Als eerste biografisch geschrift behandelt Rait *The History of the Reformation in Scotland* van John Knox. Eigenlijk is het geen levensverhaal van de grote Reformator, hoewel deze veel persoonlijke gegevens van zichzelf en van zijn werk in deze populaire geschiedschrijving heeft verwerkt. Zo moet ook het Journal van Knox' secretaris, Richard Bannatyne, worden beschouwd. Een belangrijke autobiografie is de *Autobiography and Diary* van James Melville, predikant van Kilrenny en later professor aan de Universiteit van St Andrews. Dit lijvige boekwerk bevat echter weinig aantekeningen over Melville's eigen geestelijk leven, maar zijn meer memoires van de gebeurtenissen op het terrein van kerk en staat, in een tijd dat de Reformatie in een conflictsituatie verkeerde. Vooral in de zestiende eeuw is de inhoud meer gericht op het gezichtsveld naar buiten dan ontboezemend vanuit een innerlijke vroomheidsbeleving. Het subjectieve element komt weinig naar voren, zodat de biografieën van Knox en Melville geen beeld geven van hun eigen vroomheidsbeleving.

De autobiografische geschriften uit de zeventiende eeuw vertonen meer van de innerlijke, subjectieve kant. Misschien heeft dit te maken met de aandacht die de kenmerken van de genade in die tijd ontvangen. Een dagboek, waarin het bevindelijke aspect heel sterk naar voren komt, is dat van Archibald Johnston, Lord Warriston, één van de leiders van de Covenanters uit de bewogen jaren na 1630. Zijn juridische vorming en hoge positie betekenden voor hem geen verhindering voor een intens gebedsleven en nabije omgang met God. Als zodanig is hij verwant aan zijn tijdgenoot, Samuel Rutherford, wiens beroemde *Letters* een schat aan informatie bevatten over een leven dat gekenmerkt was door een vurige liefde tot de Heiland. Zowel Warriston als Rutherford behoorden tot de groep van de Covenanters, die voor de idealen van de theocratie stredden. Dit geldt ook voor Lord Brodie uit Brodie in de Hooglanden, die in zijn dagboek niet alleen de politieke gebeurtenissen uit zijn tijd beschrijft, maar ook een ruime plaats inruimt voor zijn dagelijkse omgang met God, in meditatie en gebed.

Nog meer dan de zeventiende eeuw, die grotendeels beheerst wordt door de strijd om het behoud van de kerkelijke vrijheid, komt in de eeuw die volgde de persoonlijke vroomheid in boekvorm naar voren. Er verschenen veel geschriften van leken die de leidingen van God in hun leven beschreven. Bekend zijn de *Memoirs, or Spiritual Exercises of Elisabeth West*, een vrouw uit Edinburgh, en het *Memorial* van Elisabeth Cairns, een vrouw die veel onder de prediking van Ebenezer Erskine verkeerde. Een meditatief boekje met autobiografische aantekeningen *Solitude Sweetenend* is geschreven door de arts James Meikle. Vervolgens hadden de *Memoirs* van Thomas Halyburton en de *Memoirs* van Thomas Boston, beiden predikanten, grote bekendheid. Later volgden uittreksels uit de dagboeken van Ralph en Ebenezer Erskine en van John Love, die hetzij in een biografie of gebundeld met andere

geschriften, werden uitgegeven. Van de revivals in Cambuslang en Kilsyth in 1742 werden veel bekeringen opgetekend, waarvan een gedeelte in druk verscheen.

De negentiende eeuw is de eeuw van een nieuw réveil, waarin de grote Afscheiding, de Disruption in 1843 plaatsvond. De Memoirs van Thomas Chalmers geeft veel informatie over het kerkelijk en godsdienstig leven, maar de meditatief persoonlijke kant ontbreekt niet. Het laatste element komt nog meer naar voren in de beroemd geworden Memoirs and Remains van de jong gestorven Robert Murray M'Cheyne, die na zijn dood werd samengesteld door zijn vriend Andrew Bonar en veel citaten bevat uit zijn dagboek. Ook het postuum uitgegeven Diary van Andrew Bonar is sterk devotieel getint. Hetzelfde geldt voor de levensbeschrijvingen van Alexander Moody Stuart en van 'Rabbi' Duncan. Het type vroomheid dat in deze geschriften naar voren komt, sluit aan op die van de eeuwen daarvoor. Het devotieele aspect wordt vanaf 1870 steeds zeldzamer, hoewel het in de Hooglanden nog lange tijd bewaard blijft. De schaars geworden vroomheidsliteratuur in onze eeuw is grotendeels vanuit deze traditie afkomstig. *De Memories of a wayfaring man*, de autobiografie van Murdoch Campbell, is een zeldzaam voorbeeld van een nabij leven met de Heere, en ook het postuum uitgegeven Diary van een tijdgenoot, Kenneth A. MacRae, predikant van onder meer de Free Church van Stomoway, vertonen iets van de vroomheidsbeleving die ook in deze eeuw in de Hooglanden bewaard bleef.

Typering van de vier biografieën

De *Vier voorbeelden van Schotse vroomheid*, die wij in dit boekje bespreken, geven een beeld van de wijze waarop binnen de Schotse traditie de vroomheid wordt ervaren. Geheel typerend voor het geestelijk klimaat kunnen zij niet genoemd worden. Bij vergelijking met de Letters van Rutherford, de Memoirs van Boston of de Memoirs and Remains van Mac Cheyne, valt een verschil in geestelijk niveau in het oog. De geestelijke ligging van deze 'groten' uit de Schotse traditie heeft een hogere trap; zij wordt gekenmerkt door een bestendig geloofsleven, zonder grote hoogten en diepten, dat zich te midden van alle strijd steeds richt op een vast vertrouwen op de Heiland. Gelet op dezelfde theologische achtergronden van de 'vier voorbeelden' rijst de vraag of hierin een duidelijke typering van de gangbare Schotse vroomheidsbeleving naar voren treedt. Vooral de strijd om zekerheid van het persoonlijk heil legt bij sommigen een zodanige druk op het geestelijk peil, dat de groei in heiliging hierdoor stagneert. Gegeven het Christocentrische karakter van de prediking, zou men verwachten dat de respons hiervan bij de vromen hiermee parallel loopt. Ook in dit opzicht is de praktijk bij hen anders dan de theorie. Wel is er sprake van een sterke gerichtheid op Christus, wat zich ook in het verlangen naar heilszekerheid duidelijk vertoont. Het is een worsteling van een innerlijk zelfonderzoek naar een gelovig zien op de beloften van het Evangelie dat in alle vier geschriften in mindere of meerdere mate naar voren treedt. Overigens is de neiging tot zelfonderzoek één van de kenmerken van de Schotse spiritualiteit, hoewel deze doorgaans niet overheerst. Wel hebben negentiende-eeuwse schrijvers als Thomas Chalmers en Horatius Bonar voor excessen gewaarschuwd en benadrukt dat het afleiden van de heilszekerheid vanuit de kenmerken, het geloofsgezicht vertroebelt en ertoe neigt om de grondslag van het heil niet meer buiten zichzelf in Christus te zoeken.

Onze vier voorbeelden zijn ontleend aan een viertal autobiografieën.

De eerste, de *Memoirs van James Fraser of Brea* dateert van de zeventiende eeuw; de tweede en derde, de *Memoirs of the Life and Experiences van Marion Laird* en de *Memoirs of the Life of John Howie*, zijn uit de achttiende eeuw en de laatste de *Memorials van Christopher Munro* uit de negentiende eeuw.

James Fraser (1639-1699) en Christopher Munro (1817-1885) waren predikanten en John Howie (1735-1793) en Marion Laird (1722-1770) leken.

Hun kerkelijke achtergrond was verschillend: Fraser behoorde tot de Church of Schotland, Munro tot de Free Church, Howie tot de Reformed Presbyterian Church en Marion Laird, de enige vrouw uit het viertal, tot de Secession Church.

De kerkelijke verschillen in de Schotse kerkgeschiedenis vertonen een wat gecompliceerd beeld.

De *Reformed Presbyterian Church* ontstond uit de 'Societies', de gezelschappen die na de vervolging van de Covenanters in de zeventiende eeuw, buiten de officiële kerk bleven en in 1743 de 'Reformed Presbytery' vormden. Zij legden in navolging van de Covenanters de nadruk op het koningschap van Christus over de gehele wereld. Hun houding tegenover de regering die in hun ogen ontrouw geworden was aan de nationale verbonden uit de zeventiende eeuw, was verre van loyaal. De Secession Church werd in 1733 door Ebenezer Erskine en nog drie predikanten gesticht, omdat zij zich niet langer konden verenigen met de voortgaande bemoeienis van de overheid met de interne aangelegenheden van de kerk. Het ging hierbij vooral om het zogenaamde patronaatsrecht, dat de kerk het alleenrecht van het beroepen van predikanten ontnam. De mannen van de Secession eerbiedigden, ondanks hun verbondenheid met de Covenants, de overheid als dienaar van God. Om dezelfde reden als de Secession ontstond in 1843 de Free Church, bij de grote afscheiding, de 'Disruption'. De strijd over het patronaatsrecht bereikte een climax, waardoor ongeveer 400 predikanten buiten de gevestigde kerk kwamen te staan.

Het ligt buiten het bestek van dit boek om de kerkelijke verschillen breedvoerig te behandelen. In theologisch opzicht is er een grote mate van overeenstemming, hoewel liggingsverschillen wel voorkwamen. De Westminster Confession of Faith, die rond 1650 als belijdenisgeschrift werd aanvaard, gold in alle genoemde denominaties als de bindende regel voor leer en leven en in deze traditie staan ook de vier autobiografieën.

Opzet van de 'Vier voorbeelden'

Bij de bespreking van de vier geschriften gaat het voornamelijk om het geestelijk 'beeld' van de betrokkenen, met zijn hoogte- en dieptepunten. Het is de bedoeling om een betrouwbare weergave te geven van hun wijze van vroomheidsbeleving, zonder te verzanden in allerlei bijkomende details. Deze weergave is niet compleet, aangezien de fragmenten uit de biografieën gebaseerd zijn op een selectieve keuze. Een uitgebreide verwerking van biografisch materiaal, een beschrijving van de kerkelijke ligging en een studie van de sociale en theologische achtergrond is daarbij achterwege gelaten. Dit alles om de leesbaarheid te bevorderen en het devotionele aspect te laten prevaleren. Wij gebruiken deze historische inleiding om in beknopte vorm wat meer achtergrondinformatie te geven.

James Fraser of Brea

James Fraser werd op 29 juli 1639 in Brea, gelegen in de oude parochie van Kirkmichael op het schiereiland Black Isle in Ross-shire, geboren. Hij was de zoon van Sir James Fraser of Brea, die namens de classis van Invermess zitting had in de beroemde General Assembly die in 1638 in Glasgow werd gehouden. Op deze synode werden de bisschoppen afgezet en de presbyteriaanse kerkvorm in eer hersteld. In 1658 behaalde hij de M.A. titel aan het Marishal College in Aberdeen. Hierna begon hij aan de rechtenstudie, die hij niet afmaakte, toen zijn geestelijke indrukken krachtiger werden.

Hij besloot voor het predikambt te studeren, maar vanwege de vervolging kon hij zich niet beroepbaar laten stellen. De oorzaak hiervan waren de maatregelen van Koning Karel II om de kerk opnieuw onder het juk van de bisschoppen te brengen, wat op hevig verzet stuitte. Pas in 1672 werd hij door de classis van Moray geordend, die hierbij in strijd handelde met de door de koning gestelde eisen. Zijn houding tegenover de overheid, die de kerk in die tijd van haar geestelijke vrijheid had beroofd, maakte hem kansloos voor een predikantsplaats. Daarom preekte hij voor verboden 'conventicles', totdat hij in 1676 werd gevangen genomen en voor meer dan twee jaar naar de Bass Rock gevangenis overgebracht. Na veel omzwervingen vond hij na de Omwenteling in 1689 zijn eerste en laatste gemeente in Culross. Hij stierf op 13 september 1699 in Edinburgh. Zijn eerste vrouw was Isobel Gray, zijn tweede vrouw Christian Inglis.

Zijn reputatie vertoont zich vooral in zijn vasthoudend karakter en diepe vroomheid. Dr. Alexander Whyte merkt op: 'James Fraser of Brea zal in zijn Memoirs voortleven, zolang als een schoolse, evangelische en geestelijke en diepgaande bevindelijke godsdienst in zijn geboorteland zullen voortleven. Het is een boek dat vanwege de diepte en geboeidheid zijns gelijke niet kent, als er nog van dit soort boeken onder de beste van de gehele wereld gevonden worden.' Behalve zijn Memoirs geniet hij bekendheid door zijn postuum uitgegeven boekje *A Treatise concerning Justifying or Saving Faith*. Het verscheen in twee delen; het eerste in 1722 en het tweede in 1749. In het laatste geeft Fraser zijn visie over de reikwijdte van de verzoening, die later zoveel stof deed opwaaien. Hij betreft de uitgestrektheid van de verzoening tot alle mensen, zonder de alverzoening te Ieren. Zijn geestverwanten, de 'Marrow-men', wilden niet zover gaan en distantieerden zich dan ook van zijn visie, die vooral bij controverses tot in de vorige eeuw een struikelblok vormde.

Fraser's 'Memoirs'

Het levensverhaal van Fraser wordt voor een groot gedeelte in beslag genomen door een uitvoerige analyse van zijn strijd voor zekerheid van zijn persoonlijk heil. Hij geeft aan dat hij door gebrek aan inzicht in de aard van het geloof lange tijd in het duister verkeerde. Een heldere openbaring van de heerlijkheid van Christus in zijn gemoed betekende geen oplossing om hem vast te maken in zijn persoonlijk aandeel van Hem. Hij bleef ook hierna lange tijd in een wettische gestalte, totdat de Heere hem door middel van Zijn Woord nader onderwijs gaf in de manier van de beoefening van het geloof. Zo kwam hij tot de ontdekking dat alleen het eenvoudige geloof in de zekere beloften van het Evangelie de zondaar rechtvaardigt, al gaat het tegen het gevoel in. Wel erkent hij dat enige voorbereiding, enige kennis van eigen hulpeloosheid en ledigheid, aan het komen tot Christus vooraf gaat, maar hij wil deze toeleiding niet als een voorwaarde aanmerken.

Het lezen van Fraser's autobiografie wordt bemoeilijkt door de vele onderverdelingen. Zo noemt hij 'vier stappen tot mijn bekering', 'acht bewijzen van mijn bekering', 'acht kenmerken van het geloof dat de ziel redt', 'zeven stappen in mijn zaligmakend geloof', 'negentien kenmerken van groei in de genade' enz. Ondanks zijn inzicht in het reformatorisch geloofsbegrip, is hij niet helemaal losgekomen van de aandacht, die de theologie in zijn tijd geeft aan de kenmerken van genade. Deze nemen in zijn levensverhaal wel geen overheersen-de plaats in, maar worden steeds getoetst aan Bijbelse normen. In de slothoofd-stukken, die eigenlijk geen deel uitmaken van zijn Memoirs, spreekt hij van zijn roeping tot het ambt, huwelijk, weduwnaarschap en verblijf in de staatsgevangenis op de Bass Rock.

De autobiografie van Fraser is vooral leerzaam door de theologische draad die er doorheen loopt. Mede vanuit zijn eigen ervaring, maakte hij grondig studie van de wijze waarop de genade van God in het hart wordt gewerkt en van de misvattingen die hierover kunnen ontstaan. De directe invloed vanuit de oorspronkelijke bronnen van de Reformatie is hierbij onmiskenbaar.

Marion Laird

Marion Laird had geen reputatie binnen het godsdienstig leven in haar dagen. Zij was een eenvoudige vrouw, op 23 oktober 1722 geboren in Innerkip, in de buurt van Greenock. Haar vader Alexander Laird was landbouwer. Marion bleef haar hele leven ongetrouwd. De editor van haar Memoirs geeft in zijn voorwoord een korte schets van haar leven, dat zij grotendeels in Greenock doorbracht. Zij schreef haar levensverhaal in 1756 toen zij door een ernstige ziekte werd getroffen, waarvan zij dacht niet te zullen genezen. De predikant van de Secession Church van Cartside bij Greenock, Daniel Cock, moedigde haar aan om haar verhaal af te maken. Evenals Cock had zijn voorganger John M'Ara veel voor haar geestelijke leven betekend. De gemeente behoorde na de splitsing als gevolg van verschillen over de Burgher Oath in 1747, tot de Associate Synod. Marion voelde zich erg aan haar kerk verbonden en was ook graag onder de prediking van Ralph en Ebenezer Erskine. Haar Memoir, waarin ook een aantal brieven zijn opgenomen, laat iets zien van het geestelijk klimaat dat de Secession Church in de begintijd kenmerkte. Marion Laird overleed op 22 september 1770 in Greenock.

Marion Laird 's 'Memoirs and Religious Letters'

Evenals de Memoirs van Fraser, heeft Marion Laird haar levensverhaal onderverdeeld in een aantal perioden. Als kop geeft zij weer wat haar geestelijke gesteldheid in die periode was. Kenmerkend voor haar verhaal is de intensiteit van haar bevindingen. Ten opzichte van Fraser komen wij meer voorbeelden tegen van gevoelige gemeenschap met de Heere. Haar drang naar zekerheid werd hierdoor eerder bevredigd, hoewel zij ten aanzien van de natuur van het geloof misvattingen aan de dag legde. Haar toeleidende weg was erg kort; zij was voor grove zonden bewaard gebleven en al op jeugdige leeftijd tot Christus getrokken.

Een groot gedeelte van het boekje wordt in beslag genomen door verslagen van preken en vooral van avondmaalstijden. We maken kennis met het fenomeen van de 'Communion Seasons', dat exclusief alleen in Schotland voorkomt. Al was de frequentie van de avondmaalsbediening in een gemeente gering, werd deze goedge maakt door de vijfdaagse 'Fairs' die velen van heinde en ver trokken. De plaatselijke predikant werd dan geassisteerd door enkele collega's, die vaak voor grote

menigten in de open lucht preekten.

John Howie

John Howie werd op 14 november 1735 in Lochgoin in het gebied ten zuiden van Glasgow geboren. Hij stamde uit een oud geslacht dat volgens de overlevering oorspronkelijk tot de Albigenzen behoorde. Zijn familie¹ was in de twaalfde eeuw naar Schotland gevlucht en bewoonde sindsdien generaties lang de boerderij van Lochgoin, in de parochie van Fenwick. Zijn overgrootvader, die dezelfde naam draagt, was betrokken bij de strijd van de Covenanters in de tijd van de vervolging die van 1660 tot 1688 duurde. De boerderij, een verzamelpaats van veel onderduikers, werd in die jaren zeker twaalf keer geplunderd. Zij bestaat nog steeds en is voor een deel een museum met veel 'relics' uit deze bewogen dagen. Hier werd John Howie geboren, maar kort hierop verhuisde hij naar de familie van zijn moeder op Black's Hill, waar hij zijn jeugd doorbracht. Eerst trouwde hij met Jean Lindsay, die spoedig overleed; zijn tweede vrouw was Janet Howie. Hij stierf op 5 januari 1793 en werd begraven op het kerkhof van Fenwick. Een gedachtenismonument siert het erf bij de boerderij van Lochgoin.

Ondanks het feit dat Howie geen hogere opleiding genoten had, heeft hij veel pennenvruchten nagelaten. Hij kreeg vooral bekendheid door zijn boek *Scots Worthies* dat in 1775 verscheen. Dit omvangrijke boekwerk dat eerst als titel droeg *Biographia Scoticana* bevat een groot aantal korte biografische schetsen van predikanten en niet-predikanten die veel voor de Schotse kerk betekend hadden. Naast de *Fourfold State* van Thomas Boston was dit werk, vooral onder het eenvoudige plattelandsvolk, zeer populair. Ook stelde hij een bundel met preken samen van predikanten uit de tijd van de vervolging van de Covenanters en een aantal kleinere geschriften over actuele onderwerpen, meest vanuit zijn eigen kerkelijk standpunt. Hij behoorde tot de afgescheiden Cameronians, de latere Reformed Presbyterians, die in het zuid-westen van het land veel voorkwamen. Zij voelden zich verwant met de beginselen van Richard Cameron en James Renwick die in de tijd van vervolging niet tot concessies bereid waren. Behalve zijn eigen gemeente in Fenwick, waar hij lid was, bezocht hij regelmatig kerkdiensten in de omgeving, zoals in Sandhills. Howie voelde zich betrokken bij het gedachtenerfgoed van zijn eigen vaderland. Hij was evenals Fraser van strenge presbyteriaanse beginselen, hoewel hij kritisch stond tegenover de oude landskerk en daar geen stap in een kerkgebouw zette!

Howie's Memoirs'

De *Memoirs of the Life of John Howie* verscheen in 1796, drie jaar na diens sterven, door toedoen van James Howie die het boekje voorzag van een uitvoerige inleiding. Deze karakteriseert John Howie als een 'liefhebber van het werk van het Covenant in Schotland en van de vier pilaren waarop de kerk van Schotland in haar bloeitijd stond, te weten de leer, eredienst, tucht en regering...' Het was zijn levenswerk om deze 'vier pilaren' in woord en geschrift te verdedigen. In zijn persoonlijk geestelijk leven speelt de betrokkenheid bij de 'kroonrechten van Christus' van de kerk van zijn vaderen een grote rol.

Opmerkelijk is dat Howie eerst op latere leeftijd tot het geloof gekomen is. Inmiddels

¹ Volgens de overlevering vestigden 3 broers zich in de omgeving van Lochgoin. Op een van de bovenposten van een oud huis is het jaartal 1178 nog zichtbaar.

had hij zijn 'magnum opus' de *Scots Worthies*² voltooid, zodat hij, ondanks zijn gedrevenheid ten aanzien van het erfgoed van de Schotse Reformatie, persoonlijk nog geen deel aan Christus schijnt gehad te hebben. Het is ons niet precies duidelijk wanneer de eigenlijke doorbraak in zijn geestelijk leven heeft plaatsgevonden. Wel heeft hij zijn hele leven een innerlijke strijd gehad over zijn persoonlijk heil en was hij vaak bang dat hij zichzelf bedroog. James Howie merkt op, dat 'de auteur teveel toegeeft aan het ongeloof en twijfels en vrees onderhoudt, waardoor hij meer op zichzelf scheen te rusten dan op Christus, als voor hem persoonlijk gestorven'. Deze onvaste gang in zijn geloofsleven is des te meer merkwaardig als wij letten op de manier waarop hij van zijn kerkelijk standpunt overtuigd was en deze met veel vuur verdedigde.

Howie's gebedsleven en vastentijden zijn opvallend. Hij zocht in alles zijn leven aan God en Zijn dienst te wijden. Toch was hij in de beoefening van de heiliging niet geheel zonder wettische accenten. We lezen weinig over een overgave aan Christus en een blijven in Hem. Een geest van dienstbaarheid legde een druk op zijn geestelijk leven en belemmerde de voortgang en toename in het geloof. Hij was teveel gefixeerd op kenmerken die hij bij zichzelf niet kon vinden waarover hij bedroefd was. Hij miste de geloofskracht van de 'Marrow-men', hoewel de elementen in hun leer in zijn kerk ook gevonden werden. Het is ons niet duidelijk of de Reformed Presbyterian Church in de beginperiode toch wat andere accenten legde, meer gericht op de genadekenmerken dan op het volbrachte werk van Christus, die op Howie een negatieve invloed uitoefenden.

Christopher Munro

Christopher Munro werd op 2 maart 1817 in Rosskeen in Ross-shire geboren. Hij stamde af van John Munro, bijgenaamd de 'Caird', één van de eerste bekeerlingen van Thomas Hogg uit Kiltarn, die hier predikant was in het midden van de zeventiende eeuw. John Munro's bekering werd een model voor de rijke geestelijke traditie in de Schotse Hooglanden, die toen nog in de kinderschoenen stond. Christopher was de zoon van Hector Munro, een boer, die ook als catechiseermeester optrad. In 1845 ging hij naar het New College in Edinburgh, het pas opgerichte opleidingsinstituut van de Free Church. Zijn geestelijke vader was John Mac-Donald, de bekende 'Apostel van het Noorden', die in Ferintosh predikant was. Zijn arbeidsveld vond hij, hoe kan het anders, in de Hooglanden, eerst in Tobermory, waar hij in 1856 werd bevestigd. In 1864 werd hij predikant in Kilmuir op het eiland Skye en in 1870 vertrok hij naar Strathy, waar hij op 1 oktober 1885 overleed. Hij was getrouwd met Eliza J. Paterson. De kracht van Munro lag vooral in zijn prediking. De preken die in zijn *Biographical Sketch* zijn opgenomen, getuigen van een diep bevindelijke inhoud. Hij voelde zich verwant met mannen als John Kennedy, die de geestelijke traditie in de Hooglanden vertegenwoordigt. Kennedy zag met lede ogen aan hoe dat de Free Church later van de 'oude paden' begon af te wijken. Vanwege de doorwerking van het rationalisme en de schriftkritiek in deze kerk, was hij pessimistisch gestemd voor de toekomst. De biografie van Munro, die in 1890 verscheen, toont duidelijk aan op welke wijze de kracht van de Godzaligheid in de Hooglanden werd vertoond en verkondigd.

² Een klein deel van Howe's boek verscheen voor het eerst ca 1930 in Nederland met de titel: *Schotse geloofshelden*. Het is een selectie van de 70 geloofshelden, en werd vertaald door dhr. P. van Woerden te Akkrum.

De 'Memorials' van Munro

De gedenkschriften van Christopher Munro worden voor een groot gedeelte gevuld met zijn strijd om tot het geloof in Christus te komen. Opvallend zijn de grote twijfels aan het Godsbestaan, een merkwaardig verschijnsel gezien het positief godsdienstig milieu waarin hij opgroeide. Ook had hij enige tijd moeite met de Godheid van Christus en kon hij de Bijbel niet als het onfeilbare Woord van God beschouwen. Zijn lange 'toeleidende weg' is voor Schotse bekeringen een uitzondering; wel kenmerkt de vroomheidsbeleving in de Hooglanden zich doorgaans door diepe overtuigingen van zonde en wettische verschrikkingen. Het waren vooral de 'Men', de mannen van aanzien die als geoefende vromen gezag hadden, die deze kenmerken als keurmaat hanteren. De richtlijnen van hun geestelijke vader, Thomas Hogg uit Kiltearn, voor de behandeling van 'zielen onder een werk van overtuiging' geven aan op welke wijze met zoekende zielen werd omgegaan. Deze vorm van voorzichtigheid had als schaduwkant dat een wat bedaarder bekering, met weinig of geen wettisch werk, bij de extremen onder de 'Men' verdacht gehouden werd.

Munro's beschrijving van het komen tot Christus is symptomatisch voor vele voorbeelden van bekering. Het is geen dramatische crisiservaring, maar een bedaard steunen op Gods belofte: 'Die tot Mij komt, zal Ik geenszins uitwerpen'. Hij ontving een helder inzicht in de natuur van het geloof, dat herinnert aan de 'Marrow leer' van Boston en de Erskines. De strijd die hierop volgde was diep en niet zonder schokken, maar hierin schittert een duidelijke verdieping van de wortel die bij zijn eerste komen tot Christus in hem gevonden werd.

Theologische ligging

De vier levensbeschrijvingen dragen onmiskenbaar de sporen van de klassiek gereformeerde Schotse theologie, geworteld in het schema van Calvijn en Knox. In de eerste plaats is leer van de kerk, als instituut met de drie wezenskenmerken, een artikel van hun geloof. Zij waren nauw betrokken bij de gebeurtenissen van kerk en staat, die niet aan hun vroomheidsbeleving voorbijging. Het zuiver bewaren van het erfgoed van de Reformatie en de uitbreiding van het Koninkrijk van Christus, als Hoofd van Zijn Kerk, lagen hen na aan het hart. Vervolgens bemerken wij de grote betekenis van de leer van de predestinatie, die niet fungeert als een beklemmend schema, maar als 'Cor ecclesia', als troost voor het Sion van God in de wereld. In de derde plaats is daar de centrale plaats van de leer van de verzoening en tenslotte de verbondsleer. Het schema van de Verbonden, waarbij Christus als representerend Hoofd de centrale plaats inneemt, is een wezenlijk onderdeel van hun geloofsbeleving.

Tussen de vier personen zijn wel liggingverschillen op te merken. Zo voelt Fraser of Brea zich in zijn theologie het meest verwant met de eerste Reformatoren, zoals Patrick Hamilton en John Knox. Hij heeft moeite met het opkomend neonomianisme van mannen als Richard Baxter en sommige Engelse puriteinen. Ook stelt hij wat ruimere grenzen aan de reikwijdte van de verzoening dan geestverwanten in zijn tijd. Ten aanzien van de genadeleer volgt hij verder dezelfde lijn als Samuel Rutherford en Robert Traill. 'Christ for sinners' is de inhoud van zijn prediking en geschriften en vanuit deze basis werkt hij zijn autobiografie uit. Wel komen de kenmerken van genade uitgebreid aan de orde, maar niet als een voorwaardelijk schema. Het genadeaanbod is voor hem een belangrijk punt en functioneert ook in de heiligmaking. Bij Marion Laird proeven wij het theologisch klimaat van de Secession Church in de beginperiode, geworteld in de zogenaamde 'Marrow leer'. Zij vond voedsel onder de

prediking van de Erskines en hun collega's in de kerk die na de afscheiding in 1733 ontstond. John Howie was lid van de Reformed Presbyterian Church, die in de traditie van de Covenanters wilde verder gaan en daarom sterk de nadruk laat vallen op het Koningschap van Christus. Christopher Munro staat in de traditie van de Hooglanden, met een wat subjectieve inslag.

Ondanks accentverschillen komen wij in de vier geschriften de kenmerken, die de Schotse theologie tekenen, duidelijk tegen. De reeds geschetste lijn van de Reformatoren blijft in haar oorspronkelijk karakter bewaard. De verhouding van wet en Evangelie, zowel in een spanningsveld als in de nauwe relatie, is een wezenlijk onderdeel van de vroomheidsbeleving. Door het spanningsveld dreigden wel ontsporingen, maar de balans is in onze voorbeelden duidelijk te zien. De opvatting van Fraser over de verzoening gaat niet ten koste van een persoonlijke relatie met God in Christus, alsof de verzoening geen geloof en bekering vordert. Fraser was zich bewust van zijn verloren bestaan voor God en hij wist uit ervaring van de strijd om met God verzoend te worden. Zijn wankelmoedig gemoed, dat rust vond in de beloften van het Evangelie, bleef niet onbestreden. Na zijn bekering was het zijn strijd om tot meerdere verzekering te komen. Dezelfde karakteristieke punten komen bij de anderen ook voor. Steeds is daar weer de diepe bevinding van eigen zondig bestaan voor God, het pleiten op Gods genaderijke beloften in Zijn Woord en genadeaanbod, het rusten op Christus, als Plaatsbekledende Borg, het leven in heiligmaking met het steeds weer benodigen van het bloed van de Middelaar tot verzoening, het jagen naar de volmaaktheid die in Hem is en het verlangen om Hem zonder verschrikking in heerlijkheid te mogen ontmoeten. Zo loopt de leer van zonde en van genade als een rode draad door hun levens heen.

Invloed vanuit de persoonlijkheidsstructuur

Het is een bekend gegeven dat, behalve de theologische ligging, ook het karakter en de psyche van niet te onderschatten invloed zijn op de vroomheidsbeleving. De vier voorbeelden tonen dit duidelijk aan. We krijgen de indruk dat vooral een zwakke persoonlijkheidsstructuur het evenwicht van de balans sterk beïnvloedt. Hierbij gaat het vooral over de heilszekerheid en de plaats die de gevoelige ervaring inneemt. De wat schokkende ervaringen van Christopher Munro en zijn lange toeleidende weg, hebben zeker te maken met zijn karakter dat niet vrij was van melancholie, waarbij misschien ook zijn zwakke gezondheid een rol speelt. Hetzelfde beeld vinden wij bij Marion Laird terug, hoewel haar spiritualiteit getint wordt door een intens gevoelsleven. De sterke begeerte naar de gemeenschap met God heeft zeker te maken met haar emotionele leven.

De invloed van de prediking is ten opzichte van het evenwicht zeker corrigerend te noemen. De centrale plaats die het werk van Christus inneemt, te zamen genomen met het appèl op geloofsovergave en de noodzaak van de heilszekerheid, hebben meegewerkt aan een positieve vorming van hun vroomheid. Wanneer deze elementen in de prediking geen nadruk ontvangen zouden hebben en in plaats hiervan de genadekenmerken als toetsnorm werden aangeduid, zou de balans in het geestelijke leven hierdoor zeker zijn doorgeslagen naar een ziekelijke verinnerlijking. De prediking was desondanks in de praktijk van het geloofsleven meer corrigerend dan bevrijdend, omdat het innerlijke spanningsveld hierdoor niet kon worden opgeheven. De relatie tussen geloof en ervaring bleef daarentegen gehandhaafd.

Invloed van de 'Marrow' leer op vroomheidsbeleving

De karakteristiek van de Schotse gereformeerde theologie, die in de besproken geschriften zo duidelijk naar voren komt, heeft vooral gestalte gekregen in de zogenaamde 'Marrow-leer'. De leer van Gods genade kwam in de achttiende eeuw onder spanning te staan. Door de invloed van de Engelse puriteinse stroming van het neonomiaanse denken van Richard Baxter c.s. en van het hypercalvinisme, werd ook in Schotland de genadeleer steeds meer vervormd tot een wettisch en voorwaardelijk schema. Zelfs bekende zeventiende-eeuwse theologen als David Dickson en James Durham spraken van een conditioneel Verbond en geloof, hoewel zij dit niet vanuit de mens projecteerden. Het Evangelie werd afhankelijk gesteld van voorwaarden die de zondaar werden opgelegd. De onbevangen prediking van Christus voor alle hoorders veranderde steeds meer in een uiteenzetting van de kenmerken van genade. De leer van de uitverkiezing werd een beheersende factor, die de troost en bemoediging uit de boodschap wegnam. De aandacht werd meer naar binnen gericht, waardoor het verzoenend werk van Christus in de schaduw kwam te staan. Deze tendens werd al door James Fraser gesignaleerd, zodat hij de accenten van de oorspronkelijke genadeleer ging aanscherpen. Na zijn dood kwam het door een heruitgave van het Engels puriteinse boek *The Marrow of Modern Divinity* tot een confrontatie. Thomas Boston, de beide Erskines en negen andere predikanten verdedigden de leer van dit boek tevergeefs op de Assembly, die het in 1722 veroordeelde.

De zogenaamde 'Marrow leer' is de uitdrukking van een stroming uit de achttiende eeuw die teruggrijpt op de oorspronkelijke genadeleer en daarbij specifieke accenten legt. Het zijn vooral deze accenten die wij terugvinden in de geloofsbeleving van de vier voorbeelden. Enkele zaken willen wij hierbij noemen.

Betekenis van de leer van de Verbonden

Meer dan door de zeventiende-eeuwse schrijvers, als Samuel Rutherford en David Dickson, wordt door de 'Marrow-men' het onvoorwaardelijke karakter van het Verbond der genade geleerd. Alle eisen van dit verbond zijn door Christus voldaan, zodat van de zondaar niets anders gevorderd werd dan tot Hem te komen. Deze lijn wordt, zowel bij het wezen, als bij de bediening van het Verbond doorgetrokken. Het aanbod van genade is daarom niet conditioneel en afhankelijk van de boetvaardigheid van de zondaar, maar richt zich op alle hoorders. De toepassing van het heil wordt als één van de door Christus verworven verbondsweldaden aangemerkt, die de uitverkorenen om niet worden geschonken en de hoorders van het Woord vrij en welmenend aangeboden. De doodstaf van de mens blijft onomwonden gehandhaafd, evenals zijn verbinding aan een verbroken Werkverbond, onder de eis en vloek van de wet, die hem aanzet om op een wettische wijze tot het heil te komen.

Hoe functioneert deze leer in de vroomheidsbeleving van de 'vier'? Eerst is daar de worsteling vanuit een wettisch gemoed om de zaligheid door vrome werken te verkrijgen. De onvoorwaardelijke Verbondsopvatting zet een klem op hen en bepaalt hen bij het aanbod van genade en de zonde van het ongeloof door Christus in het aanbod te verwerpen. Het appèl dat van deze aanbieding van de evangeliebeloften uitgaat, wordt door de werking van Gods Geest voor hen gezegend. Allen ontvangen een diep inzicht in het schema van de Verbonden. Het Genadeverbond betekent voor hen een grote bron van troost. In de traditie van hun geloofsbeleving komt de gewoonte van het verbondmaken met de Heere meer dan eens naar voren, zoals bij Thomas Boston en William Guthrie. In feite is dit een herhaling van de

geloofsvereniging met Christus, die vaak als een verbondmaken wordt uitgewerkt.

Verhouding van wet en Evangelie

Volgens Ralph Erskine ontstaan veel misvattingen over het Evangelie vanuit een verkeerde verbondsvisie. Hij wijst erop dat sommige theologen het geloof tot de voorwaarde van het Genadeverbond maken. Hierdoor wordt in zijn ogen het genadekarakter van Gods verbondshandelen aangetast en van het Evangelie een nieuwe wet gemaakt. Vandaar dat het hem en de andere 'Marrow-men' zo aanspreekt dat de verhouding van wet en Evangelie direct wordt afgeleid van de leer van de Verbonden. De wet heeft hierbij te maken met het Werkverbond, tenminste als het gaat over de eis en de overtuiging hiervan door de wet, als kenbron van ellende, voor te houden en het Evangelie als de inhoud van het Genadeverbond, waarin de door Christus vervulde beloften vrij aan allen worden aangeboden. Het onderscheid tussen de 'wet der werken' en de 'wet van Christus' wordt scherp omlijnd.

Het was vooral de waarschuwing van de 'Marrow-men', en ook van James Fraser, om 'het vuur van Sinaï niet te vermengen met het bloed van Christus'. Alleen de gelovigen zijn bevrijd van de wet als een verbond, wanneer zij de beloften van het Evangelie gelovig hebben aangenomen en zo 'in het Verbond zijn ingegaan.' Afgezien van de verbondsgedachte als uitgangspunt, doet hun visie denken aan die van Luther. Vandaar dat vooral diens commentaar op de Galatenbrief hen zo aansprak. Fraser kan zich geheel vinden in de oorspronkelijke leer van de hervormers; hij vindt de 'Marrow' een boek dat opvalt door een heldere uiteenzetting van het verschil tussen wet en Evangelie.'

Voorbereidend werk door de wet

De leer van de preparation to faith, de voorbereiding tot het geloof, leidt bij de 'Marrow-leer' tot een spanningsveld. De wortels van deze leer vinden wij bij de Engelse Puriteinen. Zij komt hierop neer dat het ontdekkende werk van Gods Geest, als de Geest der dienstbaarheid, geplaatst wordt onder het Werkverbond. De eisen van dit verbond, van 'Doe dit en gij zult leven' worden met kracht op het geweten van de zondaar gedrukt. De functie van de wet, als een verbond der werken, is om de mens van al zijn steunsels af te brengen en te doen wanhopen aan zijn eigen kracht. Op deze wijze wordt de zondaar vatbaar gemaakt, 'prepared', om Christus door het geloof in de belofte van het Evangelie te omhelzen. Fraser geeft een uitvoerig hoofdstuk in zijn *Justifying Faith*, waarin hij het opneemt voor Thomas Shepard in zijn visie over de 'preparation' tegenover de kritiek van Giles Firmin.

Het spanningsveld bij de 'Marrow-leer' bestaat hierin dat de preparation wel nodig is, maar niet als voorwaarde of geschiktheid wordt aangemerkt. Vooral bij Fraser en Munro blijkt dit in de praktijk een groot struikelblok te zijn.

Thomas Boston, de belangrijkste vertegenwoordiger van de 'Marrow-men' merkt op: 'Overtuigingen zijn niet vereist als een volmacht om in Christus te geloven.' Ook de meeste Engelse Puriteinen waren deze mening toegedaan. Het boek *The Grace of Law* van E.F. Kevan geeft een uiteenzetting van de verschillende standpunten. In een discussie rond 1640 over de plaats van de wet in de bekering was het algemene standpunt dat de wet wel aan het geloof vooraf gaat, maar dat dit voor de evangelieverkondiging geen barrière mag betekenen. De antinomianen bestreden dat de wet vóór het geloof een functie heeft, terwijl de neonomianen het overtuigende werk als de eerste trap van de bekering benoemden, die als boetvaardigheid vereist

wordt. Volgens de opvatting van de laatsten mag de zondaar alleen vanuit deze geschiktheid tot Christus komen, zodat hij niet rechtstreeks mag worden genodigd tot het heil. De latere stroming van de hypercalvinisten gaat nog een stapje verder. Bij hen is de zondeovertuiging niet alleen een bindende conditie voor het Evangelie, maar het begin van het levendmakende werk van Gods Geest.

Geloof en zekerheid

Fraser geeft duidelijk aan dat 'een gevoel van ellende en verootmoediging geen grond is voor het geloof.' In zijn Memoirs haalt hij met instemming de 'New England man' Thomas Shepard aan, die poneert dat er 'meer tot Christus getrokken worden onder een gevoel van een dood blind hart dan door alle smart, verootmoediging en verschrikking'. Hij stelt het werk van het geloof niet afhankelijk van de voorgaande overtuigingen. De grond van het rechtvaardigend geloof is de volmacht in het Evangelie om zonder enige geschiktheid tot Christus te komen.

Evenals de 'Marrow', baseert Fraser het geloof op de vastheid van Gods beloften die in Christus 'ja en amen zijn'. En deze openbaring van het Evangelie is volgens hem zo 'zeker en duidelijk' dat zij geen ruimte overlaat voor de twijfel. Volgens Bell in zijn Calvin and Scottish theology komt Fraser om deze reden tot de stelling dat het geloof 'een vaste, volle en krachtige overreding is'. De zekerheid is een wezenlijke eigenschap van het ware, zaligmakende geloof. Al is er trap en mate in het geloven, al zijn er twijfelingen en bestrijdingen in de gelovige, de belofte als voorwerp van het geloof blijft vast. Fraser spreekt met veel achting over Calvijn, Luther en 'de eerste hervormers', vanwege hun Bijbelse geloofsdefinitie. In de theologie van zijn tijd ziet hij een toenemende tendens om de zekerheid van het heil van de natuur van het geloof los te koppelen en afhankelijk te stellen van de kenmerken.

Toch wil Fraser niet uitsluiten dat de heilszekerheid ook vanuit de kenmerken van genade kan functioneren. Hij noemt deze vorm van verzekering, zoals de 'Marrow-men' later deden, de 'assurance of sense', de verzekering van besef of gevoel. Kennelijk wil hij zich hiermee ook conformeren met de Westminster Confessie, die de heilszekerheid voornamelijk uit de kenmerken laat opkomen. Trouwens, vooral in zijn Memoirs spelen de kenmerken een belangrijke rol. In zijn hevige strijd naar zekerheid richt hij zich aanvankelijk meer op de kenmerken dan op de beloften. In zijn verdere leven krijgt hij meer inzicht in de reformatische leer van de zekerheid van het geloof. Overigens staat ook de 'Marrow' positief tegenover het gebruik van genadekenmerken. Het maakt het geloof niet afhankelijk van de kenmerken van voorafgaande overtuigingen. De grond van het rechtvaardigend geloof is de volmacht in het Evangelie, om zonder enige geschiktheid tot Christus te komen.

De onderscheiding van 'habitus' en 'actus' van het geloof, als het gaat over de wijze van de werking van het geloof, komen wij bij de 'Marrow-men' niet tegen. Zij richten zich op het aannemen van de beloften van het Evangelie, waaruit een opwassen in de kennis van Christus voortvloeit. Wel brengt Fraser een voor de Schotse theologie nieuw element naar voren. Hij maakt onderscheid tussen 'virtual faith', of het zaad van het geloof, en de 'form of faith', dat een dadelijk aannemen van Christus bevat. Deze onderscheiding vindt waarschijnlijk zijn oorsprong in de ontwikkeling van zijn eigen geestelijk leven. Omdat hij weinig of geen licht had over de aard van het geloof, kwam het bij hem lange tijd niet tot een beoefenen daarvan. In zijn theologie is deze

onderscheiding secundair en niet maatgevend.

De kern van de geloofsopvatting van de 'Marrow-leer' vinden wij duidelijk verwoord in de autobiografie van Christopher Munro. Hij was verstrikt in wettische voorwaarden, 'in geschiktheden die van een zondaar gevorderd worden, voordat hij in staat is om Christus te ontvangen...' Door een preek zag hij in 'dat God naar geen geschiktheid, in wat voor een zondaar ook, omziet en dat het uitgesproken doel van de komst van Christus was om dezulken zalig te maken, die geen enkele geschiktheid in zichzelf hebben, maar ten uiterste verloren zijn.' Toen hij zijn verloren toestand kreeg in te zien, ontving hij oog voor de rijke belofte; 'Die tot Mij komt, zal Ik geenszins uitwerpen'. Hij vervolgt: 'Ik zag toen dat de nodiging onbepert is en dat de aanbidding van de zaligheid onvoorwaardelijk is, in zover enige verdienste van de kant van de zondaar vereist wordt. Ik gevoelde, alsof deze nodiging persoonlijk aan mij was gericht, alsof ik uitdrukkelijk en bij name werd uitgenodigd om te komen om de gave van de zaligheid, die ik zozeer van node had, vrij aan te nemen. Ik gevoelde, alsof ik niets anders had te doen dan toe te stemmen in die zaligheid en deze op de voorwaarden van het Evangelie aan te nemen, dat is als een verloren zondaar, van wie alleen de hartelijke ontvangst vereist wordt.'

Wedergeboorte en rechtvaardiging

De Marrow wijst de leer van de rechtvaardiging van eeuwigheid, zoals die door de antinomianen wordt voorgestaan, af. De nadruk valt op de toegerekende gerechtigheid die de zondaar ontvangt, zodra hij Christus aanneemt, zoals Hij in het Evangelie wordt aangeboden. Voordat Christus in het Evangelie wordt omhelsd, door de werking van de Heilige Geest, is hij in een onverzoende betrekking. Fraser geeft in zijn *Justifying Faith* duidelijk aan dat de rechtvaardiging weliswaar buiten de mens geschiedt, maar hem wordt geschonken op hetzelfde ogenblik dat het geloof in zijn hart gewerkt wordt.

De vraag doet zich voor wanneer de wedergeboorte plaats vindt. Over de kwestie van de priority heeft vooral een man als Thomas Halyburton (1674-1712) zich bezig gehouden. In zijn boekje *Een zedig onderzoek of in orde der natuur wedergeboorte of rechtvaardiging voorgaat*, geeft hij als zijn mening dat de wedergeboorte in orde van natuur (niet in tijd) voorafgaat, omdat zonder wedergeboorte geen geloof mogelijk is. M'Leod wijst erop, dat het hier ten opzichte van hen die het tegenovergestelde voorstaan, slechts gaat om de manier van definiëring. Ten opzichte van de Reformatie is hier sprake van een verschuiving; een man als Luther heeft duidelijk geleerd dat de wedergeboorte door het geloof wordt gewerkt. Bedenklijk wordt het wanneer men beide weldaden in tijdsvolgorde gaat scheiden. Halyburton benadrukt dat vóór het geloof in Christus geen sprake kan zijn van enig waar geestelijk leven.

Door de rechtvaardiging en de wedergeboorte van elkaar te onderscheiden en niet te scheiden, geeft de Schotse vroomheid de kenmerken van de wedergeboorte geen absolute plaats in de heilsorde. In de vier geschriften wordt wel een ruime plaats toebedeeld aan de bevindingen en de kenmerken van de genade, maar deze functioneren niet als 'kapstukken' of trappen. Wel is de casuïstiek van de innerlijke genadebewijzen vanaf de zeventiende eeuw een belangrijk onderdeel van de vroomheidsbeleving, zodat in dit opzicht wat andere accenten gelegd werden dan bij de hervormers, maar het gaat te ver om hier te spreken van een overheersend schema. Het objectieve werk van Christus als plaatsbekledende Borg blijft, ondanks de

aandacht voor de kenmerken, centraal staan.

Heiliging en bekering

In de 'Marrow-leer' is de bekering een vrucht van het rechtvaardigend geloof en de vereniging met Christus. Het 'voorbereidend werk' wordt niet tot de bekering gerekend en ook niet als 'zaligmakend werk' beschouwd. De 'Marrow' kan zich hierbij beroepen op Calvijn en Luther. Het geloof gaat voorop, en dan volgt de bekering. Vooral de Erskines hebben dit in hun preken uitgewerkt. Zij waarschuwen voor de roomse zuurdesem om de bekering als voorwaarde aan te duiden en op deze wijze hieraan een verkapte verdienstelijkheid toe te wijzen.

Op deze wijze wordt Christus van Zijn eer beroofd en de grondslag van de zaligheid in de mens gelegd.

De 'Marrow-men' verbinden de heiliging nauw aan de rechtvaardiging. Zij willen echter niet spreken van een toegerekende heiliging, omdat deze in het hart en leven van de gelovige wordt uitgewerkt. Als zodanig kunnen zij zich geheel vinden in de verklaring van Walter Marshall in zijn Sanctification. Zij zijn bang dat door een wettische voorstelling van de heiligmaking de gelovige weer 'onder de wet' wordt gebracht.

Samenvatting 'Marrow-leer'

De 'Marrow-theologie' bevat elementen die terugvoeren tot de genadeleer van de hervormers, maar heeft ook kenmerken die herinneren aan de vroege puriteinen en Schotse schrijvers uit de tijd van de Tweede Reformatie. Hun verbondsleer vertoont nauwe verwantschap met die van Westminster en niet met die van bijvoorbeeld Bullinger en Tyndale. De conditionele interpretatie van b.v. Dickson en het onderscheid tussen verbonds- en evangeliebeloften, zoals door Rutherford voorgestaan, nemen zij hierbij niet over. De geloofsdefinitie is voluit reformatoerisch, hoewel hun onderscheiding tussen *de zekerheid des geloofs en des gevoels* niet van Calvijnsse oorsprong is, maar dient kennelijk om de verschillen tussen de eerste hervormers en de belijdenis van Westminster te elimineren. Hun opvattingen over de uitverkiezing zijn zonder meer die van Westminster, hoewel zij in de uitwerking hiervan en de verhouding tot de openbaring van het heil andere accenten leggen. De predestinatie overheerst niet als een logisch schema; opmerkelijk is dat de woorden 'uitverkorenen' en 'verworpenen' in hun preken en geschriften veel minder voorkomen dan bij b.v. Rutherford en Durham. Overigens waren mannen als Boston en de Erskines infralapsariërs.

Walker is van mening dat de 'Marrow-men' in hun uitwerking van de heilsorde een andere methode volgen dan de mannen van de zeventiende eeuw. Rutherford c. s. behandelen de weg, die de Heere met Zijn volk houdt, wat meer afstandelijk en meer als een systeem: Eerst moet de zondaar door de wet verootmoedigd worden, dan verbroken en daarna mag hij zien op de Zaligmaker en zich aan Hem toevertrouwen. Hij vindt de 'manipulatie van de ziel', die hij bij Dickson aantreft, niet al te succesvol. Nu staat het wel vast dat de heilsorde bij de 'Marrow-men' niet verabsoluteerd wordt, ten koste van het genadeaanbod. Met andere woorden, de weg der bekering wordt niet methodisch voorgehouden, als een voorwaarde, waaraan moet worden voldaan. Zij gaan geheel uit van 'het heerlijke Voorwerp', dat in het Evangelie wordt voorgesteld en brengen Christus in Zijn gepastheid en gewilligheid voor de aandacht. Zo wordt Hij

nabij gebracht, als 'in de hand van de Heilige Geest' om de zondaar uit te lokken. In dit kader verklaren zij hoe de ziel tot Hem komt, met Hem verenigd wordt en met Paulus mag belijden: *'Ik leef, maar niet meer ik, maar Christus leeft in mij.'*

Deze benadering van de heilsorde is minder stellig en vertoont dan ook meer pastorale warmte. Zonder afbreuk te doen aan Gods soevereiniteit, worden alle beperkingen in de Woordverkondiging vermeden, om een vrije toegang tot de genadetroon voor zondaren open te stellen. De uitverkiezing wordt weinig genoemd en de grenzen van de zichtbare kerk worden zelfs overschreden, door een wereldwijde nodiging tot het heil voor 'zondaren van het menselijk geslacht' mogelijk te maken. Ondanks het feit dat de 'Marrow-men' de leer van de particuliere verzoening voorstonden, legt dit geen enkele klem op hun prediking. Het descriptieve element van mannen als Rutherford en Dickson maakt grotendeels plaats voor een appellerende Woordverkondiging.

Zo verlegden zij het accent op verinnerlijking en analyse van kenmerken van genade, een belangrijke karakteristiek van de theologie van Westminster, naar het objectieve heil in Christus en het beloftekenmerk van het Woord van God, zonder echter het toepassende werk van Gods Geest te onderwaarden. Al waren zij voorstanders van de foederaal-theologie, in hun verbondopvatting legden zij ook de nadruk op de bediening van het verbond aan de niet-uitverkorenen. Hun theologie wordt geheel gecentraliseerd door de christologie, door de leer der verzoening, door een directe confrontatie van het kruis met de zondaar, die hierdoor niet tot passiviteit wordt gestimuleerd, maar tot een daadwerkelijke geloofsovergave wordt aangedreven. Begrijpelijk vonden zij in dit opzicht aansluiting op het omstreden boek, de 'Marrow', dat deze accenten zo duidelijk vertoont en het Evangelie laat prevaleren boven de wet. Al konden zij niet in alles met de 'Marrow' meegaan, zoals de stelling, dat de afkondiging van de wet op Sinai een hernieuwde openbaring was van het Werkverbond. De beroemde preek van Ebenezer Erskine over 'Ik ben de Heere, uw God', laat de aanhef van de wet geheel opgaan in het kader van de beloften van het Genadeverbond. Op zijn sterfbed noemde Erskine dit zijn beste preek! Zo openden zij de kabinetten van de evangeliebeloften onbeperkt voor alle zondaren!

Vroomheidsbeleving versus theologie

Het is buiten kijf dat de thema's van de klassieke Schotse theologie, met name die van de 'Marrow-leer', het hart vormen van de vier besproken biografieën, al treden tussen praktijk en theorie wel spanningen op. De vraag doet zich voor in hoeverre dat de vroomheidsbeleving in Schotland de theologie beïnvloed heeft. Het valt buiten het bestek van deze inleiding om hierop een gefundeerd antwoord te geven. Naar onze mening is er sprake van een gezonde wisselwerking. Aangezien de vroomheidsbeleving over het algemeen binnen Bijbelse grenzen functioneert en geen uitwassen vertoont, is er geen verschil met de leer die de theologie en de prediking uitdrukken. In de prediking wordt veel aandacht geschonken aan de praktische kant van het geloofsleven, met name die van de zekerheid naar het heil en de wijze waarop de heilsorde gestalte krijgt in hart en leven. De preken van Andrew Gray, James Durham en ook die van de 'Marrow-men' zijn daarvan goede voorbeelden. Opvallend is dat deze preken en geschriften als *Des Christens Groot Interest* van William Guthrie sterk gericht zijn op de actuele situatie in de verschillende vormen van geestelijk leven.

In dit verband is zeker een ontwikkeling waar te nemen. Was de prediking van de reformatoren meer gericht op de eigentijdse situatie van het kerkelijk en politieke

leven, die van de rechtstreekse opvolgers richtten zich meer op de innerlijke kant van het Christelijk geloof. Vooral de preken van Robert Bruce en van Robert Rollock zijn hiervan goede voorbeelden. Zij waren zeker op de hoogte van de problematiek van de 'up and downs' in het geloofsleven. Vooral door een heroriëntatie van de verhouding van geloof en gevoel werden andere accenten gelegd dan door de hervormers. Zo kwamen zij in hun prediking meer tegemoet aan de praktijk van de geloofs- en vroomheidsbeleving. Zij hebben ontegenzeggelijk grote invloed gehad op de manier waarop de vromen met hun geestelijke problemen om gingen.

Vroomheidsbeleving in Nederland

Onwillekeurig komt de vraag op, of er overeenkomst bestaat tussen de Schotse en de Nederlandse vroomheid. M.J.A. de Vrijer wijst in zijn Schortinghuis en zijn analogieën op de verwantschap van de Nederlandse bevindelijke traditie met die van Engeland, met name in de achttiende eeuw. Hij legt ondermeer verbanden tussen Schortinghuis, een belangrijke vertegenwoordiger van het laatste stadium van de Nadere Reformatie, en de autobiografie van kolonel James Gardiner. Hoewel van Engelse afkomst, was de laatste goed bekend met het godsdienstig leven in Schotland. Wanneer het gaat over de doorleving van schuld en zonde, de bevindelijke kennis van God in Christus, de innerlijke strijd tussen geest en vlees en andere vormen van vroomheidsbevinding, dan is er zeker sprake van een analogie. En de vele Nederlandse vertalingen van werken van Schotse prakticijnsen zoals van de Erskines, Durham en Binning wijzen op een grote congenialiteit, die zich ook uitstrekt tot het gedachtengoed van het Engelse puritanisme. In verschillende studies is deze verwantschap uitgediept en aangetoond. Deze overeenkomst geldt zeker voor de Schotse autobiografische geschriften die in de Nederlandse taal verschenen. Wij denken hierbij aan de Gedenkschriften van Thomas Halyburton dat in 1745 voor het eerst verscheen en de Gedenkwaardige Oefeningen, een levensbeschrijving van Katharine Collace die in 1744 bij dezelfde uitgever uitkwam.

Het type van Nederlandse vroomheid vertoont ten opzichte van die van de Schotse geestverwanten ook verschillen, vooral bij de achttiende-eeuwse meer piëtistisch getinte Nadere Reformatie. Er zijn verschillen in de theologie die doorwerkten in de benadering van de toeëigening van het heil in het persoonlijk leven. Zonder hierop dieper in te willen gaan, noemen wij enkele in het oog lopende verschilpunten. Door een vèrgaande verinnerlijking van de genadeleer werd in Nederland de tendens versterkt om de vroomheidsbeleving een plaats naast het Woord of zelfs boven het Woord toe te kennen. Verder valt een klassificatie in het oog van de verschillende stadia van beleving, zoals de onderverdeling van bekommerde, bevestigde en uitzierende zielen. De kenmerken van deze stadia worden uitvoerig en descriptief belicht en geanalyseerd. Het Innige Christendom van Schortinghuis is een klassiek voorbeeld van de manier waarop de verschillende vormen van vroomheidsbeleving worden behandeld en ingedeeld. De objectieve heilswaarheden krijgen door deze ontwikkeling een ondergeschikte rol. Geen wonder dat de rechtvaardiging en het leven uit de beloften bij deze theologie niet centraal staan. De reformatische verzoeningsleer is in de nadagen van de Nadere Reformatie bij veel schrijvers een 'terra incognita' geworden.

Bij de Schotse schrijvers, vooral zij die tot de 'Marrow-men' worden gerekend, is het werk van Christus als Middelaar en Verzoener het centrale thema en de wijze waarop het heil in het leven wordt verwerkelijkt een hieraan ondergeschikte zaak. De

kenmerken krijgen door deze benadering niet zo'n zwaar accent als in Nederland. In de vier voorbeelden is steeds een worsteling zichtbaar naar versterking van het geloof en de zekerheid van het heil, niet alleen vanuit de kenmerken, maar vooral door een nauwgezet Schriftonderzoek en ernstig gebruikmaken van de genademiddelen. De Hollandse introspectische benadering vanuit de kenmerken en innerlijke genadebewijzen, heeft de accenten in de vroomheidsbeleving verlegd naar het eigen innerlijk in plaats van naar het grote Voorwerp van het geloof, de Heere Jezus Christus.

Nederlandse bekeringsgeschiedenissen

Het zal een nader onderzoek vereisen om de verschillen in type vroomheid tussen de Nederlandse en Schotse tradities goed onder de loep te nemen. In een boeiende studie *Levens van vromen* belicht F.A. van Lieburg vanuit een twintigtal autobiografieën de vroomheidsbeleving in ons land in de achttiende eeuw. De verschillende 'gestalten' van vroomheid worden op een logische wijze gerangschikt. Essentieel is hierbij de strijd om heilszekerheid, een belangrijk gemeenschappelijk punt met de Schotse vroomheidsbeleving. Wel concentreert een dergelijke vroomheidsbeleving zich binnen een beperkte kring, die via het gezelschapsleven met geestverwanten omgang zoekt. De belevingswereld komt eigenlijk nauwelijks buiten de eigen kring en het valt dan ook te raden dat een dergelijk isolement aanleiding heeft gegeven tot excessen. Het type vroomheid dat wij in deze geschriften vinden is erg subjectief gekleurd en passief gericht. In dit opzicht gaan ten opzichte van de Schotse vroomheid de wegen uiteen. Het komt ons voor dat de wijze van benadering en het geestelijk klimaat, vooral in de nadagen van de Nadere Reformatie, anders georiënteerd is. De kenmerken van genade worden meestal in een voorwaardelijk kader geplaatst. Vóórdat een ontdekte ziel met Christus kan worden geconfronteerd, moet hij in meerdere of mindere mate God als Rechter hebben leren kennen en smart hebben ontvangen over de zonde.

Deze wettische lijn loopt doorgaans door de hele bekeringsweg. De zekerheid van het heil is vaak meer een crisisbeleving, dan een zaak van het geloof. Overigens blijkt uit een aantal bekeringsverhalen, met name die van Hermanns Hermsen, dat er een groot gebrek aan inzicht bestond over de aard van het rechtvaardigend geloof en het leven vanuit de beloften. We krijgen de indruk dat aan de bevinding een hogere plaats wordt toegekend dan aan het Woord, als openbaring van het heil aan zondaren.

Een ander negatief aspect is het 'keuren' van andermans zielestaat. Vooral in de kringen waar veel nadruk werd gelegd op de beleving van de rechtvaardiging is de radicaliserende invloed daarvan goed merkbaar.

Van Lieburg erkent dat zijn studie een aantal tekorten heeft, zoals het ontbreken van een theologische analyse van de opvattingen over de heilsorde die in de 'egodocumenten' voorkomen. Hij geeft geen antwoord op de vraag wat de verhouding tussen het 'officiële piëtisme' en het 'populaire bevindelijke piëtisme' van de biografieën is geweest. Is er een wederzijdse harmonie of beïnvloeding? Zijn vraag is: 'Hoe functioneerden daarin begrippen en zaken als zonde en genade, verbond en sacrament, geloof en wedergeboorte, rechtvaardiging en heiliging?' Het zal een verruiming van de kennis van de Nadere Reformatie betekenen, als deze aspecten grondig zouden worden onderzocht.

Ontwikkeling van bekeringsstelsel

De toenemende verinnerlijking en de benadrukking van belevingsstadia heeft zich na 1800 in ons land vooral in gezelschapskringen voortgezet. Wij denken hierbij vooral aan de Ledeboerianen en de Kruisgezinden, kerkgroepen die grotendeels uit het gezelschapsleven zijn voortgekomen. De vroomheid die in deze kringen diep is en zeker positieve kanten heeft, is sterk introvert gericht. Een belangrijk positief punt is, dat in een tijd van verdere vervlakking vooral in deze kringen de beoefening van de vroomheid bewaard blijft en door de leiding van 'geoeffenden in de genade' verder gestalte krijgt. Het minpunt van het dominerende van deze mensen was dat zich door hun invloed een bekeringsstelsel ontwikkelde, bestaande uit 'standen in het genadeleven', die als keurnorm met de nodige varianten op de gezelschappen werden besproken. 'Het systeem' verkreeg daarbij burgerrecht, doordat het ook in de prediking het heersende thema werd. Het waren de lekepredikanten en oefenaars, die deze bevindelijke heilsorde, veelal vanuit hun eigen beleving, in hun preken verwerkten.

De studie van H. Florijn over de Ledeboerianen geeft een goed beeld van de vroomheidsbeleving in deze kringen en van de excessen die daar voorkwamen. Hoe vormt hun wijze van beleving van wat met 'bewuste rechtvaardigmaking' benoemd wordt een schril contrast met de inhoud van de preken van bij voorbeeld de Erskines die ook in deze kringen veel gelezen werden! Een verkeerde exegese en toepassing van Job 33:24 heeft in dit opzicht het 'Sofa fide' van deze leer ontkracht.

Wanneer wij kennis nemen van de studie van C. van de Ketterij over het bevindelijk woordgebruik binnen de vroomheidsbeleving in deze eeuw, is de tragiek van het bekeringsstelsel in prediking en in het gezelschap onmiskenbaar. Ten opzichte van de vorige eeuw is er sprake van een verdere ontwikkeling van een terminologie die grotendeels vervreemd is van het Bijbelse spraakgebruik. Het gebrek aan inzicht in de reformatorische leer van de goddeloze, is de oorzaak dat zoekende zielen in een veelheid van wettische woelingen en onBijbelse ongestalten verstrikt raken. Het meest tragische is dat deze omwegen, die als kenmerken van toeleidende wegen tot het heil worden gekenschetst, gemeengoed geworden zijn en zelfs vanaf de kansel als 'echte' leidingen worden gelegaliseerd. Wat de consequenties hiervan in deze eeuw zijn geweest, kunnen wij leren uit de recente studie van Jan Zwemer, *In conflict met de cultuur*. Al zijn de door hem getrokken conclusies niet altijd waarheidsgetrouw, toch is het beeld dat hij van het geestelijk klimaat van de bevindelijk-gereformeerden schildert een logische voortzetting van ontsparingen, waarvan de wortels al in de tijd van de Nadere Reformatie zijn te vinden. De directe weg tot het heil, door het eenvoudige geloof in het getuigenis van Gods Zoon, is vervangen door een scala van voorwaarden, van 'plaatsmakingen', die de weg tot het kruis barricaderen en verduisteren. Hierbij komt de zware druk die een onBijbelse visie van de uitverkiezing op velen heeft gelegd en heeft geleid tot een fatalistisch godsbegrip, dat een smet legt op de wijze waarop de Heere Zich in Zijn Woord tot zondaren richt, als een God van liefde en ontferming. Zo zijn accentverschuivingen uit het verleden, die zich in de tijd van de Nadere Reformatie vanuit gezonde motieven hebben ontwikkeld, geworden tot een karikatuur van wat eens in de dagen van de Reformatie als de boodschap van wet en Evangelie werd vertolkt!

Slotconclusie

De vroomheidsbeleving dient binnen Bijbelse grenzen en normen op te bloeien. In dit opzicht kunnen wij van de Schotse spiritualiteit leren, al zijn er ook menselijke en feilbare trekken waar te nemen. Het Christocentrische karakter van de Schotse

'egodocumenten' geeft aan het geheel een gezonde basis die behoedt voor de extremiteiten welke zo'n schaduw werpen op de traditie van de bevindelijke gereformeerden in ons land. De toetsnorm blijft onder alle verscheidenheid van vroomheidsbeleving, of de zondaar door het geloof deel gekregen heeft aan de verdiensten en gerechtigheid van Christus. De grondslag van het heil is het volbrachte werk van Christus. Met dit uitgangspunt voor ogen, is de geloofsdefinitie ontdaan van alle 'franje' en scholastieke elementen die vanuit de theologie en de gezelschapsvroomheid werden toegevoegd. De echte en Bijbelse vroomheidsbeleving wordt gekenmerkt door het woord van de apostel: 'Want gij zijt gestorven en uw leven is met Christus verborgen in God' (Kol. 3:2).

Beknopte literaturopgave; historische inleiding:

- Philip Adam D.D., *The devotional literature of Scotland*, London z.j.
 M. Charles Bell, *Calvin and Scottish theology, the Doctrine of Assurance*, Edinburgh 1988
 John Macleod, *Scottish Theology in relation to church history*, Edinburgh 1974
 James Walker D.D., *The Theology and Theologians of Scotland*, Edinburgh 1888
 John Brown, *Gospel Truth (Marrow-doctrine)*, Edinburgh 1817
 Edward Fisher, *Het merg van het Evangelie*, Kampen 1991
 J.G. Fyfe M.A., *Scottish Dians and Memoirs*, two vols, Stirling z.j.
 M.J.A. de Vrijer, *Schortinghuis en zijn analogieën*, Amsterdam 1942
 F.A. van Lieburg, *Levens van vromen, Gereformeerd piëtisme in de achttiende eeuw*, Kampen 1992
 H. Florijn, *De Ledeboerianen, een onderzoek naar de plaats, invloed en denkbeelden van hun voorgangers tot 1907*, Houten 1991
 C. v.d. Ketterij, *De weg in woorden, een systematische beschrijving van het piëtistisch woordgebruik na 1900*, Assen 1972
 Jan Zwemer, *In conflict met de cultuur, de bevindelijk gereformeerden en de Nederlandse samenleving in het midden van de twintigste eeuw*, Kampen 1993
 James Fraser:
Memoirs of the Rev. James Fraser of Brea, Invemess, Glasgow, London 1889
 Alexander Whyte, D.D., LL.D., *James Fraser, Laird of Brea*, Edinburgh and London z.j.
 Marion Laird: *Memoirs of the Life and Experiences of Marion Laird*, Glasgow 1775
 Robert Small D.D., *History of the congregations of the United Presbyterian Church*, two vols., Edinburgh 1904
 John Howie: *Memoirs of the Life of John Howie*, Glasgow 1796
 Matthew Hutchison, *The Reformed Presbyterian Church in Scotland*, Paisley; 1893
 W. J. Couper, *The Reformed Presbyterian Church in Scotland*, Edinburgh 1925
 Christopher Munro: *Memorials of the late Rev. Christopher Munro*, Edinburgh 1890
 L.J. van Valen, *Gelijk de dauw van Hermon, wonderwerken in de Schotse Hooglanden*, Urk 1981

JAMES FRASER

Een terugblik

Het was de hartelijke begeerte van James Fraser om een terugblik te geven op zijn zieleleven. Hierbij wil hij niet alleen verslag doen van de leidingen van de Heere in zijn leven, maar ook aandacht schenken aan de wegen van Zijn voorzienigheid. In de opdracht van het manuscript aan zijn vriend Thomas Ross wijst hij op de 'veronachtzaming van de voorzienigheid van de Heere als een algemene grote zonde, niet alleen onder openlijke vijanden, maar ook onder belijdende vrienden van Christus'.

Toen Fraser zijn manuscript afmaakte, was hij nog niet aan het einde van zijn loopbaan gekomen, zodat over zijn laatste levensjaren weinig bekend is. De meest bewogen tijd waren de jaren van vervolging, die van 1660 tot 1688 duurden. Daarna leefde hij nog tien jaar. In zijn Memoirs verhaalt hij van de grote wonderen van God in zijn leven, van hoogte- en dieptepunten, van de nabijheid van God en van Zijn verbergingen, van vervolging en verdrukking. Maar boven alles was 'de openbaring van de Geest' met onuitwisbaar schrift in zijn geheugen gegrift. Mocht hij dit alles verborgen houden? Zo schreef hij : 'God heeft Zichzelf niet aan iemand geopenbaard dat hij dit onder een korenmaat zou verborgen houden, want de openbaringen van de Geest worden gegeven om tot nut te zijn en wij vinden in de Schrift dat het volk van de Heere hun eigen bevindingen en Gods wegen met hen aan anderen verhalen: 'Komt, hoort toe, o allen gij, die God vreest, en ik zal vertellen wat Hij aan mijn ziel gedaan heeft'.'

In zijn levensbeschrijving gaat Fraser systematisch te werk. Hij somt een achttal punten op waaraan hij aandacht had besteed. Eerst over zijn 'eertijds', toen hij de Heere nog niet kende. Toen 'enkele stappen van Gods Voorzienigheid toen de Heere hem tot Zichzelf trok, of enig voorbereidend werk tot mijn bekering, terwijl mijn hart nog niet geheel veranderd was, maar slechts de gedaante had van Godzaligheid.' Daarna beschrijft hij de wijze van zijn bekering, toen de verachtering in de genade die daarop volgde en hoe de Heere hem 'genezing gaf van dit verval'. De vier of vijf jaren die volgden, waren voor hem erg bewogen, zodat hij hiervan uitvoerig verslag doet. En hij wil besluiten met 'enkele dingen over mijn huidige toestand en enkele dingen die ik in mijn bevinding heb waargenomen'. Als laatste punt werkt hij enkele voorvallen uit waarbij hij de hand des Heeren in het bijzonder mocht ervaren.

Een onprettige jeugd

James Fraser werd op 29 juli 1639 in Brea, een plaatsje op het schiereiland de Black Isle, gelegen in de noordelijke Hooglanden, geboren. De herinnering aan zijn jeugd was niet prettig. Zijn ondeugend hart wilde zich niet aan Gods wet onderwerpen. De zonde woelde in hem en brak soms uit, hoewel hij voor grove uitpattingen bewaard bleef. 'Toch deed de Heere mij al die tijd goed.' Zijn bewarende hand was over hem uitgestrekt. Op een dag viel hij als kleine jongen in een diepe put met water. Hij zag de put niet, omdat er gras overheen groeide. Maar het gras betekende zijn redding, want hij hield zich hieraan vast. Na enige tijd kwam er hulp opdagen, want anders was hij zeker verdronken. De Heere deed niet met hem naar zijn zonden, maar gebruikte Zijn Voorzienigheid en genade om hem te leiden in wegen die hij niet gekend had, opdat hij niet in zichzelf zou roemen. De Heere had niet alleen in uiterlijke

omstandigheden bemoeienissen met hem, maar gaf hem al vroeg indrukken van zijn zonden. Fraser beschrijft hoe hij vanaf zijn negende tot aan zijn zeventiende levensjaar 'onder enig algemeen werk van de Geest verkeerde. Hierbij maakte hij 'vier stappen' door, 'en in iedere stap zou ik ongetwijfeld gerust hebben en zo zonder Christus zeker omgekomen zijn, als ik hiervan niet van af geslagen was.' Hij kon geen rust vinden, omdat de Heere alles onder zijn voeten afbrak, 'totdat Hij tenslotte Zijn Zoon Jezus aan mijn ziel openbaarde, Wien te kennen het eeuwige leven is.'

Iedere morgen en avond deed James zijn gebeden, waarin hij enig genoegen smaakte. Als hij ze naliel, beschuldigde zijn geweten hem, maar als hij hierin getrouw was, had hij enige vrede en rust in zijn hart. Hij had een lust om tot God te naderen, hoewel het niet lang duurde of hij raakte de smaak kwijt. Dromen begonnen hem te verschrikken en overtuigingen priemden in zijn geweten. Hij miste de ware wortel uit God 'omdat dit maar algemene genade was en mijn ziel niet met Christus, de Fontein, was verenigd.' De begeerten van zijn jeugdig hart welden op en hij had geen macht om deze te onderwerpen. Hij gaf steeds meer toe aan zijn zonden en ging op den duur slordig met zijn godsdienstige plichten om.

Een indringer in huis

De indrukken in zijn hart gingen niet helemaal over. Soms laaide het vuurtje weer op en dan was hij weer ernstig bezig in zijn gebeden. Veranderingen in het huiselijk leven gingen niet aan hem voorbij. Zijn vader werd ziek en zorgde voor een huisonderwijzer, die ook over hem gesteld werd. Deze man was wel Godvrezend, maar had geen tact om met kinderen om te gaan. Toen zijn vader stierf, nam deze de zorg over het gezin over en probeerde onder het huispersoneel een reformatie te bewerken. James had weinig op met deze 'stiefvader' en had een afkeer van zijn strengheid. De 'chaplain' hield de jongen nauwlettend in de gaten en toen hij op een avond merkte dat hij zonder te bidden in bed wilde stappen, beval hij hem op zijn knieën te gaan, wat James deed. Wat vond hij de 'indringer' hardvochtig en afstandelijk. Nu was het met zijn makkelijke leventje gedaan. Zijn leermeester hield hem voor wat het ware bidden inhoudt en onderwees hem grondig in de beginselen van de Christelijke godsdienst. Omdat James steeds meer begon te zien dat de man het goed met hem bedoelde, ging hij hem beter begrijpen en waarderen.

Het zaad dat door het onderwijs van deze 'chaplain' in zijn hart gezaaid werd, ontkiemde niet. Zijn godsdienst deed hem geen wezenlijk nut. 'Mijn gebeden doodden nooit mijn lusten en daarom doodden mijn lusten mijn gebeden ...', zo merkt hij op. Zo gingen de jaren door.

'Stap III' was een stap nog verder van God af. James was inmiddels vijftien jaar oud. Op een zondag las hij het bekende boekje van Lewis Baily, *Practice of Piety*, over de praktijk van de Godzaligheid, wat hem erg aangreep. Het ging over de 'ellende van eennatuurlijk mens, de kwellingen van de hel en de zegen van een Godzalig mens...' De Heere drukte deze zaken op zijn hart en hij voelde zich zo door deze waarheden getroffen en hij 'besloot een nieuw mens te worden.' Ernstig ging hij bidden en met nauwgezetheid deed hij andere godsdienstplichten. Zoveel vermaak had hij in deze verandering dat hij meende 'werkelijk bekeerd te zijn'. Het was echter maar een vernislaag van vroomheid. Later beleed hij niet meer dan een Farizeeër geworden te zijn. 'Ik rustte in plichten als einddoel en maakte deze niet tot middelen om mij tot Christus te brengen.' Hij had genoeg aan zijn vroomheid en gebeden en had daarom geen Middelaar nodig om zalig te worden. De weg tot God door de verzoening in Christus bleef voor hem verborgen. 'Ik was geheel onwetend van de verborgenheid van het Evangelie; ik kende noch onderzocht het geloof noch de beloften, noch de

rechtvaardiging door toegerekende gerechtigheid...' Hij behoorde nu tot het geslacht dat rein in eigen ogen is en geen ware behoefte heeft aan schuldvergeving.

Gelukkig werd hij na verloop van tijd gewaar dat zijn plichten als een zware last op hem begonnen te drukken. De zonden lagen weer op de loer en dreigden uit te breken. Hij begon slecht gezelschap te zoeken, waardoor hij nog meer van God en van Zijn dienst werd afgetrokken. De vernislaag van eigengemaakte vroomheid smolt nu weg en maakte plaats voor zonden als zweren, vloeken en kaartspel. Zo gleed hij steeds verder weg in het moeras, totdat de tijd zou aanbreeken dat de Heere hem met koorden van liefde hieruit zou trekken. Weer gaf hij zich over aan de plichten, want hij beseftte wel dat een leven in de zonde hem geen hoop op het eeuwige leven kon schenken. 'Maar', zo tekent hij aan: 'De plichten waren mijn Christus.' Heimelijk rustte hij hierop, tot zijn moeder met een boekje thuiskwam, dat de veelzeggende titel droeg: *Seventeen False Rests*, zeventien valse rustgronden. Nu begon het ontdekkende licht van Gods Geest geleidelijk in zijn ziel door te breken. Hij zag in dat zijn plichten hem niet konden redden. 'Intussen had ik enige scherpe en vreselijke overtuigingen van bijzondere zonden, maar niet van mijn verdorven natuur...' Het waren nog algemene overtuigingen die zijn ziel onvernieuwd lieten.

Zijn gemoed werd steeds meer rusteloos. Hij werd geplaagd door invallende gedachten, zoals vloeken en lasteringen. Ook werd hij beangst de onvergeeflijke zonde gedaan te hebben. Wanhoop vervulde hem; wat moest hij doen? Bidden kwam hem als vergeefse moeite voor en toch, toen hij zo neergeslagen was, wist hij geen andere weg dan het smeken tot God. In deze hopeloze toestand kreeg hij enige verlichting door het Schriftwoord: 'Abraham geloofde op hoop tegen hoop'. 'En daarom dacht ik, hoewel er geen hoop was, zou ik toch hopen tegen hoop'. Dit was het enige sprankeltje licht dat hem op de been hield. De welgegronde hoop bleef uit. James wilde zich zomaar niet aan God overgeven. Weer verviel hij in zijn zondig leven; weer probeerde hij zijn beschuldigend geweten het zwijgen op te leggen. Gedachten om de hand aan zijn leven te slaan, kwamen soms in hem op. De Heere was hem echter als een vurige muur rondom. Hij omtuinde hem met doornen, opdat hij zijn leven niet in de zonden zou eindigen. Alle uitvluchten werden voor hem toegemuurd, opdat hij als een omkomende zondaar in de armen van Christus zou vallen.

'Een buitengewoon licht'

Fraser studeerde aan de universiteit toen het genadejaar voor zijn ziel aanbrak. Inmiddels was hij zeventien of achttien jaar oud. Op een 'Sabbat' zou het Avondmaal worden bediend. Nu had hij altijd eerbied gehad voor dit Sacrament en was hij zich bewust dat een ongegronde deelname hieraan niets anders betekende dan zich een oordeel te eten en te drinken. Het kwam op hem af dat hij nog geen grond had om aan te gaan. Dit gevoel dreef hem uit tot God en hij deed een nauw onderzoek naar zijn staat voor God. Hij kon geen kenmerken van genade in zichzelf vinden, zoals die door de predikant waren opgenoemd. Ontmoedigd zat hij neer en de vrees dat hij zijn schuld nog meer zou vermeederen bezette hem. Wat moest hij doen? Ten einde raad besloot hij een dag van vasten en gebed te besteden om God te zoeken, in de hoop dat 'dit buitengewone middel iets mocht doen.' Hangende aan deze dunne draad ging ik bidden met veel droeve klachten en de Heere kwam mij als de verloren zoon die nog zo ver weg was, tegemoet.' De duisternis in zijn ziel begon op te klaren!

De Heere ontmoette hem niet in onweer of storm, maar in het suizen van een zachte stilte. 'Ik sprak de Heere Christus aan en toen werd mij een evangelisch gezicht van

Hem gegeven. Ik ontving enige beschouwingen en voorstellingen van Christus in mijn gemoed dat Hij de Middelaar was, een Vriend en Zaligmaker van arme zondaren, hun enige Helper, de Weg, de Waarheid en het Leven, Die voor hen gestorven is en gewillig is om te verzoenen. Wat zal ik zeggen? Terwijl ik zo bezig was, omscheen een buitengewoon licht mijn verstand en met de ogen van mijn gemoed, niet die van mijn lichaam, zag ik de Rechtvaardige in Zijn heerlijkheid, liefde, ambten en schoonheid van Zijn Persoon. Zulk een gezicht had ik nooit eerder gehad en dit verslond mij zo dat ik sprakeloos was en alleen maar kon zeggen: 'Wat is dit? Waar ben ik nu?' De heerlijkheid, liefde en dierbaarheid van Jezus aan mijn geopenbaard, overtrof verreweg alles wat ik in de wereld zag of kon zien, want er was geen vergelijking...' Zoals de Heere Paulus eenmaal ontmoette op de weg naar Damaskus, zo openbaarde Hij Zich aan Fraser, echter niet als een God Die hem bestrafte, maar als een God van ontferming.

Het hemelse gezicht verschrikte hem niet. Hij werd door liefdekoorden tot God en Christus getrokken. De banden vielen van hem af en hij voelde zich echt bevrijd. Nu was hij het eigendom van zijn lieve Borg en Zaligmaker. Nu kon hij met zijn gehele hart belijden: 'Hart en handen en alles wat ik heb zijn de Uwe. Ik ben tevreden om met U te leven en met U te sterven. Weg arme wereld en armzalige ijdelheden, weg verachtelijke duivel en vlees, ik wil u niet langer meer dienen. Nu ken ik een Liefhebber en Meester aan Wie ik mij wil overgeven.' Zo waren de wolken in één keer verdwenen. Het licht van Gods liefde scheen helder in zijn ziel. Al zijn twijfels waren verdwenen, als sneeuw voor de zon. De klacht over de onvergeeflijke zonde benauwde hem niet langer. Nu was zijn vraag: 'Wat zal ik nu voor de Heere doen? Laat de hemelen en de aarde, laat engelen en mensen Hem loven, want Hij heeft in genade op mij neergezien en dat in deze lage staat. Wie ben ik en wat is mijns vaders huis dat Uw oog op mij gevestigd zou zijn?'

Het was zijn vurige begeerte om de Heere te danken voor de weldaden aan hem, onwaardige zondaar, bewezen. Hij stortte zijn hart voor God uit in het gebed. Hij liep die avond het veld in en zong 'liederen van overwinning'. De Bijbel betekende voor hem het ware getuigenis van zijn Meester. Hij las ook de geschriften van de Godzaligen, zoals van Isaac Ambrose. Er scheen geen vuiltje meer aan de lucht te zijn. De hemel was voor hem opgehelderd en in de schepping zag hij het werk van Hem, aan Wie hij zich met hart en ziel had overgegeven. Niets kon hem scheiden van de liefde van Christus. Nu zag hij de ware kenmerken van het genadeleven in zijn hart. De heerlijkheid van Christus omstraalde hem en de vrede heerste in zijn gemoed. De lucht bleef niet zo helder als bij Fraser's eerste ontmoeting met Christus: 'De Heere trok Zich met Zijn vertroostende aanwezigheid die ik zo mocht genieten, terug. Hij vernederde mij zeer en de mist begon op te komen en de lucht te verduisteren.' Zijn geloof scheen vast en ongeschokt, maar aanstonds kwamen de beproevingen. Eerst werd hij geschud door het lezen van de *Sound Believer*, de 'Gezonde gelovige', een praktisch boek over de evangelische bekering van de Engelse puritein Thomas Shepard. 'En toen ik dat las, begreep ik daaruit dat God nog niet met mij gehandeld had en dat ik nog geen werk in mijn geest had ondervonden zoals hij beschrijft en daarom was ik nog niet bekeerd...' Wel erkende hij later dat hij het boek van Shepard had misverstaan. Was hij in de war gebracht door diens beschrijving over de toeleidende weg, bestaande in verootmoediging, verbrijzeling en andere voorbereidende genaden? Zijn *Memoirs* geeft dit niet aan, zodat wij alleen maar kunnen gissen. Hoe het ook zij, de moed zonk hem in de schoenen. Was hij een hypokriet die de Heere niet werkelijk liefhad?

'Noch wekelijkse preken, boeken, raadgevingen, noch gebeden konden mij tot Jezus

trekken, totdat Zijn uur gekomen was.' James Fraser had lijdzaamheid nodig. Hij was nu in de smeltkroes van beproeving. De dag dat het Avondmaal weer bediend werd, naderde. 'Mijn vrees en smart namen toe en ik werd aangevallen om niet aan te gaan.' Een predikant die één van de tafels bediende, noemde een tegenwerping die onder twijfelende gelovigen voorkomt. 'Velen zullen zeggen', zo zei hij, 'o, ik zal mijn schuld door aan te gaan nog groter maken...' '...Maar ik vertel je, arme, twijfelende ziel, of u mag komen of niet. Vertel mij, zocht u deze week Christus of niet?' Daar kon Fraser hartelijk 'ja' op zeggen. 'En liet Christus geen mirre op het slot van de deur van uw hart druppen voordat Hij wegging? Weet dan arme ziel, Hij zal weer terug komen, want dat is Zijn teken en u mag hier komen, zodat ik u in Zijn Naam uitnodig.' Toen kon hij niet langer afblijven en hoewel hij de gevoelige nabijheid van de Heere miste, kreeg hij toch een zegen.

De wanhoop nabij

De preken die hij na deze avondmaalsbediening hoorde, waren bemoedigend voor hem. Hij verlustigde zich in Gods inzetten en wegen. 'Hoe meer ik daarvan kende, hoe meer ik mij in Hem verheugde.' De volgende storm van beproeving liet niet lang meer op zich wachten. Weer was het een geschrift van Shepard dat hem in de engte bracht. Hij las in diens *Sincere Convert*, de 'Ware bekering': 'De kinderen van God doen niets uit vrees voor de hel; zij hebben een afkeer om als de slaven in het tuchthuis te zitten en als honden die bang zijn voor de zweep te leven.' Zelfonderzoek bracht aan het licht dat hij met een slaafse vrees bezet was. Was het alleen de geest van dienstbaarheid die hem aandreef tot de dienst van God? Hij las verder in het boekje hoe ver het kan gaan met een huichelaar en nabijkomende en hoe meer hij las, hoe ellendiger hij zich voelde. 'Mijn toestand was nu erger dan ooit en ik was de wanhoop nabij. Ik wist niet wat ik met het laatste heerlijke gezicht dat ik van Christus gehad heb, aan moest.'

Shepard handelt verder over de valse vrede en het bedrog van Satan, die als een engel des lichts zielen probeert te verleiden: 'Dat, zoals de Geest van God vernedert, zo doet ook de valse geest en dat deze valse geest Christus openbaart en de ziel met heerlijke bevattingen van Hem vervult, zodat men tot de hemel schijnt opgetrokken te zijn en vandaar uitroept: 'Mijn Heere en mijn God'.' Nu kon Fraser niets anders concluderen dan dat hij een verwerpene was. Schijnbaar hield hij Shepard's oordeel boven de maat van Gods Woord, want door zo te spreken, wordt elke neergebogen ziel verschrikt, als hij zich niet aan Gods belofte in Christus vastklemt. De kritiek van collega's van Shepard op zijn soms onvoorzichtige manier van uitdrukken geeft aan dat ook de Puriteinen het niet in alles met elkaar eens waren. Later zou Fraser meer inzicht ontvangen in de Bijbelse genadekenmerken, in onderscheiding tot wat zelfs gerenommeerde godgeleerden tot veler schade hieraan hebben toegevoegd.

Behalve het zwarte gat van moedeloosheid dat zich voor hem opende, zag hij nu meer dan ooit zijn zonden die hij had bedreven. Als een loden last drukten deze op zijn hart. Hij zag de Heere als een verterend vuur en eeuwigegloed, Die hem voor eeuwig zou verslinden. Toch benauwde de hel hem niet zo zeer, maar meer 'Gods toom en scheiding van Hem'. Zo ging hij hopeloos en hulpeloos zijn weg. De Heere hield hem echter vast. In die tijd hoorde hij, wat hij noemt, 'een dode, levenloze predikant'. Moest hij hieronder zegen verwachten? De tekst van de preek was 1 Timotheüs 1:1, 'Paulus een apostel van Jezus Christus'. Na de dienst ging hij naar een stille plaats om zijn hart voor God uit te storten. Tijdens de avonddienst van dezelfde predikant kwam de verlichting. De Heere zegende Zijn eigen Woord. De duivel moest wijken en de storm werd gestild. Nadien werd hij nooit meer bestreden met de zonde tegen de

Heilige Geest gedaan te hebben. Beschaamd kwam Fraser de kerk uit. Hij kreeg door middel van een dorre preek over een onbekende tekst kalmte in zijn ziel. En wat was de vrucht? 'Mijn hart werd heilig gemaakt en ik deed het vaste besluit om de Heere te zoeken, totdat ik Hem gevonden zou hebben...'

Steeds meer werd Fraser ervan overtuigd dat 'het eeuwige zaad' in zijn hart gezaaid was, 'dat de hemel was begonnen en Christus in mij gevormd'. Uit de vruchten van Gods Geest maakte hij op dat hij van de dood overgegaan was tot het leven. Hij hield van Gods kinderen en haatte de wereld en haar begeerlijkheid. Zijn geloof werd steeds meer vastgemaakt in Gods Woord. Zo nam hij toe in de genade en kennis van Christus. Hij leerde dat de gevoelige aanwezigheid van de Heere geen vastigheid biedt, maar alleen het naakte Woord van God. 'Het is zekerder om door het geloof te leven dan door gevoel; het leven van het gevoel is een leven van onzekerheid, dat aan aanvallen bloot stelt.' De Heilige Geest versterkte zijn bestreden geloof door de middelen der genade. Al miste hij de gevoelige nabijheid van Christus, hij wist toch dat zijn hart en leven veranderd waren. 'De genade verwekt een grote, wonderlijke en algemene verandering, zowel van het uitwendige leven als van het hart.' 'Alle dingen zijn nieuw geworden' (2 Kor. 5:17), 'nieuwe gebeden, nieuwe liefde, nieuw gezelschap, nieuwe opvattingen, nieuwe beginselen. "Het oude is voorbijgegaan, ziet het is alles nieuw geworden!'

Zo zette James Fraser zijn schuchtere en onvaste schreden op het smalle pad. Hij ging met vallen en opstaan zijn weg. De twijfel was zo maar niet uitgebannen en deze betekende een grote verandering voor hem om in heiliging toe te nemen. Zo schrijft hij: 'De eerste stap van mijn verachtering was ongeloof en twijfel aan mijn aandeel in God en aan Zijn liefde, door misvattingen over de natuur van de heiliging, een verkeerd beeld van de Voorzienigheid en onkunde over het Verbond der genade.' Hij vergeleek zichzelf met Job, die wel bad en antwoord gekregen had, maar dit toch niet geloven kon. 'Ik kon niet geloven dat ik door mijn bekering zo gelukkig geworden was.' Hij dacht dat de Heere nog toornig op hem was. Door een verkeerd Godsbeeld, dat steeds weer in hem opkwam, had hij 'vreemde en harde gedachten van God alsof Hij een vijand ware'. Weer ging hij twijfelen aan zijn staat voor de eeuwigheid. Het geloof kwijnde weg en een wettische gestalte kreeg de overhand. Hij voelde zich zo ver van God en Zijn gemeenschap af. Toch was hij niet wanhopig. 'Niettegenstaande dit alles had ik hoop, dat ofschoon de Heere mij nog niet bekeerd mocht hebben, ik toch bekeerd kon worden en daarom niet behoefde te wanhopen.'

Aanvallen van Satan

Omdat Fraser niet waakzaam genoeg was in de heiligmaking, kon de Satan zijn slag slaan door hem niet alleen zijn zonden voor te houden, maar ook te verleiden tot een slordig leven. Hij verviel weer in ijdele gesprekken; 'ik volgde leugens en ijdelheden.' Zijn 'geestelijke plichten' werden hem tot een last; hij kon geen genoegen meer vinden in zijn gebeden en ook niet onder de prediking. Hij voelde zich hard en van God verlaten. Zo verkeerde hij in de heilloze strikken van 'ongeloof en ontmoediging, waaruit ik de gevolgtrekking maakte dat alles verloren en wanhopig was.' Hij zag God als een harde meester en zichzelf als onbekeerd. De verachtering in de genade zette steeds meer door en hij wist niet waar deze weg zou eindigen.

'Het zaad was gezaaid en het groeide. Ik at en dronk en ik wist niet hoe.' Voor zijn eigen gevoel had hij God verlaten, maar God was niet van hem geweken. Hij verlangde terug naar de dagen dat hij in de gemeenschap met Christus wandelde. 'Nadat ik lang van God was afgeweken en zo ver van Hem af leefde, gaf de Heere mij

een gevoel van onbehagen met mijn huidige toestand...' Zijn klacht was: 'O, in wat voor een droeve toestand verkeer ik nu! O, die dagen van ouds!' Heeft God vergeten genadig te zijn? Zou de Heere op Zijn werk terugkomen? Hij kreeg een boek in handen, waarin hij de volgende vraag beantwoord vond: 'Of een mens die eens onder overtuiging was en onder een dodige en onvruchtbare gestalte geraakt is, weer bekeerd kan worden.' Het bevestigend antwoord gaf hem hoop op betere tijden. Hij begon weer met vlijt en ernst God te zoeken, maar zonder resultaat. Wel kreeg hij soms enige verruiming in zijn gemoed, maar de ontmoeting met de Heere bleef weg. Wat kon de bedoeling zijn van dit onvruchtbaar leven? Waarom moest Fraser steeds meer achteruit gaan? Het was om hem aan zijn eigen gerechtigheid te doen sterven. Zo schrijft hij: 'De Heere ontdekte mij en liet mij het kwaad en de kracht van mijn hart voelen. Toen kreunde ik onder de last van een dood, blind en vleselijk hart...' 'De Heere liet mij de zondigheid van al mijn plichten en beste daden zien; de formaliteit, levenloosheid en verdorven beginselen waaruit zij voortspruiten en mijn grote tekortkomingen, zodat ik wist dat die alle niet mijn zaligmakers konden zijn en Hij keerde mijn ogen hiervan af. "Ik was afgemat en voelde mij belast vanwege mijn zonden en plichten, die ik in verschillende wegen achter mij aan gesleept had en hulpeloos had getorst. Ik zag dat ik mijn hart niet mee kon krijgen en ook niet in een bepaalde gesteldheid kon houden, want steeds weer verbrak ik mijn beloften.' Zijn streven naar heiligheid was op een hopeloze mislukking uitgelopen. De smaak in zijn godsdienst was weggefallen en hij bevond zich nu in een 'land, dor en mat, zonder water'.

Hoopte hij nog steeds op verbetering? Schreeuwde zijn ziel onder dit alles niet naar God, of Hij weer wilde overkomen? Was het een land van uiterste duisternis, waarin hij zuchtend voortging, zonder een lichtpuntje te zien? De Heere liet hem niet omkomen in zijn ellende, maar ondersteunde hem. 'Ondanks dat ik ontmoedigd was, niet wist wat ik doen moest en met in staat was te denken wat goed voor mij kon zijn, wilde God in mijn ziel Zijn licht doen schijnen. Door honderd van dergelijke bezoeken, die Hij mij deed, herstelde Hij mijn omkomende ziel. Het behaagde Hem nog om te komen en iets nieuws te scheppen, enige nieuwe grondslag en de wateren zouden vermeerderen. Hoe vaak heb ik niet gezegd: Nu, de Heere zal zeker komen, en Hij zal niet dralen; nu zal ik vasthouden wat ik heb. Maar ik werd bedrogen; 'alle vlees is gras en de heerlijkheid daarvan vergaat.' Vasthouden kon Fraser niets; hij voelde zich steeds meer afhankelijk van de genade van Boven. Alle gronden moesten hem ontvallen, opdat hij zich geheel afhankelijk mocht weten van de vrije gunst van God. 'In één woord, zo werd ik vermoeid en belast in een wildernis en van vat tot vat ontledigd, en dat drie volle jaren lang'.

Soms ontzonk hem alle moed en wist hij niet hoe verder te gaan, maar dan kwam de Heere hem te hulp. 'Wanneer alles faalde en ik op het punt stond van te sterven, wilde de Heere enige buitengewone zaak zenden. Het was een woord op zijn tijd of een goed boek dat mij weer verlevendigde en mij krachten gaf om soms de halve nacht in gebed door te brengen. Soms was het door ontmoetingen met andere Christenen dat de Heere een gepast woord in mij deed druppelen. Maar niets deed mij meer goed dan van de wegen te horen die God met anderen heeft gehouden.' Later zag hij Gods bedoeling met deze zware beproeving. Het was nodig voor hem om steeds meer vernederd te worden. 'Want na alles bleef er een trots in mijn hart over, die zich niet zozeer richtte op de achting die ik voor mijn eigengerechtigheid had, maar op de hardnekkigheid van mijn wil, die zich niet wilde onderwerpen aan dergelijke ontdekkingen, maar zich heimelijk hieraan ergerde en ertegen murmureerde...' In de Gezonde Gelovige van

Shepard las hij wat de ware verootmoediging werkelijk inhoudt. Als de Heere deze in het hart werkt, houdt het murmureren en tegenspreken op en dan is er pas sprake van een onderwerping aan Zijn wil. De Heere zegende dit onderwijs voor hem. 'De murmureringen en de opgeblazenheid van mijn hart werden tot kalmte gebracht. Ik was niet meer een onstuimige zee, maar in een kalme en rustige gesteldheid, zoals iemand bij wie een zware koorts is uitgewoed.'

Donkere wolken over land en hart

Het was augustus 1660 dat hij opnieuw door de Heere in het dal van de ootmoed gebracht werd. Donkere wolken rezen in die tijd op over de kerk in Schotland.

De dagen van de vervolging waren op komst. Het was nodig dat James Fraser toegerust zou worden om in de arena van verdrukking standvastig te blijven. In een weg van ontlediging en ontdekking leerde hij zijn hoop vast te maken in Christus en gaf hij zich steeds meer aan Hem over. Hij las een preek van Andrew Gray over de woorden: 'Mijn zoon, geef Mij uw hart'. 'Ik mocht mij met dit gebod verenigen, hoewel ik niet kon zeggen dat ik geheel door de liefde van Christus werd overwonnen om mij geheel gewonnen te geven...' Het was niet door een nieuwe uitstorting van de liefde in zijn hart, maar hij gaf zich als een uitgeschudde zondaar aan de Heere over. En zijn gebed was: 'O Heere, hoewel ik dit boze hart niet kan bevelen om U lief te hebben of te dienen, als ik de kracht en het recht daartoe had, mag ik hier alle rechten op Uw gunst wettig verzaken en mij met alles, wat in mij is, tot U wenden. Nu, Heere, neem mij aan op Uw Woord en maak hiervan gebruik om mij over te nemen als de Uwe. Wil mijn werkelijke beweegredenen aanvaarden. O, dat Christus op mij wilde zien als de Zijne...' In zichzelf had hij geen recht of aanspraak op Gods goedgunstigheid, maar toch wist hij geen andere weg dan zich tot Hem te wenden. 'Heere, U hebt gezegd dat U gewillig bent om mij goed te doen; Heere, ik bied mijzelf aan U aan om met mij te doen wat U wilt doen, maar laat mij niet door mijzelf geleid worden.' Zo kwam Fraser als een moede en arme zondaar tot Christus, om zich geheel en al aan Hem over te geven.

Hij bleef in de wildernis, waarbij hij de gevoelige nabijheid van de Heere moest missen. 'Ik vond grote doodsheid en ik treurde hierover, als mijn grootste kwaad.' Nog miste hij de vaste zekerheid van zijn aandeel in Christus. Hij kon de vaste grond niet vinden en dwaalde zonder zijn weg en bestemming te vinden. 'Daar was ik voor altijd omgekomen, maar de Heere gaf mij een tweede bezoek, Hij 'kwam om te zoeken en zalig te maken dat verloren was'. Wat voor een liefde en genade was hierin, dat toen ik vanwege een gevoel van doodsheid, geestelijke wildernis, krachtige aanvechtingen en grote duisternis dreigde om te komen en gereed was naar Egypte terug te keren, Hij mij water gaf uit de rots...' Hoe onwaardig was hij dat de Heere nog bemoeienis met hem wilde hebben. 'Hoewel ik woest, zwak, onwaardig en zondig was en bezig was mijzelf te vernielen, werden al mijn treden voor mij geleid. Hij was altijd met mij, Hij had medelijden met mij, spaarde mij, gaf mij in mijn uiterste verlichting en zorgde ervoor dat ik niet verging. Al die tijd was Hij met mij in liefde, lankmoedigheid, medelijden en goedheid, toen ik zelf helemaal niet verder kon.' 'Toch was Hij met mij en nooit verliet Hij mij, totdat Hij mij op een 'rots hoger dan ik ben' geleid had.' De woestijnreis was wel tot afbraak van zichzelf, maarde uitkomst was wonderlijk. 'Ik was inderdaad het brandende braambos, brandend en niet verteerd. Heere, 'wat is de mens, dat Gij hem groot acht en dat Gij Uw hart op hem zet? En dat Gij hem bezoekt in elke morgenstond...?'

'Het gekrookte riet zal Hij niet verbreken... '

Toen hij voor het eerst in Edinburgh kwam en daar op een zondag op zoek was naar een bekwame predikant, kwam hij tenslotte in de Engelse kerk terecht. Zonder enige verwachting ging hij daar naar binnen en hoorde een preek over: 'Het gekrookte riet zal Hij niet verbreken'. Dit was echter boven verwachting. 'De Heere ondersteunde mij met zulk een kracht en Hij sprak zo gepast tot mij, dat ik weer werd verlevendigd. Ik besloot vol te houden, totdat ik de Heere gevonden had, ja toen had ik enige gedachten dat ik bekeerd was en enkele van mijn gewone tegenwerpingen werden beantwoord.' Fraser miste nog het inzicht in de natuur van het geloof, waardoor hij op de golven heen en weer geslingerd werd. Hij kon wel niet ontkennen dat de Heere in zijn ziel gewerkt had, en dat nog deed, maar of het zaligmakend was, wist hij niet. Zo werd hij tussen hoop en vrees geslingerd. Weer las hij in de Gezonde Gelovige van Shepard over het werk van de verootmoediging. Het sprak hem aan dat Shepard hierin opmerkt: 'Er worden meer zielen tot Christus getrokken onder het gevoel van een dood blind hart, dan door alle smarten, verootmoedigingen en verschrikkingen.' En dan laat Fraser volgen: 'Ik vertrouw erop dat God het werk in mij begonnen heeft en het zal voleinden. Ik werd hierdoor wonderlijk versterkt.' Dit was een lichtpuntje aan de horizon, hoewel het volle licht nog voor hem wegbleef.

Het ontledigende en ontdekkende werk van Gods Geest in zijn ziel ging voort. In zijn plichten vond hij geen voldoening meer; hij moest tot Christus worden uitgedreven. Het was nodig 'om mij van mijn eigengerechtigheid, waardigheid en gevoel af te brengen, opdat ik daardoor vastgemaakt mocht worden op de 'Rots die hoger is dan ik', om geen rust te vinden voor het hol van mijn voet door plichten en verruiming, maar om die onder mijn voeten te vertrappen, opdat ik de rust mocht zoeken waar deze te vinden is...' Wat was het dat hem ontbrak? Zocht hij meer naar gevoel en verruiming dan dat hij geloof beoefende? Wat was de grondslag waarop hij bouwde? Was het Christus en Zijn gerechtigheid of steunde hij heimelijk nog op zijn plichten? Was het daarom niet nodig om hem meer in de woestijn van onmogelijkheid te leiden, opdat de Heere hem alles zou worden?

Fraser leerde met Luther dat de bekering zich over het gehele leven uitstrekt. 'Het gehele leven van een mens is niets anders dan bekering en de Heere trekt na iedere vorm van verachtering op dezelfde manier als bij de eerste bekering...' Ook de ontdekking van zijn zondig bestaan werd verdiept. 'Ja, ik bevond een meer onderscheiden voorbereidend werk na mijn eerste trekking dan daarvoor. De Heere deed in het begin in een korte tijd het in één keer, maar nu liet Hij mij zien dat ik verloren was, dat ik nog niet bekeerd was en mijzelf niet kon bekeren. Toen zag ik de ongenoegzaamheid van de plichten en een onbekeerde staat onder Gods toorn die enige indrukken op mijn geest verwekten. De Heere openbaarde toen Christus in mij, in Wie ik geloofde en met Wie ik verenigd werd. Maar nu trok de Heere mij helder en bij iedere stap drukte Hij mij de zaken op het hart, zodat ik meer van het werk van voorbereiding leerde, nadat ik Christus had leren kennen, dan daarvoor.' En wat was de zwaarste last die hem drukte? Het was zijn 'geestelijke trots' en dat was zijn 'bitterste vijand'. Hierdoor beroofde hij de Heere van Zijn eer en wilde hij heimelijk pronken met zijn eigen vroomheid. Nu kwam hij erachter dat geen vezel van zijn bestaan, ook niet na ontvangen genade, naar God uitging en dat ook het vrome vlees zich niet aan Gods genade wilde onderwerpen.

Licht over zijn weg

Het geestelijke leven kwam geleidelijk tot ontwikkeling en groei. Keulen en Aken worden niet in één dag gebouwd. 'Gods volk wordt in de bekering tot God bij trappen getrokken, stap voor stap, en niet in één keer.' Eerst is er het zoeken naar God, dan 'de

vergeving, dan een meer ernstige bekering, dan het vinden van meer zoetheid in de Heere in Zijn wegen.' Omdat de Heere Zijn genade doorgaans geleidelijk in het hart werkt, weten Gods kinderen vaak niet de dag op te noemen van hun werkelijke overgave aan God en Christus. Fraser wil het werk van Gods Geest niet in een model gieten. Hij veronderstelt dat de wegen en leidingen verschillend zijn, ook in de toeleiding tot Christus. 'Er kan sprake zijn van een vermoeid en belast zijn met werkelijke verootmoediging, hoewel er geen verschrikkingen in de ziel zijn waar te nemen.' En 'een gevoel van een dood en hard hart is een krachtadig middel om tot Christus te trekken...' Zo zijn de 'beginselen van de genade erg gering, en niet veelbelovend, zoals een graankorrel en mosterdzaadje zijn'.

Wat leerde Fraser voor zichzelf uit de wegen die de Heere met hem hield? Hij kwam tot de conclusie dat hij 'het zaad van de genade en van het geloof vóór die tijd in zich had, maar meer door gevoel leefde...' Hij had nagelaten door het geloof te leven, op de naakte belofte. De openbaring van Christus aan zijn ziel was zo heerlijk geweest dat hij ook daarna hieruit wilde leven. Toen het gevoel en de gestalten voor zijn eigen waarneming weg waren, kwam hij in een vacuum terecht. Hij zocht naar kenmerken en probeerde door zijn ernstige plichten de weg terug te vinden. Maar hem ontbrak een recht inzicht in de natuur en de eigenschappen van het geloof, vooral met betrekking tot de heilszekerheid. Hij beschouwde het geloof als 'een buitengewone vervoering en een gezicht van Christus met grote heerlijkheid', als een buitengewone openbaring, zoals hij had mogen ervaren toen hij de Zaligmaker voor het eerst ontmoette. Wat had hij zich vergist. 'Maar de Heere kwam in het 'suizen van een zachte stilte' en Christus groeide 'als een tere plant uit een dorre aarde': 'O, hoe heb ik mij vergist! Het was zo weinig in mijn gedachten dat een dood, blind, vleeselijk en zondig schepsel, als ik ben, behoorde te worden opgeroepen om te geloven en zich met vertrouwen op Christus te verlaten, en dat zonder een teken van de hemel, maar alleen op de naakte volmacht van Zijn woord in de Schrift.' Nu kreeg hij licht over de betekenis van het Schriftwoord: 'De rechtvaardige zal uit het geloof leven.'

In een weg dat zijn plichten hem een last werden, dat hij niet meer kon steunen op zijn bevindingen en gestalten, leerde de Heere hem wat hem ontbrak. Hoe had hij de grootste 'plicht van te geloven' nagelaten en 'zich niet tot God bekeerd door het geloof'. Zeker, hij had een beginsel van geloof, maar het was niet in een rechte beoefening, omdat hij het inzicht miste. 'Wat moet er van mij geworden, ik die zo woest, zo onvoorbereid, zo dood ben en Christus zo weinig geprezen heb! Dat kan zo niet, Heere weerhoudt mij van bedrog'. '...Ik kwam erachter dat het geloof een grote plaats heeft in de godsdienst en dat ik dat erg weinig beoefend had en net zo'n grote vreemdeling ervan geweest was als de discipelen uit Handelingen 19:1 en 2.' Als oorzaak noemt hij dat hij weinig uitdrukkelijk over de aard van het geloof gehoord had en zich had ingebeeld dat 'de grond hiervan een gevoelige openbaring van de heerlijkheid was.' Hij wachtte en meende in 'gevangenschap te moeten liggen en te treuren', totdat hij deze openbaring opnieuw kreeg.

'De Heere overtuigde mij geheel dat ik behoorde te geloven en dat dit de plicht is van iedereen. Want, zoals ik al eerder opmerkte, ik dacht dat alleen personen, die zus en zo geschikt waren, tot het geloven waren gehouden. De genadige Heere ontbond Zelf die knoop door mij tot Hem te roepen en mij ervan te overtuigen dat het mijn plicht was om dat te doen. Hierdoor werden de banden waarmee Satan mij gedurende een lange tijd had gebonden en van de onderscheiden oefening en leven van het geloof had afgehouden, losgemaakt. En wat wonderlijk is, ik heb in de prediking wel honderd keren de aandrang gehoord om te geloven, en tot die dag werd ik er nooit van overtuigd dat dit mijn plicht was en was ik niet bezig met het beoefenen van het

geloof.'

Inzicht in de aard van het geloof

De Heere gebruikte alleen Zijn Woord om hem van de noodzakelijkheid van het geloof te overtuigen. In de eerste plaats de tekst: 'Dit is het gebod dat gij gelooft in de Naam van de Zoon van God'. Dan het woord van de Zaligmaker in Johannes 6, als antwoord op de vraag van de Joden: 'Wat zullen wij doen, opdat wij de werken Gods mogen werken?' 'Het antwoord van vers 29 was geheel tegen wat zij verwacht en gedacht hadden: 'Dit is het werk Gods, dat gij gelooft in Hem, Die Hij gezonden heeft'. Zo gaf de Heere hem inzicht in het beoefenen van het ware geloof. Hij 'rolde deze steen van mijn graf; Hij ging verder' met het beantwoorden van mijn vele tegenwerpingen, die in mij opkwamen en mij van het geloven afhielden.' Zo wist hij geen weg met het feit dat een mens niet kan geloven, hoewel het toch wordt geëist. Verder las hij in de Bijbel dat alleen 'de vermoeiden en belasten' tot het geloof genodigd werden. En hij was nog niet 'genoeg vernederd' en merkte op: 'Mijn hart is dood en hard en ik ben geheel ongevoelig van mijn toestand en hoe kan ik daarom geroepen worden om te geloven?' Een boekje van Andrew Gray gaf hem antwoord op deze vragen. Het vermoeid en belast zijn wordt in algemene zin genomen en heeft niet alleen betrekking op een van zonde overtuigde ziel. Hoe indringend nodigt Gray ook ongevoelige zondaren, die tegenwerpen: 'Maar ik kan Christus niet prijzen, noch ben ik voorbereid.' 'Geantwoord wordt dat daar het geloof alles van Hem verwacht, zo verwacht het ook van Hem om Hem te prijzen, want indien het geloof alles van Christus verwacht, brengt het niets anders tot Christus dan doodsheid, blindheid en zondigheid.'

Zo leerde Fraser de lege hand uit te strekken. Zo kwam hij als een ontledigd zondaar tot Christus. Zo leerde hij Hem lief te hebben, te prijzen en te loven. Een nieuwe wereld ging voor hem open, die hij voorheen niet gezien had. In de Gezonde Gelovige van Shepard kwam hij dingen tegen over het geloof waar hij overheen gelezen had. De worstelingen in zijn gemoed tegen de eenvoudige geloofsdaad welden op. Was het geen vermetelheid om zonder enige overtuiging van schuld te komen? Was hij niet bang voor 'een geloven in eigen kracht'? Zo werd hij heen en weer geslingerd, maar toch bleef er geen andere weg over. 'O, zei ik, hoe kan ik geloven! Heere, kom mijn ongelovigheid te hulp' en heb medelijden met mij. U hebt mij zo wonderlijk door de grote en verschrikkelijke wildernis geleid en mij zelfs aan de grenzen van het goede land gebracht. O help mij..."Mijn grootste tegenwerping was, dat ik de heerlijkheid van Christus niet zag en dat het voor mij dan geen krachtadig geloof zou zijn, maar een bewijs van een dood geloof...' 'Wel, zei de Heere, rust nu maar op Christus...'

Geen andere weg bleef voor hem over dan: 'Ziet, ik kom tot U, Heere, verwerp mij niet.' 'Maar de Heere zei, kom niet alleen om te zien wat Christus voor u wil doen, maar rust ook op Hem en geloof Zijn goedheid, dat Hij zal volbrengen wat u nodig hebt.' Zo oefende Fraser geloof. De grote zaak, waar hij naar uitzag, bleef uit en dat maakte hem bevreesd of zijn geloof 'echt' was. 'Als ik werkelijk geloofd had, zou er iets gevolgd zijn, maar o, ik vind niets na mijn vereniging.' Hij was nog net zo blind, dood en onheiligh als voorheen. 'Ik wil weer naar mijn gevangenis gaan, totdat Christus Zelf zal komen en mij met een sterke hand daaruit zal verlossen.' Shepard was weer zijn uitlegger, diehem liet zien dat hij tot Christus mocht vluchten, al zou hij niets in zichzelf vinden.

Zo ging hij op zijn knieën voor de Heere en voordat hij een woord kon uitspreken, was het alsof de Heere tot hem sprak: 'Denkt u dat nu u ziet dat u Mijn Zoon verworpen hebt en niet in Hem wilt vertrouwen, dat Ik uw gepiep of uw smarten zal

aannemen? Is alles, wat niet in geloof gedaan wordt, niet verfoeilijk?' Zo werd alle hoop aan zijn kant afgesneden. De eis van geloof werd nu op zijn hart gebonden, dat hij geen kant meer op kon. Hij kwam zover dat hij zelfs durfde belijden: 'O Heere, sinds het zo is dat ik tegen gevoel en reden in noodzakelijk moet geloven, en ik mijn ziel aan U vastklamp en vertrouw dat U mij zult zaligmaken van al mijn zonden, al wordt dit vermetelheid geheten, toch wil ik op Hem vertrouwen.' Hij kreeg hierbij troost uit Job 13:15: 'Ofschoon Hij mij doodde, zo zou ik nochtans op Hem hopen.' Zo waagde hij het op de Heere alleen.

De Heere liet Zich niet onbetuigd, maar gaf hem bij het geloof Zijn vertroosting. 'Niet eerder had ik deze woorden uitgesproken, of de Heere openbaarde Zichzelf in Zijn liefde, als bewijs van mijn oprechtheid in dat smeekgebed, waarin ik opmerkte, dat toen ik mijn eigen zaak terzijde legde en genade zocht om Hem te eren, ik door dit zegel van de Geest met blijdschap en vrede verzekerd werd.' Zo verblijdde hij zich in de liefde van God in Christus en hij mocht geloven dat het geen algemeen werk van Gods Geest was, maar een oprecht geloof uit de liefde werkende.

De toeleidende weg

Fraser kreeg door eigen ondervinding en onderzoek van Gods Woord meer licht over de wijze waarop de Heere de Zijnen tot Zich trekt. Het aanbod van Christus in het Evangelie is de enige grond om te geloven. Geen geschiktheden worden daarom vereist om tot Hem te komen, al zal de werking van het geloof nooit plaatsvinden, zonder enige mate van verootmoediging. 'Hoewel het de plicht van allen is om te geloven, en de voorbereidende werkingen geen recht geven om tot Christus te gaan, zal Christus nooit krachtadig aan de ziel geopenbaard worden, totdat de ziel in enige mate zijn eigen ledigheid en gebrek aan eigen gerechtigheid zal gewaar worden. Het zijn de lammen en blinden die gedwongen worden om te komen. De ware verootmoediging bestaat niet in wettische verschrikkingen en iemand die voldoende vernederd is vanwege zijn zonden, zou dat zelfs alleen maar onder enige begrippen en gevoel van zijn dodigheid kunnen zijn.' Het voorafgaande werk van de wet is niet het middel om tot Christus te brengen, maar dient om de zondaar van alles, waar hij zich aan vasthoudt, te ontledigen, opdat hij met een lege hand tot de Vrijstad mag vluchten. De toeleidende wegen naar Christus zijn verschillend en het is niet raadzaam hiervoor vaste maatstaven aan te voeren. Wel zal niemand tot de Zaligmaker komen, wanneer hij niet enige kennis van zijn verdorven en verloren bestaan voor God heeft. Wat is naar de mening van Fraser de 'beste voorbereiding tot Christus'? 'Een gevoel en overtuiging van verdorvenheid, schuld, doodsheid, hardigheid en blindheid en een vermoed zijn van de wereld, de plichten en het verkeerde hart.' Maar al worden allen in enige mate verootmoedigd, dan zijn de trap en de maat daarvan verschillend. Ook het toevluchtnemen tot de Borg is niet gelijk. 'Bij sommigen worden de hemelen als het ware geopend en openbaart de Heere de heerlijkheid van Jezus aan hen, zodat zij zonder een slag of stoot alles verlaten en tot Hem vluchten' (Matth. 13:44). Zo was het ook met Fraser gegaan, maar 'er zijn anderen, die onder diepe angsten verkeren en tot aan de rand van de hel zijn gebracht en door verschrikkingen worden verbijsterd. Christus wordt voor hen liefelijk als Eén Die van de toom en de hel verlost'. Zij worden op deze wijze naar de Vrijstad gedreven. Bij anderen is er sprake van 'een gevoel van een dood, blind, leeg hart en zij vluchten meer uitdrukkelijk tot Hem om leven en ogenzalf.' Weer anderen komen tot Hem 'en zij klemmen zich vast aan de belofte: 'Die tot Mij komt, zal Ik geenszins uitwerpen', en zij worden vastgehouden door verwachtingen, hoop en verlangen, totdat een groter venster in de hemel geopend wordt en dan zien zij Christus duidelijk, want de Heere Jezus wordt hun gegeven zoals

de eeuwige deuren geopend worden. Niet dat deze deuren eerst niet geopend werden, maar vanwege de gesteldheid van het hart werden deze niet ontdekt.' Zij zien Hem eerst door de traliën van hun eigen onkunde, totdat een helderder openbaring van de Zaligmaker aan de ziel hen met meer gevoeligheid aan Hem verbindt.

Al had Fraser nu meer geloofskennis van zijn persoonlijk heil in Christus, daarmee werden zijn pogingen tot zelfonderzoek niet opgeheven. Nog steeds hoopte hij op een meer gevoelige openbaring van de Middelaar en toen deze uitbleef, dreigde een wolk zijn ziel weer te overschaduwden. Zijn geloof was dieper geworteld dan voorheen, maar daarmee bleven de aanvechtingen niet uit. Het was het schudden van de boom dat de wortels van het geloof dieper deed hechten aan de Rots der eeuwen. Zijn geest werd geplaagd door atheïstische gedachten en inwerpingen. De afgoden van zijn verdorven hart welden weer op en probeerden hem te overmeesteren. Twee jaar lang tobde hij tussen angst en vrees. Na verloop van tijd gaf hij weer toe aan zonden als kaarten en ijdele gesprekken. Maar de Heere liet hem niet in de steek. Hij leidde hem tot de bron van zijn afwijkingen, namelijk zijn ongelof. 'In korte tijd gaf ik mijzelf aan God over, om door Hem geleid te worden. Hij leidde mij door een onverwachte weg, die hierin bestond dat Hij mij overtuigde van mijn ongelof en mij hieronder vernederde...' Fraser zag dat de zonde van het ongelof de grootste zonde is. Opnieuw leerde hij dat 'het geloof het leven is van een Christen en de moeder-genade. Dat geloof wordt door de kracht van God gewrocht, waarin de ziel passief is, hoewel het geloof op zichzelf genomen een daad is van de ziel...' Zo leerde Fraser opnieuw al zijn afgoden te verzaken en zijn Heere aan te hangen.

Beproevingen

Inmiddels was het jaar 1663 aangebroken. De kerk van Schotland werd steeds meer in de smeltkroes van de beproeving gebracht. Honderden predikanten werden gedwongen de kerk te verlaten, omdat zij niet wilden bukken voor de tirannieke wetten van koning Karel II. Ook voor James Fraser zag de toekomst er niet rooskleurig uit. Het zou moeilijk voor hem worden om zich als predikant te kunnen vestigen. Zijn studie theologie kon hij wel afronden, maar wat de weg hierna zou worden, bleef voor hem verborgen. Ook financiële problemen gingen niet aan hem voorbij, want van de erfenis, die zijn vermogende vader had nagelaten, bleef uiteindelijk niets over. In dit alles zag hij de hand des Heeren, die hem steeds meer deed ervaren dat hij 'door vele verdrukkingen moest ingaan in het Koninkrijk van God'. Zo werd hij steeds meer losgemaakt van de zichtbare dingen. De verdrukkingen en moeiten dreven hem uit naar God, niet om ervan verlost te worden, maar om meer nabij Hem te leven. 'Gods liefde wordt meer gezien in het vertroosten en versterken onder de moeite, dan in de bevrijding daarvan (Luk. 12:32).'

Het woestijnleven van beproeving en moeite ging zo niet aan Fraser voorbij. 'Ik was in een verlaten en troosteloze toestand, toen het de Heere behaagde om op mij neer te zien en mijn ziel een rustplaats te schenken, toen ik van alle andere rustgronden verlaten was. Hij was de enige Vriend in tegenspoed. Hij versterkte mijn ziel door vertroostende woorden en bracht het uiterste van mijn verdrukking tot bedaren. Toen sprak Hij tot mij: 'Waarom zijt gij onrustig?' Is er niets anders dan u is overkomen? Zijn er geen duizenden die graag met u zouden willen ruilen? Alles is toch niet anders dan kinderspel vergeleken bij wat anderen meemaken? Is het niet goed dat u zo verdrukt wordt? U hebt veel van het medelijden en de liefde van Christus; het kan zijn dat Hij u in deze weg goed doet.' Zo drukte de Heere het nut van de beproeving op zijn hart. Alle dingen moesten immers medewerken ten goede. 'Bent u niet in uws Vaders hand en zal uw Leraar alle dingen niet welmaken? Mensen en duivelen kunnen

niet meer doen dan Hij voorschrijft en moet u hiervoor dan vrezen?' Wat een heilzame weg was dit voor Fraser. Zijn ingezonken geloof werd opnieuw versterkt. 'Ik groeide in mijn geestelijke toestand; mijn vervallen toestand werd hersteld en ik nam toe in geloof, in vlijt en in kracht. Ook werd mij het bewijs van mijn wedergeboorte in de plicht van zelfonderzoek ontdekt, misvattingen opgehelderd en de knoppen van de nieuwe natuur verschenen boven de grond.

De Schriften werden mij erg zoet en gelegenheden van ontmoeting met God waren zelden te vergeefs....' Zo gaf de Heere een 'uitnemende vrucht' in de wegen van beproeving.

De Elims in de woestijn vermenigvuldigden. Zelfs de nachten waren uren van vertroosting voor hem. Op een nacht werd hij 'krachtig verlicht in de verborgenheid van de Drieëenheid, een andere nacht werd ik zo ingenomen en verfrist met gedachten van de liefde van Christus, dat ik wakker werd en de gehele winterse nacht Christus bewonderde en met gepaste genegenheid bad.' Gods Woord was een bron van troost voor hem. 'Ik schreef in die tijd een complete verhandeling over de beproevingen en de bekering...' Zijn inzicht in de verborgenheden van de Goddelijke waarheden werd verdiept. 'Ongeveer in die tijd begon ik het geloof en het Verbond der genade te bestuderen. En op een keer werd ik door Romeinen 5 en door de overdenking van de doop krachtig versterkt in verzekering en vertrouwen en ik vond in 'de blijdschap des Heeren mijn sterkte.' Het Verbond betekende voor hem een bron van troost en bemoediging in al zijn strijd. 'Ik ontdekte een buitengewone en grote diepte in het Verbond der genade en ik werd zeer verlicht en versterkt in de uitgestrektheid, vrijheid en uitnemendheid daarvan. En ik achtte het als een redelijke zaak om te geloven en onder andere werd ik hierdoor versterkt dat ik zag dat God niets meer vereiste dan om met dit Verbond tevreden te zijn, zodat ik dan niet meer behoefde te twifelen.'

De vastheid en onveranderlijkheid van het eeuwige Verbond vormden de steunpilaren van zijn geloof. 'Ik dacht, veronderstelde en overlegde in mijn ziel, dat als Christus van de hemel zou neerdalen en zulk een verbond, waarin Hijzelf en alle dingen werden beloofd, zou laten zien, zou ik dit verbond dan niet gewillig onderschrijven?' Op een nacht begon de Heere dit zeer krachtig en helder voor hem toe te passen. 'Nadat ik naar bed gegaan was, klaarde de Heere het Verbond der genade zo op en paste dit door Zijn Geest toe aan mij, die eerst zo lusteloos en zwak was, en maakte dat ik mijn toestemming hieraan gaf...' 'En hierop kwam er zo'n machtige storm van de Heere, die al mijn verwarring wegnam en gaf dat Christus en al Zijn weldaden aan mijn ziel werden toegepast. Hij beantwoordde al mijn tegenwerpingen zo volledig en duidelijk en maakte mij sterk om mij op de beloften te verlaten. In zoverre ik Christus dierbaar en algenoegzaam achtte, was Zijn vlees waarlijk spijs en Zijn bloed waarlijk drank voor mij. Alle vrees werd weggedreven en de voorrechten van het Evangelie vertoonden zich erg liefelijk aan mij, zodat ik de gehele nacht in gebed, lofprijzing en verheuging doorbracht...'

Met David kon hij zeggen, dat in het Verbond al zijn heil en lust was. Het was alsof een nieuwe wereld voor hem openging, die voor hem zo duister was geweest.

Meer inzicht in de heilsweg

De verbondstrouw van Jehovah kwam hem steeds meer voor de geest, vooral na tijden van duisternis en verachtering in de genade. Het was de Heere Die hem ondanks zijn afwijkingen vasthield, vanwege Zijn Verbond dat van geen wankelen weet. Het was in de jaren 1664 en 1665 dat hij opnieuw in diepten geworpen werd. 'Maar God Die mij

eens heeft liefgehad, ging voort om mij tot het einde toe lief te hebben...' Weer werden de schatten van het verbond voor hem geopend: 'Door de opening van het Verbond der genade, en dat nog helderder dan ooit, en hoe dat Christus het Verbond van het volk is en dat zij allen in Hem vaststaan en dat Hij alleen de grond is van hun blijdschap, hoop en vertrouwen.' Het aanbod van Zijn genade was op een keer zo krachtig voor hem en hij mocht zo gevoelig hiermee verenigd worden, dat hij 'ervan verzekerd werd dat Christus door het geloof in het hart woonde.' Ook kreeg hij meer inzicht in de troost van de rechtvaardiging van de goddeloze door de toerekening van de gerechtigheid van Christus. Hij zag alles in het juiste verband. De Heilige Geest zegende deze nieuwe inzichten voor zijn ziel, om hem steeds meer vast te maken in Gods getuigenis. Toen 'de verborgenheid van het Verbond der genade en van het geloof meer en meer voor mij werd geopenbaard, werd mijn geest tot een hogere mate van gelijkvormigheid aan Gods wil opgetrokken. Mijn misvattingen en tegenwerpingen vielen dagelijks van mij af, als de schellen van de ogen van Paulus. De kenmerken van de heiliging vertoonden zich beetje voor beetje. Ik dacht dat sinds de tijd dat ik voor het eerst geloof mocht oefenen, mijn dag was opgeklaard en hoe langer ik voortreisde, des te verkwikkender ik de weg bevond te zijn en ten opzichte van vroeger in mijn 'wilderness condition', namen mijn licht en heerlijkheid toe.'

Hoe ging Fraser in het vervolg met de kenmerken van genade om?

We zagen hoe dat hij lange tijd gekweld werd door twijfels over zijn staat voor de eeuwigheid. Door een verdieping van zijn geloof en inzicht in de troost van het Verbond, was het onderzoek van zijn staat niet alleen naar binnen gericht, naar de kenmerken die hij in zichzelf waarnam. Hij zag de eenheid van het Verbond door een juiste verhouding van de beloften en de toepassing daarvan aan het hart in de weg van het geloof. Als het over kenmerken ging, wendde hij zich direct tot het Woord van God en niet tot menselijke geschriften. In de zelfbeproeving was hij veel Bijbels geworden en zijn tegenwerpingen probeerde hij dan ook vanuit het Woord te ontzenuwen: 'Ik overdacht deze in de lijn van de Schrift en beantwoordde ze. Zo beoordeelde ik de kenmerken ook naar de Schrift en onderzocht ik wat hierover gezegd wordt. Ik vergeleek mijn staat met de regel van het Woord en met de heiligen en bij die conclusie vond ik een wonderlijk licht van Gods Geest door het Woord op mijn ziel schijnen. Ik bevond dat ik, naar de Schrift, bekeerd was en dat de namen, kwaliteiten, praktijk en oefeningen van de heiligen met mij overeenstemden...' Het Woord was de beste toetssteen voor hem, beter dan de beste praktikale boeken die hij gelezen had. Ten opzichte van het laatste was hij radicaal: 'Ik legde alle kenmerken die ik in praktikale boeken gelezen had, geheel opzij en onderzocht deze in de Schrift. Ik bevond dat het grootste deel hiervan ongezond en onvoorzichtig omschreven zijn, waarvan enkele wel niet geheel vals maar door een onzorgvuldige uitdrukkingwijze aanleiding geven tot misverstanden.' Had hij hierbij ook het oog op de *Ware bekering* van Shepard, waardoor hij zo in de war was gebracht? Op deze wijze werden veel misvattingen die hij had over de heiligmaking voor hem opgehelderd. 'O wat hebben wij een wijsheid en licht van Boven nodig in het geven van kenmerken! en wat voor een grote zonde is het om lukraak over kenmerken te spreken en te schrijven.'

Zonder ambt en toch niet werkeloos

Hoe was het gesteld met Fraser's roeping tot het predikambt? Al was de weg tot het officiële ambt voor Fraser toegesloten, daarom bleef hij niet werkeloos. Het was in het jaar 1666 toen het bij Edinburgh tot een gewapend treffen kwam tussen de Schotse presbyterianen die de belijdenis trouw bleven en de koninklijke troepen. In die tijd

schreef Fraser zijn *Treatise of Faith*, een geschrift over het Verbond der genade en andere verhandelingen. Ook maakte hij een begin met zijn *Boek van mijn leven*, waarvan hij aantekent: 'Ik vond hierin een wonderlijke ondersteuning en een gezegend middel om mijn hart te verwarmen met de liefde tot Christus en om door de vele ingewikkeldheden van mijn leven die voorheen als een mist voor mij waren, heen te zien...' Ook was hij door gesprekken tot zegen van zondaren die uit hun geestelijke doodsslaap ontwaakten. Hij hield oefeningen waar hij gelegenheid vond en zocht de gemeenschap met Gods verstrooide kudde, die steeds meer vervolgd werd.

Haperingen in de heiliging

Om verder te gaan met zijn geestelijke oefeningen: Al was er sprake van groei in de genade en opwas in de kennis van Christus, daarmee was zijn heiligmaking nog niet volkomen. Met de Israëlieten kwam hij erachter dat er 'enkele volken waren die zij niet konden uitdrijven'. 'Zo kan ik zeggen dat er enkele krachtige boosheden in mij zijn die ik niet kan overmeesteren en die mij steeds weer benauwen en ontmoedigen.' Hoe weinig wist hij nog af van de Heere en van Zijn dienst. Zo riep hij uit: 'O, hoe weinig ken ik van Hem! Ik durf dit niet te ontkennen, maar ik zie Hem zo duister en verward, waardoor mijn ziel naar Hem verlangt en treurt over Zijn afwezigheid als het ergste wat er is. Maar ik zie Hem niet zo onderscheiden en helder met het zien van het oog door dat wonderlijke licht. O Heere, mijn blindheid! O gezegende hemel, waar wij God niet meer als een verborgenheid zullen zien, maar 'kennen zoals wij gekend worden'. Helaas, ik ken niet meer van Hem dan voorheen. Dit roept mij op tot treuren en verootmoediging en ik wend mij tot Christus om de ogen van de blinden te openen en om reinheid en heiligheid, want het zijn de reinen 'die God zullen zien' en om 'vervolgen de Heere te kennen', in Zijn eigenschappen, in Zijn Zoon Jezus, in Zijn Woord en in Zijn Voorzienigheid, door deze waar te nemen.'

Hij voelde nog een hapering in zijn leven van heiliging. Waar was de volle overgave aan Christus? 'Ik kan in de daad van vereniging met Christus mij niet hartelijk, volledig en helder aan de Heere Jezus alleen overgeven.' Wat bespeurde hij nog veel van de 'verborgen liefde tot de oude mens van de wet'. Wat zocht hij heimelijk zijn eigengerechtigheid op te richten. Wat was de geestelijke trots en hoogmoed nog krachtig in hem. Zo ging de groei van zijn geestelijk leven door de diepte heen. Enerzijds was daar de nog springlevende oude natuur die zich tegen de werking van de vrije genade verweerde, maar gelukkig niet overwon; aan de andere kant was daar de plant van God die tegen de verdrukking en tegenstand van zijn zondig hart in groeide en steeds vaster ging wortelen. En ondanks de werkingen van de oude mens, bespeurde hij een toename in het leven van Godzaligheid en in de vreze des Heeren. Hiervandaan kon hij opmerken: 'Ik weet meer van Gods natuur en van Christus in mijn hart gewerkt, van het Verbond der genade en van geloof, van lijdzaamheid, plicht en van de natuur van de heiliging, van de listen van Satan en de woestheid van mijn eigen hart en van mijn misvattingen over de waarheid.' En ook bevond hij in zich 'een gevoelige doding van mijn trots, omdat ik meer verdorven in mijn ogen ben, meer onderworpen aan de wegen van kruis en minder geneigd om met anderen te twisten...' Zo leerde hij 'het vlees te kruisigen met de bewegingen en begeerlijkheden.'

'Sinds de tijd dat ik iets van God leerde kennen tot op deze dag, heeft de duivel niet opgehouden om mij gedurig op mijn grondvesten te doen beven.' De listen en lagen van Satan waren hem niet onbekend. In het begin was het de twijfel over zijn staat die in zijn hart gezaaid werd. Drie jaar lang verkeerde hij in de waan dat alles bedrog geweest was. Hij ging nog meer twijfelen toen hij bij praktikale schrijvers las 'dat een diep werk van voorbereiding en verootmoediging bij de eerste bekering' nodig was,

wat hij bij zichzelf miste. Wel had hij een openbaring van Christus in zijn ziel, die vergezeld ging van 'een wonderbaarlijk licht'. Maar toen daarna kwam de 'geest der dienstbaarheid tot vreeze' hem benauwen, waardoor hij alle vastheid verloor. Door diepten van beproeving en ellende kreeg hij toch vastheid en wel in de beloften van het Evangelie en van het Verbond. De Satan kon niet voorkomen dat het tere plantje dat steeds dreigde te verdrogen, door Gods Geest werd onderhouden en groeide.

Kenmerken van genade

Zijn aandeel in Christus was als 'goud beproefd komende uit het vuur'. De stormen van aanvechtingen hadden het werk van God in zijn ziel wel geschokt, maar niet uitgeblust. Toen hij op de weg die God met hem gehouden had, terugzag, was het zijn begeerte om zijn 'bewijzen van wedergeboorte en hoop op de hemel' te beschrijven. Als eerste noemt hij 'een gedurig prijzen, achten, liefhebben van God in Christus en een verlangen naar en treuren over het gemis van Hem. En dit alles boven alle dingen, gaven, heiligen, plichten, genaden en blijdschap. Dit heeft Hij door Zijn almachtige genade in mijn ziel gewrocht. 'Ik heb lief die Mij liefhebben' en 'U dan die gelooft, is Hij dierbaar' (1 Petr. 2:7).' Als tweede punt omschrijft hij: 'Een werkelijke en vurige liefde tot de heiligen, ja tot alle heiligen...' En dan volgt: 'Ik ben in mijn hart verbonden aan de Heere Jezus en vind Zijn dienst de meest heerlijke en verlang en reken het als mijn grootste genade om voor Hem te werken.' Als zesde punt geeft hij aan: 'Omdat de Heere door Zijn almachtige kracht al mijn tegenwerpingen duidelijk en volledig heeft beantwoord dat ik met veel moeite mocht geloven in de Heere Jezus en tot Hem komen, niet alleen voor troost, maar voornamelijk voor Hemzelf en tot heiligmaking; niet alleen om enkele zonden weg te nemen, maar alle zonde en boven alles om mij te verlossen van mijn verdorven aard...'

Dan volgt: 'Omdat mijn liefde, geloof, geduld en gehoorzaamheid door de winden en stormen van aanvechtingen, voornamelijk innerlijk, werden beproefd en mijn boog door de kracht van Christus niet gebroken werd, maar dat Hij mijn kracht versterkt heeft, waaruit ik mag opmaken dat ik op de Steenrots gegrond ben (Luk. 6:48).' Verder noemt hij 'een gevoelige groei in nederigheid, kennis, soberheid, geloof, geduld, liefde tot Christus, gestorven zijn aan de wereld, en de bekering waarvan de huichelaars afvallen.' Ook vindt hij bij zichzelf een 'haten en afkerig zijn van en treuren over alle zonden van nalatigheid, als van bedrijf; zonden van anderen, zowel als mijn eigen zonden; verborgen zonden en kleine zonden, zowel als grote zonden; boven alles zonden tegen het Evangelie. Ik zie op de zonde als op het grootste kwaad.' Bij de opsommingen van de kenmerken van genade ging het Fraser meer om zijn leven in dienst van zijn God, dan om de eerste beginselen van zijn bekering en van zijn komen tot Christus. Hij was zich terdege bewust dat hij zonder heiligmaking de Heere niet zien kon. De bekering was bij hem wel geen voorwaarde tot het geloof, maar vrucht daarvan. Geloof en bekering waren een onlosmakelijke tweeling van zijn godsdienstig leven.

Fraser was gewoon zich door een scherpe analyse te toetsen aan het Woord van God. Behalve de kenmerken van genade die hij in zijn Memoirs beschrijft, probeert hij de ontwikkeling van zijn geestelijk leven in de juiste samenhang te zien. Zo probeert hij redenen en oorzaken aan te geven van de wettische gestalte, waaronder hij de eerste jaren na zijn bekering worstelde. De 'geest der dienstbaarheid' betekende niet alleen een verhindering tot groei in de genade, maar ook een middel om hem meer en meer tot het inzicht te brengen dat hij uit zichzelf niets goeds kon voortbrengen, ook niet vanuit zijn vrome vlees, zodat hij het alleen moest wagen op vrije genade.

Hij kwam tot de conclusie dat 'er ware genade in de ziel kan zijn, hoewel het niet heerlijk in de ziel blijkt'. 'Er is inderdaad een wonderlijke heerlijkheid in de genade en in de geest van heiligmaking, maar deze is besmet door verdorvenheid. Onze ogen zijn duister en kunnen niet anders dan deze heerlijkheid duister zien; dit zijn de roest en de verontreiniging die op het glanzende metaal een smet werpen.' De wolken van ongelof en wettische godsdienst verdonkeren het licht van de Zon der gerechtigheid. Gebrek aan inzicht in de troost en betekenis van het volbrachte werk van de Middelaar was de oorzaak dat het licht in de ziel van Fraser niet dadelijk doorbrak.

Verder leerde de Heere hem zien 'dat alle genaden niet alle in één keer beoefend worden'. 'De liefde kan zich niet in God verblijden als Hij is weggegaan, omdat het voorwerp van de liefde aanwezig moet zijn, maar de liefde zoekt daarom een uitweg in de smart over het gemis en in een vurige begeerte naar het geliefde voorwerp.' In beginsel wordt alles bij de vereniging met Christus geschonken, maar de Heere gebruikt het leven van heiligmaking om alles uit te werken. 'Zelden zien wij een schip met alle zeilen gehesen.'

Als derde punt noemt Fraser: 'Dat genade en verdorvenheid niet zozeer moeten worden gezien in werkingen op de gevoelige en hartstochtelijke vermogens, maar meer in verstand en wil, want daar zetelt de kracht van de zonde (Rom. 7:21).' Paulus maakt onderscheid tussen 'de wet in de leden' en 'de wet des gemoeds'. Zo dacht hij eerst dat de hardheid van zijn hart zich vertoonde in 'gebrek aan angstgevoelens en van grote vrees en verschrikkingen in de geest'. Nu was hij van mening dat deze meer bestaat 'in de opstand van de wil en van het verstand'. Hierbij noemt hij Markus 6:52: 'Zij (de discipelen) geloofden niet, want hun hart was verhard'. De hardheid van Farao bestond in 'de ongehoorzaamheid van zijn wil'.

Vervolgens geeft hij aan dat 'de evangelische bekering meer bestaat in een wegsmelten van het hart vanwege de zonde en een afkeer en verlaten daarvan, dan in een vreesachtige gevoelige bevatting van toom en afgrijzen, want 'de volmaakte liefde werpt de vrees uit'. De vrees of angst zijn immers geen kenmerken van genade en zeker niet van heiligmaking. Hier maakt hij onderscheid tussen een evangelisch berouw en een wettische gestalte onder een geest 'van dienstbaarheid tot vreeze'. De laatste drijft niet tot God, maar houdt Hem op een afstand. Door sommigen wordt een wettische gestalte juist als een genadekenmerk aangevoerd, wat Fraser ten stelligste ontkent.

Misbruik van bevindingen

Het onderscheiden van de verschillende gestalten in een ziel en het toetsen hier-van aan het Woord van God, diende tot opheldering van geloofsvragen waarmee Fraser maanden- of zelfs jarenlang te worstelen had gehad. Nu zag hij de gevoelens niet meer op zichzelf, maar vanuit de bron en naar de uitwerking. Hij was vooral beducht voor buitensporige hartstochtelijke aandoeningen. Zo merkt hij op: 'De liefde van God aan een ziel uit zich meer in vernederende, versterkende en heiligende invloed op de ziel, dan in het troost geven door middel van buitengewone vervoeringen.' In dit verband haalt hij de geschiedenis van Thomas aan: 'Zalig zijn degenen die niet gezien hebben, maar nochtans zullen geloofd hebben.' Zo blijkt 'ons geluk en de liefde van Christus tot ons meer uit de belofte, uit Hemzelf en door wat Hij wil geven, dan door hetgeen de gelovigen ontvangen of gevoelen.' Het gaat erom dat Gods kinderen vastgemaakt worden in de belofte en niet in hun bevindingen. Het gaat niet om bijzondere openbaringen, maar om de geloofskennis van God in Christus, die zich richt op de beloften van het Woord. 'Het is een misvatting om te denken, zoals velen doen, dat als deze Heere Jezus en Koning der heerlijkheid tot de ziel komt, dat de hemel dan als het

ware zal worden geopend en dat een heerlijke vervoering tot de ziel komt, zoals de Joden eenmaal droomden van Zijn uiterlijke komst.' Hij openbaart zich doorgaans als de ziel in een 'arme en verachterende toestand' verkeert.

Zo keert Fraser zich niet alleen tegen ongezonde mystiek en openbaringen buiten het Woord van God om, maar meer nog tegen het misbruik van kenmerken en gestalten. Ook richt hij zijn kritiek op stichtelijke boeken, die tot een onbijbels gebruik van de kenmerken aanzetten en de ziel op zichzelf terugwerpen, dan hem laten rusten op het volbrachte werk van Christus. 'Werkelijk, de meeste twijfels en angsten komen voort uit een misverstaan van kenmerken, die in boeken worden gegeven...' De beste weg is om de Schrift als toetssteen te hanteren.

Praktische heiligmaking

Beter dan het zoeken en keuren van kenmerken in de mens, acht Fraser het om zich 'in spraak, gedrag en praktijk' als Christenen te gedragen. Hiervoor geeft hij een aantal regels. De eerste is: 'Arbeid om te weten en uit te vinden waarin het voornaamste geluk van een mens bestaat...' Wat is dat volgens hem anders dan 'het genieten van God en van Christus'? En zou dit niet meebrengen dat men in de wegen en inzettingen van die God zoekt te wandelen? Zou men dan geen goede gedachten van het hoge Wezen hebben en zijn aandacht vestigen op Zijn deugden en eigenschappen? En dan het vijfde punt: 'Wandel door geloof

en niet door gevoel' gevolgd door 'geloof altijd en wanhoop nooit'. Dan punt 7: 'Leef altijd dicht bij de Heere', gevolgd door: 'wees altijd ootmoedig, murmureer nooit; wees altijd onrein in eigen ogen; rechtvaardig God altijd; onderwerp u aan Zijn wegen; laat uw geest geen pijn veroorzaken of driftig zijn; wandel ootmoedig met uw God (Micha 6:8).'

Dan vermaant hij om evenwichtig te zijn en zich te hoeden voor trots en woede. 'Wees altijd meester over uzelf; onbewogen'. Matigheid siert de Christen, ook als het gaat over voedsel, slapen en recreatie. En dan natuurlijk zich te wachten voor het kwaad van aardsgezindheid. Zowel in natuurlijke als in geestelijke plichten moet de Christen vlijtig zijn. En dan besluit hij met: 'Zie op de zonde als het grootste kwaad. Wat u ook doet, vermijd de zonde en verleiding tot het kwaad, zowel als het kwaad zelf.'

Behalve algemene regels, geeft Fraser richtlijnen voor het dagelijks leven, voor de conversatie en voor de 'burgerlijke en godsdienstige handelingen'. Het gaat hierbij om de 'navolging van Christus en van Zijn apostelen'. Ook de spraak maakt de Christen openbaar, waarbij ijdele taal en allerlei misbruik van de tong hem niet sieren. 'Spreek wijs en toepasselijk op z'n tijd en met het doel dat u voor ogen heeft...', waarbij hij aanhaalt: 'Het woord van Christus wone rijkelijk in u, in alle wijsheid; leert en vermaant elkander' (Kol. 3:16). 'Spreek niet van uzelf of hoe goed u wel bent, 'Laat een ander u prijzen en niet uw mond' .''Laat de fouten van uw naaste niet het onderwerp zijn van uw gesprekken, al zijn deze waar'. Zo spoort hij in alles aan om voor ogen te houden dat een Godzalige wandel de Heere aangenaam is en ook voor de naaste tot zegen strekt.

Was Fraser gevorderd in Godzaligheid en heiligmaking? Hij had door schade en schande, door eer en oneer, door aanvechtingen en bestrijdingen geleerd het oog op God te slaan en Hem in alles nodig te hebben. De Heere had Zich tijdens zijn 'woestijnreis' niet onbetuigd gelaten, zodat hij volmondig kon zeggen: 'Ik ben wel ellendig en nooddruftig, maar de Heere denkt aan mij' . Hij wist dat een wandel in Godzaligheid niet afhangt van menselijke prestaties, maar aan de andere kant beseftte hij goed dat van hem vereist werd om de Heere te dienen en goede werken voort te

brenge. Een aantal zaken was hem tot grote steun 'in de weg van heiligheid, vrede en gemeenschap met God.' Hij noemt zevenentwintig 'zaken die mij door de zegen des Heeren goed gedaan hebben'.

Als eerste spreekt hij over 'de gemeenschap der heiligen'. Hoe was hij gesticht door de gesprekken met andere kinderen van God en hoe werd hij bemoedigd doordat hij veel dingen uit zijn leven bij hen herkende. En dan: 'Ik heb veel profijt getrokken uit het beschouwen van de voorzienigheid des Heeren, door Gods bedoeling in Zijn leidingen, hetzij in goede of kwade dingen, na te speuren.' Het vierde punt: 'Ik heb veel goeds ontvangen door een langdurige en ernstige studie en overpeinzing van het Verbond der genade; de vrijheid, volheid en onveranderlijkheid daarvan; de voorwaarde (geloof) en de natuur daarvan. Door overdenking van het Evangelie, de beloften, aanbiedingen en nodigingen daarvan. Dit heeft mij gesterkt en geheiligd en mij meer kennis van Christus gegeven en van Zijn wegen en alles waarin ik ooit geoefend was.'

De plichten van gebed en meditatie waren hem tot groot nut, evenals 'de buitengewone plichten van het vasten'. Ook het lezen van goede boeken, zoals van 'Isaac Ambrose, Goodwin, Gray en zeer veel van Rutherford, maar allermeeft de werken van Thomas Shepard van New England; hij is door de Heere gezet tot een 'uitlegger, één uit duizend', zodat ik naast Christus veel verschuldigd ben aan zijn geschriften, meer dan aan enig ander middel. Zij dienden om mij op te wekken, te versterken en mijn ziel te verlichten. De Heere maakte hem een bron van water voor mij in al mijn omzwervingen door de woestijn.'

Als punt 21 noemt Fraser 'het oproepen in de gedachten en het ernstig overdenken van de leidingen des Heeren met mij, zowel ten opzichte van mijn ziel als van mijn lichaam. Zijn vele barmhartigheden hebben mij veel goed gedaan, mijn staat voor God opgehelderd, mijn ziel bevestigd in Gods liefde en van mijn aandeel in Hem. Hij heeft gemaakt dat ik Hem liefheb. O wat voor goed heeft het schrijven van dit boek mij gedaan! en wat voor bronnen van water heeft Hij voor mijn ogen geopend om te zien wat voorheen voor mij verborgen was!'

Er waren ook zaken die hem geen goed gedaan hadden. Hiervan noemt hij er twintig op. Als eerste 'een wettische geest'. 'Wanneer Satan hevig en met bluf en dat met 'donder en bliksem' om mij af te matten, plichten oplegt, teveel om te dragen. Hij doet nieuwe wijn in oude flessen en zoekt deze en die plicht op te leggen, en dan zo afgepasst door gewicht en maat. Dit verzwakt mijn handen, ergert mij, maakt mij tot niets en laat mij zien dat ik niet kan krijgen wat mij voorgeschreven is en dit veroorzaakt slaafse handelingen.' Het gezelschap van 'vleselijke onwedergeborenen' was hem tot last, maar ook het gezelschap van Gods kinderen, 'wanneer de Heere niet werd gezocht door een wederzijds gebed en er geen geestelijke gesprekken waren...' Als punt 13 noemt hij: 'Trots en eigendunk, grootspraak, het zoeken naar eer van mensen...' en alles wat de hoogmoed van een mens kan stelen. En tenslotte: 'Luiheid door te lang slapen en de tijd te verknoeien; dit heeft mij 'in lompen gehuld', vooral in gezelschap.'

Satans listen

Vervolgens somt hij een aantal van 'Satans geestelijke en meer subtiële listen' op, 'waardoor het werk van heiligmaking gehinderd werd'. Eerst: 'Door mij te doen denken dat het wezen van de ware bekering bestaat in de verbreking van het hart vanwege de zonde, meer dan in het afkeren hiervan'. Deze strik fixeerde hem meer op zichzelf, of hij een gevoel van berouw had, dan dat hij zich oefende in het verlaten van

de zonde en het zich wenden tot God. De Satan zocht hem op alle mogelijke manieren te verleiden, met de bedoeling om hem van God af te keren. Zo 'door van het geloof een werk in ons te maken als het fundament van mijn troost, in plaats van de vrije, volle en onbewegelijke belofte en goedgunstigheid van God in Christus. Door de grondslag van onze plicht meer te ontleen aan ons verbond met God of ons deel daarin, dan aan het verbond des Heeren met ons en Zijn deel daarin. Hierdoor was ik een lange tijd onvast en zwervende...' De listen en lagen van de vorst der duisternis waren hem niet onbekend en steeds moest hij zich verbazen over diens subtiële verlokkingen om hem af te trekken van de eenvoud die in Jezus is.

Aan het einde van zijn Memoirs gewaagt hij van de vele barmhartigheden waarmee de Heere hem in zijn leven had beweldadigd. En het belangrijkste was dat 'de Heere door alle barmhartigheden mij geheiligd had en mij dichter tot Hemzelf had getrokken.' Daartegenover moest hij uitroepen: 'O, mijn magerheid! o mijn magerheid!' Wat maakte het hem klein wanneer hij Gods goedgunstigheid gedacht. 'Dat deze voor mij zijn, ik, die zo woest, zo ellendig, zo zondig ben, die Zijn genade en barmhartigheid misbruikt heb en Hem dagelijks verdriet heb gedaan. Ik ben minder dan de minste van Zijn barmhartigheden; dit verhoogt de genade. Wie ben ik dat de Heere naar mij heeft omgezien?'

Gode alleen de eer!

Het was zijn begeerte om bij het besluiten van zijn levensverhaal in God te eindigen, maar woorden schoten hem hierin tekort. 'Aldus heb ik de meest opmerkelijke omstandigheden van Gods voorzienigheid met mij, bij mijn bekering en wat daarop volgde, verhaald. Ik ben opmerkelijk bijgestaan in het in mijn herinnering oproepen en beschouwen van de weg daarin. En wat kan ik zeggen, of de Heere vergelden voor al Zijn weldaden en moeiten! Maar gezegend zij Hij tot in eeuwigheid, dat Hij op mij heeft neergezien en zulke grote dingen voor mij gedaan heeft, dat Hij mij tot nu toe gedragen heeft en mij tijden kracht heeft gegeven om Zijn goedgunstigheid te gedenken! O dat ik mag wandelen, en dat Zijn daden waardig! Hem zij de eer, door Christus Jezus, voor altoos! Amen.' En dan eindigt hij met het slot van de engelenzang: 'Ere zij God in den hoge en vrede op aarde, in mensen een welbehagen.'

Aan zijn eigenlijke Memoirs is later een aantal hoofdstukken toegevoegd. Het eerste handelt over 'mijn roeping tot het predikambt'; het tweede over 'mijn huwelijk en de Voorzienigheid des Heeren gedurende de tijd van mijn huwelijk, dat in 1672 werd gesloten en enige tijd daarna', gevolgd door 'mijn weduwnaarschap en de voorzienigheid van de Heere gedurende die tijd, tezamen genomen met opmerkingen over mijn huwelijk en weduwnaarschap' en het laatste 'over mijn openbare gevangenschappen in het algemeen'.

Roeping tot het ambt en huwelijk

Zijn roeping tot het predikambt had hem veel strijd en aanvechtingen gekost. 'Ik was veel bezorgd om te weten of ik inderdaad door de Heere tot het ambt van predikant geroepen was...' Zijn wegen van beproeving waren een geschikte leerschool voor hem, om hem hiervoor toe te rusten. 'De Heere rustte mij niet alleen door de begonnen en hernieuwde bekering toe voor het predikambt, maar hij gaf mij ook een diepe bevinding van de ontzettende boosheid van mijn hart, van de verschrikkingen van God, opdat ik aldus anderen mocht bewegen (2 Kor. 5:11). Zo opende Hij ook mijn ogen om de heerlijke verborgenheden van het Verbond der genade te zien...' Zo baande de Heere de weg tot het wondere ambt van dienaar des Woords. De vervolgingen woedden in alle hevigheid, toen hij met de Evangelieverkondiging

begon. Hij voelde zich des te meer geroepen om tot het verstrooide overblijfsel van de vervolgde kudde woorden van troost te spreken.

Tijdens zijn studie was hij verstoken geweest van de lessen van professoren, die zich verbonden wisten met de rijke traditie van de Schotse kerk. Maar gelukkig boden boeken uitkomst en kwam hij in aanraking met geschriften die uitmunten door een heldere uiteenzetting van de leer van wet en Evangelie. Vanwege zijn wettische gestalte in het begin, had hij dit onderwijs persoonlijk hard nodig en vormden de boeken de basis van zijn theologie. Zo merkt hij op: 'Ik was zeer geholpen door Luther in zijn verklaring over de brief aan de Galaten en door Calvijns *Institutie*; iets meer door dat boek genoemd de *Marrow of Modern Divinity*, het 'Merg van de tegenwoordige godgeleerdheid'; door sommige schrijvers zoals Fox, Bradwardine's brieven, Patrick Hamilton en George Wishart, maar in het bijzonder door het lezen van de Brief aan de Romeinen, door gebed en meditatie, waardoor ik erg veel voldoening in mijn gemoed kreeg ten opzichte van het verstaan van het Evangelie.' De trend van de theologie in zijn dagen kon hij niet waarderen. Hij zag hoe de twee Verbonden, het Verbond der genade en het Verbond der werken, met elkaar werden verward en dat 'veel predikanten van een oudtestamentische geest waren'. Het was nodig om de banieren van Israël hoog te houden en pal te staan voor het geloof van de vaders.

De roeping die James Fraser had, ging zomaar niet over in zijn zending. 'Het was ongeveer eind 1665 dat ik mij herinner dat de Heere deze roeping mij nabij bracht en mij vertelde dat ik Zijn getuige moest zijn in de wereld, om al het goede te doen dat ik voor het mensdom kon doen, waar ik ook maar geroepen zou worden...' Fraser gaf zich echter niet zomaar gewonnen. 'Deze roeping werd vaak op mij gedrukt, maar omdat ik weigerde en als Jona van de Heere wegvluchtte, zond Hij een storm van verschrikkingen naar mij en ik werd vele weken in een zee en diepte van de hel geworpen.' Het werk dat hem te doen stond, vond hij veel te zwaar, maar uiteindelijk moest hij toch zwichten. Bij gebrek aan een ordelijk kerkelijk leven, omdat dat verstoord was door de opgelegde bisschoppendienst, werd hij door enkele getrouwe predikanten onderzocht en nadat zij van zijn gaven en wandel kennis genomen hadden, kreeg hij in 1672 bevoegdheid om in de wijngaard van Schotland te arbeiden. In hetzelfde jaar trad hij in het huwelijk, dat niet langer dan vier jaar duurde, want toen stierf zijn vrouw. Het was een gelukkig huwelijk met een vrouw die de Heere vreesde. 'In haar zag ik als in een spiegel Gods liefde tot mij, door haar waren de smarten van mijn pelgrimsreis vele malen verzacht en vaak deed zij mij mijn verdriet vergeten. Zij was werkelijk godsdienstig en wilde mij niet alleen bijstaan met een goed werk en geestelijke plicht, maar wekte mij ook op en bemoedigde mij in mijn plichten.' Ook tijdens zijn weduwnaarschap liet de Heere hem niet in de steek. Later hertrouwde hij met een predikantsweduwe die hem ook tot steun was.

Door veel verdrukkingen ingegaan

Voordat de dagen van zijn pelgrimstocht haar einde naderden, moest hij nog veel lijden. Omdat hij tegen de wil van de koning overal het Woord predikte, werd hij meermalen gevangen genomen. Tot tweemaal toe werd hij naar de Bass rock, een rots in de Firth of Forth, gebracht, waar hij Gods gunst en nabijheid op een bijzondere wijze mocht ervaren. Zo was hij met Paulus 'in gevaren menigmaal'.

In 1683 werd hij voor de derde keer gearresteerd, maar uiteindelijk toch vrij gelaten. Zo werd hij door inwendige en uitwendige smarten geheiligd. Hij leerde hieruit 'dat

degenen die Godzalig willen leven in de wereld, vervolging moeten en willen lijden voor de beproeving en beoefening van hun geloof en geduld, om hen van hun onreinheid te zuiveren en om hun zielen te spenen aan de huidige wereld en ook voor de bevestiging van de waarheid.'

Fraser maakte de bevrijding van het gehate juk van de Stuart vorsten nog mee. Na deze 'Roemrijke Omwenteling' in 1689 ontving hij een beroep van Culross, een stadje aan de Firth of Forth. Hier arbeidde hij tot aan zijn sterven in 1699. Toen mocht de door lijden en verdrukking geheiligde krijgsknecht van koning Jezus ingaan in de vreugde van zijn Heere.

MARION LAIRD

Verantwoording

'Toen ik een verslag van de genadige leidingen van de Heere met mijn ziel begon te schrijven, had ik niet de minste gedachte om iemand daarvan in kennis te stellen, tot het jaar 1756, toen ik door een ernstige koorts getroffen werd en geen hoop had hiervan beter te worden...' Zo begint Marion Laird het voorwoord van haar *Memoirs of the Life and Experiences*, dat samen met een aantal brieven na haar dood werd uitgegeven. De inhoud hiervan wordt als volgt omschreven: 'Een verslag van de genadige leiding van de Heere met haar ziel, de diepe oefeningen waarin zij vele malen werd geleid, de hevige beproevingen en aanvechtingen die zij meemaakte, de opmerkelijke uitreddingen die voor haar waren weggelegd en de bijzondere tekenen van de Goddelijke bemoeienis die zij mocht ervaren.' Zij was een ongetrouwde vrouw uit Greenock die bekend stond als een zeer begenadigd kind des Heeren, die Gods gunst op een buitengewone wijze heeft ondervonden.

Tijdens haar ziekte vertelde zij haar predikant van haar geschrift en omdat zij bang was dat het in verkeerde handen zou vallen, gaf zij het hem mee. Maar daarna kreeg zij vast te geloven dat zij beter zou worden. Dat betekende aan één kant voor haar een teleurstelling, omdat zij dan 'weer naar de wereld moest terugkeren, om weer geslingerd te worden door nieuwe stromen en golven.' Het bedroefde haar dat zij weer zou moeten zondigen. Aan de andere kant bewonderde zij 'de wijsheid van God in deze zaak' dat zij 'weer in de woestijn mocht terugkeren'. Het was haar begeerte om de raad van God uit te dienen en zo tot eer van God te mogen leven. En door het schrijven van haar biografie kon zij ook voor anderen nuttig zijn. De Heere gaf haar genade om ootmoedig voor Hem te wandelen en vanuit deze gesteldheid maakte zij haar levensverhaal af.

In haar verantwoording geeft zij een tweetal raadgevingen aan hen die van haar geschiedenis kennis zullen nemen. De eerste is: 'Koester niet te hoge gedachten van mij, alsof er van nature enige uiterlijke uitnemendheid boven anderen in mij gevonden zou zijn. Wat mij beweegt om deze raad te geven is, dat wanneer ik iets vertel over wat God voor mijn ziel gedaan heeft, men mij dan prijst, alsof er iets goeds in mij zou zijn, dat mij van anderen onderscheidt, die deze zaken niet hebben meegemaakt. O, dit doet mij verdriet, want op deze wijze wordt de kroon van het hoofd van de heerlijke Verlosser afgetrokken en op het hoofd van een zondig schepsel geplaatst. O, mensen, verwonder u niet over mij, maar bewonder de verkiezende liefde van God tegenover mij, een vuile worm. O, gelovigen, bewonder Zijn liefde en verwonder u over de onmetelijke heerlijkheid en uitnemendheid van Zijn Persoon. O, dat vrije van Zijn genade! O, die onnaspeurlijke rijkdommen van Christus! O, dat heerlijke bestel van de verlossing, door Zijn dood en offerande! O, dat ik Hem meer kon liefhebben en prijzen!'

De tweede raad was: 'Een andere raad wens ik hun te geven, die van mijn geschrift kennis nemen. Deze is: Indien het naar hun gedachten mag strekken tot bevordering van de eer van God en tot nut van anderen, laat het dan verspreid worden. Ik zeg, als het geoordeeld wordt tot de eer van God en als het tot voordeel van anderen mag strekken, laat het dan uitgegeven worden. O, dat ik Zijn liefde aan anderen mag aanbevelen! O, dat al degenen die dit horen, onze liefelijke Heere Jezus Christus

zouden mogen liefkrijgen! O mensen, overdenk Zijn liefde veel. Menig zoet uur heb ik in overdenking van Zijn onmetelijke goedertierenheid doorgebracht. O, dit is een liefelijk veld om in te verblijven, totdat de dag aanbreekt en de schaduwen vlieden.'

Ontdekking van verlorenheid

Marion Laird verdeelt haar levensverhaal in elf perioden. Zij begint niet bij haar geboorte op 23 oktober 1722. Over haar kindse jaren spreekt zij niet. Zij was de dochter van Alexander Laird, een boer in een gehucht bij Greenock, een kustplaats ten westen van Glasgow. Als meisje werkte zij in de huishouding bij Alexander Parker in Kilbarchan. Het was in die tijd dat de Heere in haar hart begon te werken. De eerste periode die zij beschrijft, bestrijkt de tijd 'toen de Heere voor het eerst op een zaligmakende manier in haar begon te werken...' Het was de prediking van David Smyton van Kilmaurs die het middel was om haar aan haar verloren staat te ontdekken. Smyton behoorde tot de Secession Church, die door toedoen van Ebenezer Erskine in 1733 was ontstaan. Hij was in 1739 als kandidaat bevestigd en niet lang daarna ging hij op een zondag voor in de gemeente van Greenock waartoe Marion behoorde. We laten haar hierover zelf aan het woord: 'O, wat een grote reden heb ik om mij te verwonderen over de goedheid van de Heere, Die mij niet liet verzinken in de kuil van de treurige toestand van hen die de rechtvaardiging door de werken der wet zoeken te verkrijgen, waardoor ik nooit zou kunnen zien wie ik van nature was. In deze ongelukkige toestand bleef ik, totdat het de Heere behaagde om Mr. Smyton naar het westen van het land te zenden, waar ik hem in het jaar 1740, op de laatste sabbat van maart, hoorde. Toen was ik achttien jaar oud.'

'Mr. Smyton preekte op die dag over de woorden: 'En wij allen met ongedekt aangezicht de heerlijkheid des Heeren als in een spiegel aanschouwende...'

Hij gaf ons enkele kenmerken van hen die deze heerlijkheid in de spiegel van de inzettingen gezien hadden en onmiddellijk werd in mijn ziel ingedrukt dat ik Zijn heerlijkheid nooit eerder gezien had. Zijn inleiding was uit Psalm 80, waarin hij ons een zeer uitgebreid en vrij aanbod van Christus aan gebonden zondaren gaf. Hij riep de gehele aarde op, vanaf de opgang van de zon tot aan haar ondergang, om de Zaligmaker te omhelzen. Toen werd ik ervan verzekerd dat Hij mij met allen riep om tot Christus te komen.' 'Na deze oproep aangedrongen te hebben, sprak hij: 'U hebt een roeping ontvangen om vandaag tot Christus te komen en als u weigert om te komen, waarheen zult u dan vluchten, wanneer Christus zal komen om wraak te nemen over hen die Zijn stem in het Evangelie niet gehoorzaam zijn geweest?' Bovendien voegde hij eraan toe: 'Indien iemand de wet van Mozes heeft teniet gedaan, die sterft zonder barmhartigheid onder twee of drie getuigen. Hoeveel te zwaarder straf, meent gij, zal hij waardig geacht worden, die de Zoon van God vertreden heeft, en het bloed des testaments onrein geacht heeft, waardoor hij geheiligd was, en de Geest der genade smaadheid heeft aangedaan?' Ook sprak hij over de twist met de inwoners van het land, en onder de vele zonden noemde hij het verbreken van de plechtige Verbonden, het begraven en verbranden hiervan, en het bloed van het overblijfsel des Heeren, dat in dit land vergoten is, vanwege de trouw aan de waarheid en de zaak des Heeren, waarvandaan de Heere nu een twist heeft met de inwoners van dit land. Nu dacht ik dat ik van deze dingen nooit eerder gehoord had en zij waren mij die gehele week tot smart.'

De zonde van ongeloof en verwerping van Christus

Het was de aanbidding van het Evangelie die bij Marion op het hart gedrukt werd. Het besef dat zij Christus niet kende en Hem nooit eerder had aangenomen, bracht haar tot

de kennis van haar verloren staat voor God. 'De volgende sabbatdag hoorde ik hem weer preken. Hij gaf nu weer een zeer uitgebreide aan-bieding van Christus. Hij sprak: 'Ik, in de naam en op het gezag van mijn grote Heere en Meester, doe op de eerste sabbat van april 1740 aan iedere man en vrouw hier aanwezig, een aanbieding van Christus en het zal in de hemel worden opgetekend of u Hem omhelst of niet.' O, dit was een getuige in mijn hart dat ik een aanbieding van Christus had ontvangen, maar Hem niet omhelsd had. En dit bleef voor mij een vraag, wat van hen zou terecht komen, die de verheerlijkte Christus nooit gezien hadden. Toen ik hierover nadacht, werd mijn gevallen en verdorven staat plotseling voor mij opengelegd, meer dan ik recht kon bevatten. Ik werd vervuld met verwondering en verbazing, bij het zien van de vreselijke goddeloosheid van mijn hart dat op een hol vol slangen leek, toen het licht van de wet hierop begon te schijnen. De wet sprak: 'Vervloekt is een iegelijk die niet blijft in al hetgeen geschreven is in het boek der wet om dat te doen.' Vóór die tijd dacht ik dat ik een goed hart had, maar 'toen het gebod gekomen was, is de zonde levend geworden, doch ik ben gestorven.' Nu zag ik mijn hart als enkel 'vijandschap tegen God'; ik zag dat ik dat edele doel, waartoe ik geschapen was, namelijk, om 'tot eer van God te leven', verloren had.'

De overtuiging van haar zonde werd steeds meer verdiept: 'Nu zag ik mij als een 'veroordeelde misdadiger', maar ik wist de dag van de uitvoering van de straf niet. Ik dacht dat er niets tussen mij en de hel was, dan de breekbare draad van het natuurlijke leven die spoedig op Gods bevel kon worden afgesneden. 'Ik dacht aan God en maakte misbaar'. Ik lag de gehele nacht tot aan het aanbreken van de morgenstond te woelen in mijn bed. En als het morgen was, riep ik: Wanneer zal het weer nacht worden? En in de nacht: Wanneer zal het morgen zijn? 'De pijlen des Almachtigen zijn in mij'. Mijn geval was in die tijd gelijk aan die van de psalmist in Psalm 116:

De koorden en smarten van de dood omringden mij.

De pijnen van de hel hielden mij vast.

Ik had verdriet en vond benauwdheid. (Schotse berijming)

Op zekere dag, toen ik in het veld liep, werd ik zo vervuld met de Goddelijke wraak dat ik dacht: Waar zal ik heengaan, wanneer de Heere zal komen om wraak te nemen over degenen die Christus in het aanbod van het Evangelie niet hebben aangenomen. Ik dacht, als Christus zou komen om wraak te nemen over degenen, die Zijn stem in het Evangelie niet hebben gehoorzaamd, dan zou mijn geroep tot de bergen en de rotsen zijn, om op mij te vallen en mij voor de toom van God en van het Lam te bedekken. O, deze zonde van het verachten van de heerlijke Christus lag zwaar op mijn geweten. En in deze vreselijke toestand durfde ik niet te slapen, omdat ik bevreesd was in de eeuwige vlammen te ontwaken.' Op deze wijze drukte de 'geest van dienstbaarheid tot vreze' op de ziel van Marion Laird, niet alleen vanwege de zonden, die zij tegen Gods heilige wet begaan had, maar meer nog, omdat zij het bloed van Christus had vertreden! Haar zielenood was groot; troost kon zij niet vinden. Hulpeloos en hopeloos was haar toestand, maar toen de nood op het hoogst was, kwam de redding op het onverwachts!

'In deze toestand van verslagenheid nam ik mijn Bijbel ter hand en sloeg Psalm 140 op: 'Heere Heere, Sterkte mijns heils. Gij hebt mijn hoofd bedekt ten dage der wapening'. Deze woorden waren een korte tijd liefelijk voor mijn ziel, maar spoedig kwamen gedachten in mij op, dat deze niet voor zo'n ellendige zondaar als ik ben, bestemd waren, want ik had niets anders dan de hel en de toom verdiend. Ik besloot dat ik zou roepen om genade, terwijl ik buiten de plaats verkeerde, waar Zijn

barmhartigheid geheel verdwenen is. Ik dacht dat de Heere mij zou bevelen 'om tot God te gaan, Die ik gediend had' en 'laat hen mij verlossen'. Maar wanneer de Heere riep, wilde ik niet horen, ofschoon Hij tot mij geroepen had door de roede der verdrukking en door de stem in het Evangelie. Toch wilde ik niet luisteren, want 'zij riepen en Ik wilde naar hen niet horen, zegt de Heere der heirscharen'.

'In die tijd was er een leraar van de Secession Church in de buurt om te preken, wat mij zowel tot vreugde als tot smart was, want ik dacht dat ik weer een aanbidding van Christus zou ontvangen en ik was bang dat dit mijn verdoemenis in de hel zou verzwaren. De predikant hield zijn inleiding over deze woorden: 'Ik heb de Heere lang verwacht' (Psalm 40:2). Hij merkte op: 'Dat het vaak het lot van de kinderen des Heeren is om in de diepste en meest gevreesde kuilen te verkeren; maar de Heere verlost hen ter gelegener tijd en geeft een nieuw gezang in hun mond, om hun God groot te maken'. 'Het gekrookte riet zal Hij niet verbreken en de rokende vlaswiek zal Hij niet uitblussen; vertrouwende ditzelve dat Hij, Die in u een goed werk begonnen heeft, dat zal voleindigen tot op de dag van Jezus Christus'.

'Deze woorden gaven mij een weinig hoop en de predikant sprak gepast voor mijn toestand, want in die tijd wist ik zo weinig van God, of van Zijn handelwijze met zondaren, dat ik dacht dat nooit iemand eerder in deze toestand verkeerd had. O, de last van mijn schuld lag zwaar op mijn geweten! of ik uitging of inging, altijd achtervolgde mij die. Zo verslagen was ik, dat ik op zekere tijd deze helse gevolgtrekking trok en ik wenste zelfs dat ik nooit eerder de last van mijn zonde gekend had. Het was mij zelfs, zo dacht ik, een wonder, dat ik niet geheel in de kuil verzonken was. Maar o, de verbazende goedheid en afdaling van God, Die mij met Zijn dierbaar Woord ondersteunde. In deze tijd van benauwdheid werden deze woorden in mijn gemoed geboren (1 Kor. 2:9): 'Hetgeen het oog niet heeft gezien, en het oor niet heeft gehoord; en in het hart des mensen niet is opgekomen, hetgeen God bereid heeft dien, die Hem liefhebben'.

Geloof in de Gekruiste

'Maar helaas! ik kon niet geloven dat God gedachten had om mij lief te hebben. Maar toen kwamen deze woorden met kracht in mijn gemoed: 'Die in de Zoon gelooft, die heeft het eeuwige leven; en die de Zoon niet gelooft, zal het leven niet zien, maar de toorn van God blijft op hem' (Joh. 3:36, Eng. vert.). O, welk een smart vervulde mijn hart, want ik kon niet geloven. O, hoe doorstak dat mijn ziel, om onder de toorn van God te blijven! Ik vond echter een krachtige neiging in mij om het leven door de werken der wet te hebben. O, de trots van mijn hart, dat ik niet wilde buigen voor de soevereine genade van God. In die tijd was veel van mijn natuurlijke kracht vergaan, want de pijlen van de Almachtige verslonden mijn geest. Maar dit was niet alles, want in die tijd werd ik door een zware koorts bevangen, wat mij deed inbeelden dat de dood voor mij zou komen en na het sterven de hel. 'Hij vervulde mijn hart met smart, omdat ik tegen Hem wederspanning geweest was'. O, in wat voor een verwarring was ik in die tijd dat ik koorts had. Ik kan niet vertellen hoe weinig dat ik sliep, omdat ik bevreesd was in de eeuwige vlammen te moeten ontwaken.'

'Toen bezocht mij een jonge vrouw die tot mijn kennissen behoorde, om mij in mijn verdrukking te zien. Ik vertelde haar iets van mijn geval en zij vermaande mij om eenvoudig in de Zoon van God te geloven.

Hierop antwoordde ik dat ik niet meer kon geloven, dan dat ik bergen kon verzetten. Verder zei zij: Dat kon de man, die de verdorde hand had, ook zeggen: *Ik kan mijn hand niet uitstrekken, maar hij gehoorzaamde het gebod en de kracht ging hiermede gepaard.*

Hierop antwoordde ik: Ik zie de heilige wet van God, die mij achtervolgt met de eis van een volmaakte gehoorzaamheid. Wanneer ik aldus met mijzelf redeneerde, kwamen mij deze woorden met kracht in mijn gemoed: 'Want een ieder die gelooft'. En deze woorden: 'Want ik weet, mijn Verlosser leeft en Hij zal de laatste over het stof opstaan; en als zij na mijn huid dit doorknaagd zullen hebben, zal ik uit mijn vlees God aanschouwen.' O, wondervolle liefde! O, dat ik Hem voor Zijn liefde kon prijzen!

*O, dat de mensen de Heere wilden geven
Lofzegging voor Zijn goedheid,
En voor Zijn wonderwerken, die Hij gedaan heeft
Aan de kinderen der mensen.*

'Want Hij heeft mijn benauwde ziel gered van de dood'. O, met wat voor een blijdschap werd mijn ziel vervuld! Ik had nu vrede in mijn geweten en blijdschap in het geloven. Tot hiertoe vreesde ik dat de dood tot mij zou komen, gewapend met de prikkel des doods, dat is de zonde, om mijn ziel naar de helse gevangenis te voeren, maar nu zag ik dat de verheerlijkte Christus de weg naar de hemel der heerlijkheid voor mij bereid had. 'Gedankt zij God, Die mij de overwinning geeft door onze Heere Jezus Christus'.

De nieuwe wereld ging voor Marion open. In plaats van het wraakzwaard van de Goddelijke gerechtigheid te ontvangen, werd zij door de stok en staf van Gods vertroosting en liefde geleid. 'Aldus leidde de Heere mij naar de berg Sinaï en ontdekte mij Zijn ontzettende majesteit en dat Hij een verterend vuur is buiten Christus en daarna naar de berg Sion, waar Hij mij de heerlijkheid van Zijn genade toonde. De Heere wrocht deze verlossing in mij in het jaar 1741. Ik werd niet alleen onmiddellijk naar de geest genezen, maar ook naar het lichaam, want de Heere bestrafte de koorts en nam die weg. Nu, o hoe zoet was Christus voor mijn ziel! Ik kon toen deze woorden uitzingen, als een zoete bete voor mijn tong: 'Want de wet des Geestes des levens in Christus Jezus, heeft mij vrijgemaakt van de wet der zonde en des doods'.

Satans aanvallen

De tweede periode die Marion Laird beschrijft 'bevat een verslag van enkele vreselijke aanvallen van Satan, waarmee zij bezocht werd, haar diepe oefening daaronder, de opmerkelijke verlossingen die de Heere voor haar bewerkte en het dankbare gevoel dat zij had van Zijn liefde en gunst...' De 'zangtijd', waarin zij haar God mocht prijzen voor de verlossing van haar ziel, werd spoedig gevolgd door dagen van beproeving en zifting. Zij kwam in de smeltkroes van ellende terecht: 'Na deze tijd verborg de Heere Zijn aangezicht en bedekte mijn ziel met een wolk. Op een nacht, toen ik in het gebed was, bestormde de vijand mij met deze verzoeking dat, hoewel ik gewillig was om de zaligheid door Christus te ontvangen, Christus niet gewillig was om mij die te geven; hoewel het een vrucht van Christus' gewilligheid is om de zondaar gewillig te maken om Hem te omhelzen. In die dagen was ik onwetend omtrent de listen van Satan en legde ik de schuld van de zonde van deze verzoeking op mijzelf.'

'Ik las in die tijd een waardevol klein boekje, getiteld *De zachtmoedige Christen onder een smartelijke roede*, waarin ik een verslag vond van een vrouw, die in banden verkeerde. Iemand vroeg haar, of zij gewillig was om te sterven, waarop zij antwoordde: 'Ik sta tot Gods beschikking'. Toen ik las dat zij gewillig was om zich aan God over te geven, o hoe smartte dat mij! Want toen ik de koorts had, waarover ik eerder geschreven had, was ik meer begerig om te sterven dan om te leven. Toen behaagde het de Heere om mij met Zijn liefde te bezoeken en kreeg ik een begeerte

om bij Christus te zijn, want dat was verre het beste. Maar als ik aan de verschrikkelijke vijandschap van mijn hart dacht, dat ik zulke zondige gedachten over de verheerlijkte Christus koesterde, dat Hij niet gewillig was om mij de zaligheid te geven; toen ik deze zonden van mij, tezamen genomen met de trots en vijandschap van mijn hart en zulke harde gedachten had van de heerlijke Christus, meende ik dat deze mij zouden opbreken en schuldig maken aan de zonde tegen de Heilige Geest. O, wat voor een smart vervulde mijn ziel! Ik riep tot God in het gebed, of Hij mijn ongerechtigheden wilde vergeven en mijn zonden uitdelgen, maar ik bevond mijn hart als een keiharde steen te zijn, een hart dat niet voegzaam aangedaan kon worden voor de oneer die ik God had aangedaan.'

'Nu werd ik, vanwege deze verbijstering, ertoe aangedreven om de Schriften te onderzoeken, wat de zonde tegen de Heilige Geest inhield. Ik las Hebreeën 10:29 over een vertreden van de Zoon van God, het onrein achten van het bloed des testaments, en het smaadheid aandoen van de Geest der genade. Ik was er niet van overtuigd dat ik mij hieraan had schuldig gemaakt. Maar toen ik Hebreeën 6:5 las: 'En gesmaakt hebben het goede woord van God en de krachten van de toekomstige eeuw', toen dacht ik dat alles, wat ik ervaren had, slechts een algemeen werk van de Geest geweest was en ik was bevreesd dat ik die zonde begaan had. Nu dacht ik, als ik de zonde tegen de Heilige Geest bedreven had, er 'geen slachtoffer meer over zou zijn voor de zonden'. O, hoe vervulde dit mijn ziel met afschuw! En Satan viel mij nu hevig aan om een eind aan mijn leven te maken, nu er geen genade meer voor mij was. In die tijd was ik onbekend met Satans vurige pijlen. Ik paste alles op mijzelf toe, wat mijn benauwdheid vermeerderde. Ik verafschuwde deze verzoeking nog steeds, maar toen ik tot het uiterste gedreven werd, behaagde het de genadige God om de verzoeker te bestraffen. En Hij sprak tot mij: 'Vrees niet. Ik heb de sleutels der hel en des doods' (Openb. 1:17, 18).'

De Heere houdt haar vast

Deze verzoeking week van haar, waarvoor zij God de eer gaf: 'Ere zij aan God voor Zijn getrouwheid. Hij heeft niet toegelaten dat ik bovenmate verzocht werd, maar Hij heeft mij in staat gesteld die te dragen; want met de verzoeking gaf Hij mij een weg ter ontkoming. Hij liet mij roepen: 'Heere, ik geloof; kom mijn ongelovigheid te hulp' (Mark. 9:24). Nu behaagde het God om Zich in gunst aan mij te openbaren en zag ik dat de sleutels der hel en des doods in Zijn handen zijn, en dat Hij tot mij gezegd heeft: 'Vrees niet'. O, wat is de hemel, en wat is de heerlijkheid, die voor de heiligen is weggelegd, wanneer slechts een oogwenk zo liefelijk is! Wat wij hier door het geloof proeven en smaken, is een deel van de heerlijkheid van de hemel, maar toch zal de hemel een onuitsprekelijke verrassing voor ons zijn, wanneer wij daarin geleid worden. O, dat ik zulk een schoonheid in de heerlijke Christus kon zien, dat het alle andere dingen verdonkert en verduistert. Ik zie hier op aarde geen schoonheid, die waard is geëerd te worden, dan alleen de algehele schoonheid van de Heere. O, dat ik Hem meer kon liefhebben! Het smart mij dat ik Hem zo weinig kan liefhebben, want Hij is waard om Hem meer lief te hebben.'

Marion mocht zich weer in de aanwezigheid van God verblijden en Zijn heerlijkheid zien. 'Ik denk dat de tegenwoordigheid van God een zeer opmerkelijke verandering in de ziel teweeg brengt. Deze dingen worden als wonderlijk ervaren. Het gezicht van God, de voelbare tegenwoordigheid van God, is als een vuur, dat ons spoedig naar hetzelfde beeld in gedaante verandert (2 Kor. 3:18). En dat is een verandering van heerlijkheid tot heerlijkheid. Dit gezicht heft het gemoed altijd op en vernedert ons zeer. Noch de verschrikkingen van de wet, noch het vuur van de hel hebben ons ooit

zo veel verootmoedigd dan een gezicht van de heerlijkheid van God. O, dat ik Hem de eer van alles geven kon. Wee mij, vanwege de afgod van het eigen ik, want dat neemt de kroon van het hoofd van een zondig schepsel. O, dat Hij de kroon en troon van mijn hart voor altijd mag bezitten. O, die inwonende zonde! Dit kwaad is altijd bij mij; het zetelt altijd in mijn hart en natuur. Ik vind een wet in mij: Als ik het goede wil doen, dat het kwade mij bijligt!"

De duivel gaf het zomaar niet op. Marion vervolgt: 'Hierna viel de Satan mij weer met een nieuwe verzoeking aan. Hij stelde mij de zonden van mijn jeugd voor ogen, alsof zij alle in een smaadschrift stonden geschreven. Hij vertelde mij dat zij zo talrijk waren en van zo'n weerzinwekkende aard, dat God ze niet wilde vergeven. Hierover werd ik zeer aangedaan. Ik ging tot God in het gebed en riep tot Hem : 'Gedenk niet de zonden mijner jonkheid, noch mijner overtredingen.' Hierop daalde de Heere wonderlijk in mij af, om mij als het ware, nabij Zijn stoel te brengen. Hij vervulde mijn gemoed met tegenwerpingen en veroorloofde mij om mij met Hem te verdedigen, zoals een man doet met een verzoende vriend. En ik dacht dat Hij tot mij zei: 'Komt dan en laat ons tezamen rechten, zegt de Heere, al waren uw zonden als scharlaken, zij zullen wit worden als sneeuw; al waren zij rood als karmozijn, zij zullen worden als witte wol'.

'In die tijd hoorde ik Mr. Bannatyne preken. Hij merkte ondermeer op: Dat de Heere van Satan gebruik maakt om de roest van de genaden van Zijn volk af te wrijven en om hen te leren van hun geestelijke wapenrusting gebruik te maken. En hij zei bovendien: Gij die door verzoekers heen en weer geslingerd wordt, lees tot uw vertroosting Openbaring 2:10, 'Vrees geen der dingen, die gij lijden zult. Zie de duivel zal enigen van ulieden in de gevangenis werpen, opdat gij verzocht wordt; en gij zult een verdrukking hebben van tien dagen'. Deze opmerking verkwikte mij zeer.' De beproevingen gingen niet over, maar vermeerderden. Zo schrijft Marion: 'Enige tijd na de vorige gelukkige uitredding uit mijn ellende, keerden de wolken weer na de regen en duisternis bedekte mijn ziel. De Heere verborg Zijn aangezicht voor mij en ik werd verschrikt. Een menigte van ijdele gedachten vervulde mijn ziel en een vervreemding tussen God en mijn ziel trad in. Als ik in gebed ging, had ik geen vrijmoedigheid, maar kwam ik eruit met: o ellendige vrouw die ik ben! Wie zal mij verlossen uit het lichaam der zonde en des doods. Op een zondag hoorde ik Mr. Clarkson preken. Hij gaf als inleiding op Psalm 119:113: 'Ik haat de ijdele gedachten; maar heb Uw wet lief'(Eng. vert.). Deze woorden beurden mij zeer op, want hij hield het voor een kenmerk van een kind van God om ijdele gedachten te haten, omdat zij Godonterend zijn. En ofschoon ik niet zeggen kon, 'ik heb Uw wet lief', was ik er zeker van dat ik ijdele gedachten haatte, want zij waren mij een last.'

De volgende zondag hoorde Marion Clarkson weer: 'Toen hij 's morgens de preekstoel opging, vroeg hij ons af wat wij van Christus dachten. Hij zei: Zoals uw gedachten over Christus zijn, zo zijn Gods gedachten over u. O, maar deze vraag deed mij verdriet, want ik dacht, als God geen hogere gedachten van mij had, dan ik van de heerlijke Christus, dan waren dat maar magere en lage gedachten. Hij preekte over Job 23:3, 'Och, of ik wist dat ik Hem vinden zou!' Maar de Heere verborg Zijn aangezicht voor mij en deze woorden achtervolgden mij steeds: 'Laat de dood hem wegnemen en snellijk doen nederdalen', waarop ik dacht dat degenen met wie ik 'heimelijk zoetelijk raadpleegde' en met wie ik naar Gods huis ging, en die met mij in een vriendschappelijk contact stonden, met Christus eenmaal zouden opstaan om dit vonnis van verdoemenis tegen mij uit te spreken, ofschoon zij de geliefden van mijn ziel waren. Ik rouwklaagde vanwege des vijands onderdrukking, totdat mijn natuurlijke kracht grotendeels

vergaan was.'

'Op een dag ging ik in een kamer om deze te stoffen, toen ik een Bijbel zag liggen. Ik nam deze ter hand om mijn eigen doodvonnissen te lezen, zoals ik dacht; maar de eerste woorden die ik zag staan waren deze: 'Werpt uw bekommernissen op de Heere.' Toen ging ik verder om de dreiging te zoeken, maar de volgende verzen die ik zag staan waren deze: 'Dewijl bij hen gans geen verandering is, daarom vrezen zij God niet' (Eng. vert.). Toen ik deze woorden zag, scheen de Heere zo bijzonder op Zijn eigen Woord, dat Hij mij deed zien dat het leven van een gelovige een veranderlijk leven is, een leven van aanwezigheid en afwezigheid. Na enige tijd bevond ik dat er een wolk opkwam, die, als ik dat mag zeggen, zoals de profeet in een ander geval deed, dat deze eerst als eens mans hand was. Zij nam geleidelijk aan toe, totdat zij de gehele hemel bedekt had. Zij verborg voor mij de opbeurende en lichtgevende stralen van de Zon der gerechtigheid. Het was een wolk, die mij in het huis van mijn pelgrimschap het langst had ontmoet. Zo groot was de dodigheid, die mijn ziel trof, dat ik niet kon denken dat zulke zonden en de genade tezamen konden wonen. Alles werd tot op het fundament gelijk gemaakt.'

Later hoorde zij Smyton preken, die erg op de wet aandrong. Was het om te benadrukken dat de wet voor de gelovige een regel des levens is, of drukte hij de eis hiervan op het gemoed? Hoe het zij, Marion voelde zich door deze preek zo getroffen, dat zij haar aandeel in Christus niet kon zien. Opnieuw kwam zij onder de geest van dienstbaarheid. Kwam dit door de prediking, of waren het misvattingen over de plaats van de wet in het leven van de gelovige die haar kwelden en benauwden? De Satan richtte opnieuw zijn vurige pijlen op haar benauwde gemoed: 'Waarop de Satan na dit alles mij zo vreselijk achtervolgde, dat hij mijn ziel hevig ingaf, dat God mij plotseling zou verdoen. Dit was als een donderslag, wat mij met grote vrees en bittere smart vervulde. Ik dacht dat ik onder het vonnis der verdoemenis lag en alle recht op enige van Gods barmhartigheid had verloren. De vijand blies met kracht in mijn gemoed, dat ik niet behoorde te eten, omdat ik geen recht had op voedsel, of, als ik dit deed, dat dan de toom van God op mij zou neerkomen. Dit vervulde mijn hart met smart en verdriet.'

De bestrijdingen houden niet op

Veel vastheid in het geloof had zij nog niet. Zij verkeerde vaak in de 'poel wankelmoedigheid'. 'De vijand wierp mij met kracht te binnen, dat ofschoon ik de uitwendige roeping had, ik de inwendige roeping van Gods Geest nooit zou krijgen, en zonder de laatste zou de uitwendige roeping niets uitrichten. O, wat was ik erg bedroefd, vanwege de zwaarmoedige gedachten, dat ik mijzelf bedrogen had.' Toch was zij niet geheel zonder hoop. 'Ik was zo grof en als een beest voor Hem, dat ik in dit duistere uur niet door het geloof kon leven. Ik was er te afkerig van om alles wat ik ooit had meegemaakt enkel inbeelding te noemen. Toch was de verzoeking zo krachtig, dat ik de bewijzen van het tegendeel niet kon aanvoeren, noch een aanspraak op Zijn gunst kon maken.'

Als een 'troosteloze en door onweder voortgedreven' ziel ging zij voort. De Bijbel was een gesloten boek voor haar en zij was niet in staat om de zeven zegels van het Woord van God te verbreken. 'Op een keer nam ik mijn Bijbel ter hand, maar ik kon er geen troost in vinden, waarop de rusteloze vijand mij gevoelig bestormde, om hem in het vuur te verbranden, daar hij zag dat ik geen troost kon vinden. Tegen deze aanval was ik door Gods erbarmen gereed om te zeggen: Dit Boek heeft mij voorheen verkwikt. Ik hield de Bijbel met mijn beide handen vast, alsof ik wilde zeggen dat ik die nooit

los wilde laten. In die tijd moest ik mij er vaak over verbazen, als ik iemand zag lachen, die naar mijn gedachte geen aandeel in de heerlijke Christus had. Het was mij een last, wanneer ik aan hun toestand van gemis moest denken.'

Hoewel zij regelmatig onder het gehoor was van een prediking waarin het Evangelie voor zondaren centraal stond, miste zij de zo nodige pastorale begeleiding. De Kerk van de Secession kreeg steeds meer gemeenten, maar het aantal dienaren des Woords was niet groot. De gemeente van Greenock was vacant. In het naburige Burntfields was sinds september 1744 John M'Ara predikant, die ook de zorg kreeg over de gemeente van Cartsydyke, een gehucht bij Greenock. Hier preekte hij elke derde zondag voor een kleine groep aandachtige hoorders. Twee jaar later kreeg de steeds groter wordende gemeente een eigen kerkgebouw.

Gebed om een uitlegger

Marion Laird maakte in haar gebeden veel werk voor een eigen voorganger, waarin zij door de andere gelovigen gesteund werd. 'Op zekere dag besloot onze gemeente om een vastendag in te stellen. De gelovigen wilden zich verootmoedigen vanwege de vele oneer die God door hen en anderen was aangedaan, en zij begeerden tevens dat de Heere alle struikelblokken wilde wegnemen, die de komst van een getrouwe herder onder ons in de weg zouden staan. En hier wensik op te merken, tot de eer van de gezegende Hoorder der gebeden, dat Hij Zijn Woord met zulk een kracht en leven in mijn ziel indrukte, dat ik kreeg te geloven dat onze Heere op Zijn Kerk met een toegenegen zorg neerziet; want de woorden waren: 'Ik heb merkkelijk gezien de mishandeling van Mijn volk dat in Egypte is, en Ik heb hun zuchten gehoord'. 'Ik zal u leraars naar uw hart geven, zegt de Heere'. Nu kreeg ik een grond van hoop om te geloven dat God ons op Zijn tijd leraars zou geven. En ik kreeg nooit de kans om de grond van mijn hoop uit te wissen, hoewel op zekere tijd een zeer tegenovergestelde voorzienigheid de vervulling van de beloften scheen tegen te houden. Toen dacht ik dat ik tevergeefs geloofd had. Nu was ik bevreesd dat het alles inbeelding van de duivel was, wat ik had meegemaakt.' Het duurde twee jaar totdat de belofte, waarmee zij werkzaam was, werd vervuld. In maart 1752 kreeg de gemeente van Greenock een eigen herder en leraar in de persoon van Daniel Cock.

Avondmaalstijden

De avondmaalstijden in de Secession Church waren ook voor Marion hoogtijdagen. Naar Schotse traditie duurden zij van donderdag tot maandag. Meestal werd het Avondmaal per gemeente niet meer dan één keer per jaar bediend, maar dan kwamen de gelovigen ook van andere gemeenten, soms van heel ver, om het 'feest' mee te vieren. Zo ging Marion naar Stirling, de gemeente van Ebenezer Erskine. Zij verheugde zich bij voorbaat om daar naar toe te gaan: 'Ik zag uit naar een verkwikkende tijd bij het Sacrament... Maar op zaterdagavond voor de bediening waren mijn harteplagen zo krachtig aan het woelen in mijn ziel, dat ik bang was dat alles wat ik had meegemaakt, alleen maar een inbeelding van Satan was; want mijn hart was, naar mijn gedachte, zo hard als de grond waarop ik toen zat. Ik was pijnlijk geraakt bij de gedachte, dat ik mijzelf bedrogen had en deze smart duurde tot de zondag.'

Eén van de predikanten die een tafel bediende, sprak over: 'Dit is mijn Liefste en Deze is mijn Vriend, o dochters van Jeruzalem'(Eng. vert.). Was dit voor Marion geen woord om haar uit te lokken? Zij had nog zoveel schroom om hierop amen te zeggen. De persoonlijke heilszekerheid was een zaak, waarnaar zij met haar gehele hart snakte. 'O, dat ik deze op mijzelf kon toepassen, dat zou mij liever zijn dan

tienduizend werelden.' De Heere liet Zich niet onbetuigd; Hij gebruikte het Sacrament tot meer zekerheid over haar aandeel aan Christus. 'Hierop behaagde het de heerlijke Verhoorder van het gebed om dit mij op mijn verzoek te geven, want toen scheen de Heere met deze woorden in mijn ziel: 'Deze is mijn Liefste en Deze is mijn Vriend'. Ik kon nu zeggen: O, wat een wonderlijke liefde is dat! Wel mag ik zeggen dat Zijn liefde niet met de liefde van de mens kan worden vergeleken. O, Zijn liefde vervulde mijn ziel met verwondering, blijdschap en geloof. Ik verheugde mij met een onuitsprekelijke vreugde. Toen stond ik op en liep naar de tafel des Heeren. Mr. John Cleland bediende deze en sprak over deze woorden: 'Wat is uw bede, o koningin Esther en wat is uw verzoek? het zal u gegeven worden'. Hij sprak de avondmaalgangers toe en zei: 'Wat is uw verzoek, avondmaalgangers? Is het uw verzoek om inwonende zonden onderworpen te krijgen?

Waarop ik zei: *Amen*, met al mijn hart en ziel. Ik begeerde ernstig om mijn harteplagen onderworpen te krijgen, in het bijzonder de zonde van het ongeloof, waardoor ik God zoveel onteerde en naar ik vreesde nog meer zou onteren. Maar deze woorden kwamen met kracht in mijn gemoed: 'Mijn genade is u genoeg', waarop mijn ziel met vreugde en vrede in het geloven vervuld werd.

Hierop sprak Mr. Cleland: 'Avondmaalgangers, u bent gezeten aan een wijnmaal; wat is uw verzoek? Hebt u enig verzoek voor de zaak van de Heere en voor Zijn getuigenis, voor het Evangelie in het arme westen van Schotland?' Hierop werd ik bijzonder verblijd, want in die tijd was dit vaak mijn bede geweest. Deze plechtigheid vond plaats in juni 1743.'

Gevoelige verzekering

Wat was Marion blij toen zij de begeerte van haar hart vervuld zag, eerst door de komst van M'Ara en later door Daniel Cock. 'Het behaagde de Heere om ons een dienaar van het Evangelie te geven, wat tot onze grote blijdschap was. Dit betekende de vervulling van Gods belofte. De eerste tekst waarover Mr. John M'Ara preekte was: 'Alle dingen zijn gereed, kom tot de bruiloft'. O, dit was een dag van grote vreugde voor mij! Nu moet ik tot lofprijzing van de Heere zeggen, dat Hij bij het horen van de preken van deze leraar zo tot mij afdaalde, als om Christus, hemel en heerlijkheid op zulk een wijze in mij te ontdekken, dat ik met verwondering vervuld werd. Hij verzekerde mij, dat al mijn zonden vergeven waren. O, bewonderenswaardige vrije genade! O, help mij om Hem te loven! Prijs Hem, o mijn ziel. Ik meende dat ik Hem van mij had weggezonden, maar ik zie nu dat Hij mij niet heeft verstoten.'

De prediking van M'Ara was voor haar een boodschap op zijn tijd gesproken. Nu werd zij verzekerd van de vergeving van haar schuld en werden knopen voor haar ontbonden. Toch miste zij nog het rechte inzicht in het leven van het geloof op de beloften van Gods Woord. Zij steunde teveel op haar eigen gestalten en bevindingen. 'Hoewel mijn vroegere bevindingen door de prediking van Mr. M 'Ara bevestigd werden, was ik nog een vreemdeling van het leven des geloofs. Als de Heere Zijn aangezicht verborg, maakte ik de gevolgtrekking dat alles inbeelding geweest was. Ik kon in het duistere uur niet uit het geloof leven. Welke veranderingen ik die week ook had doorgemaakt, ik hoorde mijn geval op de sabbat steeds door de voorganger vertellen. Wat het merendeel aangaat, had ik een heldere zomer van zonneschijn, totdat het de Heere behaagde om Zijn beproevende hand op mij te leggen, waardoor ik onder een langdurige beproeving kwam.'

De weg van loutering die zij nu gaan moest, was niet zonder hoop. Te midden van de duisternis, was Christus een licht voor haar. De hand des Heeren drukte zwaar op haar, waardoor sommigen dachten dat zij sterven zou, 'behalve zij die de

verborgenheid des Heeren kenden'. 'Zij vertelden mij dat 'mijn krankheid niet was tot de dood, maar tot heerlijkheid Gods, opdat de Zoon van God door dezelve verheerlijkt worde'. Het behaagde de Heere om Zijn gewone openbaringen aan mij onder mijn beproevingen voortgang te doen vinden. De tegenwoordigheid van Christus was in deze smeltkroes voor mij, en maakte deze wildernis van beproeving tot een hof des Heeren. O, aangename beproeving, wanneer Christus erin aanwezig is. Dit deed mij vaak denken: O, wat een zaak van lofzang is het wanneer ik in mijn verdrukking mag zingen.'

Aanvechtingen en 'heerlijke openbaringen'

De 'vijfde periode' die Marion Laird beschrijft, volgde op een tijd van zware beproeving, van verberging van Gods aangezicht. M'Ara was haar toen tot grote steun en zij vond zijn prediking zeer gepast voor haar eigen toestand. Het jaar 1755 werd voor haar 'een opmerkelijk jaar, vanwege de vele hevige aanvechtingen en ook vanwege heerlijke openbaringen'. Zij bezocht de avondmaalsviering in Stirling. Inmiddels was Ebenezer Erskine overleden en door zijn neef James opgevolgd. Marion doet verslag van deze plechtigheid: 'Ik besloot bij het sacrament van het Avondmaal des Heeren, dat op de tweede sabbat van juni 1755 in Stirling bediend zou worden, aanwezig te zijn. Op de zaterdag preekte Mr. Patison uit Lukas 22:19, 'Dit is Mijn lichaam, hetwelk voor u gegeven wordt; doet dat tot Mijn gedachtenis'. De hoofdzaak van de leer die hij ophelderde was: De voorrechten die de gelovigen hebben in het eten van Christus' verbroken lichaam. Hij zei: 'Mijn vrienden, u heeft de weldaden, die u met al uw uiterlijke zintuigen kunt gebruiken. 'Hetgeen van de beginne was, hetgeen wij gehoord hebben, hetgeen wij gezien hebben met onze ogen, hetgeen wij aanschouwd hebben en onze handen getast hebben van het Woord des levens' (1 Joh. 1:1). Gedurende deze uitstekende toespraak kreeg ik verlof om mij liefelijk te voeden met Zijn Persoon, Zijn liefde, Zijn Verbond, Zijn voldoening, Zijn gerechtigheid, Zijn volheid enz. Vóór dit sacrament werden deze woorden in mijn ziel verwekt: 'Daarom gaat nu op, want als heden zult gij hem vinden' (1 Sam. 9:13). 'Maak u op, trek naar Bethel en woon aldaar' (Gen. 35:1); 'Daar zal ik u Mijn uitnemende liefde geven' (Hoogl. 7:12). O, liefelijk gezegde: Er was met deze woorden zulk een heldere vertoning van verlossende liefde, welke met kracht in mijn ziel scheen, die de hevigste liefdesvlam tot Hem, Die gans begeerlijk is, verwekte en mij met een begeerte vervulde om de dood des Heeren te gedenken en daartoe de allereerste gelegenheid te baat te nemen.'

De Satan liet haar ook in Stirling niet met rust: 'Maar deze zaterdagnacht verborg de Heere Zijn aangezicht en mijn harteplagen kregen de overhand. Die nacht had ik een ontzaglijke worsteling met Satan, ongeloof en mijn dwaalziek hart en ik kon niet de vrijmoedigheid in het gebed vinden, zoals ik die gewoonlijk had. Gedurende enige tijd, voordat ik dit meemaakte, had ik weinig last van een afdwalend hart in de tijd van de gebedsplicht. Op de zondagmorgen wist ik niet goed wat ik doen moest, want ik kon geen vrijmoedigheid in het gebed vinden. Toen ik naar de kerk ging, overdacht ik de liefde van Christus. Toen ik aan Zijn vroegere goedheid dacht, werd ik gedrongen om naar de eerste tafel te gaan, om de dood en de stervende liefde van Christus te gedenken. Toen ik aan de tafel des Heeren aanzat, hadden de verdorvenheden van mijn natuur de overhand, en wel tot zulk een hoogte, als dat ik mijzelf moest verfoeien. Maar toen, o hoe zoet kwamen deze woorden in mij op: 'Ziet, Gij zijt schoon mijn Liefste, ziet Gij zijt schoon'. O, wonderlijke liefde, dat Hij zulk een schepsel, als ik ben, ooit heeft liefgehad. O, dat ik Hem voor Zijn liefde kon prijzen,

want Hij is geheel liefelijk.'

'Mr. Erskine preekte over Efeze 5:2, 'En Zichzelf voor ons heeft overgegeven tot een offerande en een slachtoffer Gode tot een welriekende reuk.' Gedurende de preek mocht ik met toepassing op mijzelf luisteren. Ik zag het oneindige kwaad van de zonde, die niemand anders dan Christus door Zichzelf tot een offerande voor ons te geven, kon verzoenen. Wij mogen de grootheid van de kwaal zien door de grootheid van de gave. Hij is de heerlijke Gever. Ik mocht dit alles liefelijk aanhoren, maar toen ik de tekenen ontving, miste ik de zekerheid des gevoels. Dit deed mij denken, dat ik nog enige zonden in mijn hart had, waardoor de Heere het licht van Zijn aangezicht voor mij verborg. Ik dacht dat ik er nog maar weinig werk van gemaakt had om mijzelf te beproeven. Ook dacht ik dat ik weinig over mijn zonden getreurd had, voordat ik naar de tafel des Heeren ging, dat het daarom ook geen wonder was, dat Hij het licht van Zijn aangezicht voor mij verborgen hield.'

Marion snakke naar de gevoelige gemeenschap met haar Heere en Verlosser en haar wens werd vervuld. 'Bij het van tafel gaan, liep ik naar de tent, waar ik Mr. Cock over deze woorden hoorde: 'Behalve wat ik zie, leer Gij mij' (Job. 34:32). Hij sprak liefelijk over de verborgenheden, die Christus de gelovigen leert. Ik kan niet zeggen, dat ik veel vrijmoedigheid had om de toepassing te maken. Maar, o, ik had de liefelijke gevoelige genieting van Hem nodig, dat Hij geheel schoon is. Er was een begeerte in mijn ziel, die de gehele wereld niet kon vervullen, zonder de genieting van mijn Heere. Ik kon Hem daar niet vinden. Zo onthutst kwam ik weer in de kerk terug, waar Mr. Patison bezig was om de tafel te bedienen. Toen behaagde het de heerlijke Hoorder der gebeden om het deksel weg te nemen en om Zijn heerlijkheid aan mij te ontdekken. 'Hij voerde mij in het wijnhuis en Zijn liefde is Zijn banier over mij'. Toen mocht ik zeggen: 'Ondersteunt gijlieden mij met de flessen, versterkt mij met de appelen, want ik ben krank van liefde'. 'Mijn Liefste is blank en rood, de voornaamste onder tienduizend'(Eng. vert.). O, dat ik Hem kon liefhebben. O, het liefelijke handvol dat ik van de heerlijke Christus door het geloof ontving. O, dat ik nooit weer het gevoel van Zijn liefde mag verliezen. Ik dacht nu als ik duizend harten had, dat deze alle met het liefhebben en prijzen van Christus voor Zijn liefde bezet zouden zijn. O, het deed mijn hart zeer dat ik Hem niet meer kon liefhebben.

Mr. Patison ging voort om de tafel te bedienen en sprak verschillende malen: 'Wat is uw bede?' Maar ik dacht dat hij niet één woord tot mij sprak, die een hart begeerde om Hem voor Zijn liefde te prijzen. Ik vernieuwde mijn toestemming voor de koop, zodat ik tevreden was om het kruis op te nemen en om de gezegende Verlosser te volgen, op elke wijze die Hem welbehagelijk en voor mij geschikt is. In die tijd had ik zulk een gevoel van de liefde van Christus, van Zijn schoonheid en van mijn eigen vuiligheid en walgelijkheid, dat ik het niet kon uitdrukken. Deze opmerkelijke dag was inderdaad een dag van heirkraft voor mij, als ik ooit eerder had meegemaakt, want ik zag dat het de Geest van God was, Die door Zijn knechten sprak, Welke een kracht met Zich meebracht om mij gewillig te maken. Nu was ik als een nieuwkomende reiziger in kracht en sterkte. Ik sprong over muren en bergen van zwarigheden. Van dit aangename leven mocht ik een weinig genieten, maar helaas, deze dagen waren maar weinig in getal. Spoedig kwam ik weer met een hevige aanvechting van Satan in aanraking.'

Avondmaal in Burntsfields

Veertien dagen na het Avondmaal in Stirling, werd het sacrament in Bumtsfields, de gemeente van M'Ara, bediend. 'Tussen de sacramentsbedieningen had ik ernstige aanvallen van Satan, maar ook kreeg ik enkele zoete overdenkingen over de goedheid

des Heeren. Op zaterdag preekte Mr. Cock over de woorden uit Zacharia 13, 'Te dien dage zal er een Fontein geopend zijn voor het huis van David en voor de inwoners van Jeruzalem, tegen de zonde en tegen de onreinigheid.' Mr. James Erskine sprak veel over het kruisigen van Christus, maar al die tijd kon ik geen gezicht van de heerlijke Christus krijgen, en dit deed mij veel verdriet, want ik dacht dat ik Hem van mijn ziel had weggezondigd.'

'Op de sabbatmorgen was ik zeer bekommerd, omdat de Heere Zijn aangezicht verborgen had. Dit leidde mij ertoe om ernstiger te letten op mijn hartsplagen. Ik kreeg een ontdekking van de zonde van het ongeloof en dacht dat dit de zonde was, waardoor de Heere Zijn aangezicht verborg. In het bijzonder herinner ik mij een dag, hoe ik onder een preek van Mr. Cock, vanwege de hevige aanvallen van Satan en van mijn ongelovig hart, niet kon geloven dat de Heere zulk een zwarte klomp van de hel wilde liefhebben, waaruit ik de gevolgtrekking maakte, dat de hel voor altijd mijn deel zou zijn. Op die tijd ontving ik een helder gezicht van mijn zonde van het ongeloof, alsof ik Christus in Carstydike gekruisigd had. O, het smartte mij zeer om aan de wonden te denken, die ik Christus had toegebracht. Op die tijd werden deze woorden in mijn gemoed verwekt: 'Als welke zichzelf de Zoon van God wederom kruisigen' (Hebr. 6:6). O, ik had tegen licht gezondigd. O, die afschuwelijke zonde van het ongeloof, welke tussen Christus en de arme ziel scheiding maakt. Toen dacht ik: O, als ik nog maar één glimp van Zijn heerlijk aangezicht mocht ontvangen, maar ik heb Hem van mijn ziel weggezonden'.

M'Ara sprak bij het Avondmaal over 1 Petrus 3:18: 'Want Christus heeft ook eens voor de zonden geleden; Hij was rechtvaardig voor de onrechtvaardigen, opdat Hij ons tot God zou brengen.' Hij sprak veel over het lijden van Christus en over het geheel genomen, was het een opmerkelijke preek. Toen hij de eerste tafel bediend had, nodigde hij het volk uit om spoedig tot de tweede tafel te komen. Hij moedigde hen toen als volgt aan: 'God wil Zijn wrekende hand niet op u leggen, want Hij heeft deze op Christus gelegd. Hij ziet op het bloed des Verbonds en Hij legt Zijn hand niet op hen. 'En zij zagen de God van Israël, en onder Zijn voeten als een werk van saffierstenen en als de gestaltenis des hemels in Zijn klaarheid; zij aten en dronken, nadat zij God gezien hadden.'

'Hij sprak tot de gelovigen: 'Er is geen vrees, ofschoon u onder een wolk bent, het is geen wolk van toom' (Ex. 24:10, 11, 18). O, de majesteit die ik in deze woorden zag! Er ging zulk een kracht mee gepaard, dat ik vele dagen hierna de smaak ervan had, want ik werd verwaardigd om de toepassing ervan voor mijzelf te maken. Toen besloot ik om zowel met blijdschap als met droefheid naar de tafel des Heeren te gaan. Met droefheid vanwege mijn zonden en met blijdschap dat God Zijn wrekende hand op Christus gelegd had en daarom niet meer op mij kon leggen. Ik ging naar de tafel in dit geloof, in de verwondering vanwege de liefde van God. Hij openbaarde Zich liefelijk aan mijn ziel. O, dat ik de Heere vanwege Zijn liefde kon prijzen.'

'Toen ik aanstalten maakte om de tafel te verlaten, was ik erg bevreesd dat ik God door ongeloof weer zou onteren, of aan de verzoeken van Satan zou toegeven. Ik mocht echter opnieuw de belofte aannemen, die ik in de tijd van verzoeking hiervoor gekregen had. Het woord des Heeren is de grond van mijn hoop. En toen ik van de tafel ging, kwamen deze woorden liefelijk in mijn gemoed: 'Vrees niet van naar Egypte weer te keren, want Ik zal u gewisselijk vandaar weer opbrengen'.'

In augustus 1755 luisterde Marion naar een preek van Cock over Jeremia 4:2: 'Zo zullen zich de heidenen in Hem zegenen en zich in Hem beroemen'. 'Een punt van de leer dat hij besprak was over de tijden, dat wij ons in de Heere moeten beroemen, waarvan hij noemde de tijd van benauwdheid, de tijd van Satans aanvallen en de tijd

dat de wet komt als eis en gehoorzaamheid. Hierbij merkte hij op: 'O wet, u hebt meer roem van Christus mijn Man ontvangen dan van mij, toen ik in de staat der rechtheid verkeerde, want Hij heeft de wet gemaakt, verheerlijkt en maakt deze eervol.' Een andere tijd dat wij ons in de Heere behoren te verblijden is bij de dood, omdat Christus de prikkel des doods heeft weggenomen. 'O dood, waar is uw prikkel? O graf waar is uw overwinning?' Een vijfde tijd dat wij ons in de Heere dienen te beroemen, is in het gezicht van onze verschijning voor de rechterstoel van Christus. We beroemen ons in Hem, omdat Hij nauw aan ons verbonden is.'

De preek van Cock had haar hart geraakt. Haar ziel werd verkwikt en vertroost door de woorden die zij als water indronk. 'O, dat ik de Heere voor zo'n dag kon prijzen. Ik moet bekennen, dat dit één van de meest heerlijke dagen was, die ik ooit gezien had. Deze dag was als een embleem van de hemel, want de heerlijkheid van de Heere vervulde zo mijn ziel, dat ik vrijmoedigheid kreeg om Hem als mijn Man, als mijn Verlosser en als mijn Bloedverwant te verheerlijken. O, dat ik Hem vanwege het Evangelie van Christus, als een verslag van Zijn liefde en het grootste bewijs hiervan, kon loven. Ik geloof in Zijn liefde met toepassing op mijzelf en ik begeer in Hem te zijn.'

Avondmaal in Glasgow

In augustus van hetzelfde jaar bezocht zij de avondmaalsbediening in Glasgow, de gemeente van James Fisher, een schoonzoon van Ebenezer Erskine. Enige tijd hiervoor was zij zo zwaar beproefd, dat zij dacht niet lang meer te leven. 'Hierop kwamen deze woorden met kracht in mijn ziel: 'Nog een weinig en Hij zal komen en Hij zal niet toeven'. O, wanneer zal dit, een weinig, voorbijgaan? O, wanneer zullen al deze schaduwen wegvlieden en zal die dag komen, dat ik een ononderbroken gemeenschap met U zal hebben en geen twijfelingen over de waarheid van de beloften, geen geringe gedachten, geen twijfelingen over mijn staat, dan weer een dag zonder wolken, of een hierop volgende nacht? O, kom mijn liefste Heere Jezus, kom haastelijk!'

Op de zaterdag van de voorbereiding tot het Avondmaal, mocht Marion met veel toepassing op haarzelf de preek beluisteren. 'Maar', zo vervolgt zij, 'op de sabbatmorgen vervolgden deze woorden mij: 'Ik zal in het midden van u niet optrekken, want gij zijt een hardnekkig volk; dat Ik u op deze weg niet vertere' (Ex. 33:3). O, wat deden deze woorden mij smarten aan. Ik kon niet aan Zijn vlamme wreuk tegen Israël denken. Ik ging in het gebed en riep: 'Zie op God, ons Schild, zie op het aangezicht van Uw Gezalfde, Uw dierbare, dierbare Zoon', waarop veel meer smeekbeden volgden, maar ik vond geen vertroosting. Ik was pijnlijk getroffen vanwege de gemeente, uit vrees dat de Heere een breuk zou maken, zoals Hij met de zonen van Mron deed, omdat zij vreemd vuur voor de Heere offerden, wat Hij hun niet geboden had: 'Toen ging een vuur uit van het aangezicht des Heeren en verteerde hen; en zij stierven voor het aangezicht des Heeren' (Lev. 10:2).'

'Ik was bang dat sommigen van ons een vreemd vuur voor de Heere zouden offeren en Hem tergen, waardoor Hij een breuk onder ons zou maken. Ik viel op mijn aangezicht op de grond en was in smart vanwege mijn zonden en die van het Israël Gods. Ernstig smeekte ik of Hij onze zonden wilde afwassen om der wille van Zijn Naam en of Hij met predikant en gemeente tot het feest wilde opgaan en Zichzelf verheerlijken, om ons, ondanks onze opstandigheid en ondankbaarheid, genade te bewijzen. Zo bad ik dat Zijn tegenwoordigheid met ons zou zijn, en dat zou alleen een vreugdevol feest kunnen uitmaken. Ik moet tot lof van de Heere zeggen, dat Hij afdaalde om mij, onwaardige, te horen. Door Zijn Woord en Geest scheen Hij in mijn ziel en werd ik

vervuld met verwondering vanwege Zijn liefde. De woorden die Hij in mijn gemoed inbracht waren van Exodus 24:8-11: 'Toen nam Mozes dat bloed en spregde het op het volk, en hij zeide: Zie, dit is het bloed des Verbonds. Doch Hij strekte zijn hand niet tot de afgezonderden der kinderen Israëls, maar zij aten en dronken.' O, hoe zoet waren deze woorden voor mijn ziel! O, wat voor een vreugde was het voor mijn ziel om te zien dat God Zijn wrekende hand op de heerlijke Christus gelegd had, en niet op ons wilde leggen! Ik ging toen de vergaderplaats in, terwijl ik mij vanwege zijn liefde verwonderde, en ik nam aan de eerste tafel van de Dis des Verbonds plaats.'

'Mr. Fisher preekte over Psalm 24:9, 'Heft uw hoofden op, gij poorten, ja heft op, gij eeuwige deuren, opdat de Koning der ere inga'. Na deze woorden verklaard te hebben, behandelde hij de volgende leer: 'Dat er een plechtige opdracht aan zondaren van het menselijk geslacht gegeven wordt in de bediening van het Evangelie, om te openen en op te heffen de deuren van hun harten voor Christus, de Koning der ere, in de weg van het geloof. En door de belofte wordt verzekerd dat Hij in die weg zeker zal inkomen'. 'Toen Mr. Fisher over de eer van de Koning in het openen van de harten van zondaren sprak, mocht ik terugzien naar het werk van de Geest van God in mijn ziel op de eerste dag dat ik geloofde. O, wat een onuitsprekelijke vreugde vervulde mijn ziel! Hij zei onder andere: 'Indien uw harten geopend zijn voor de Koning der ere in de weg van het geloof, dan zullen uw gevoelens van liefde krachtig naar Hem bewogen worden, of u zult tenminste iets kennen van wat het is krank van liefde te zijn, dat is een zielsziekte te hebben, omdat u Hem naar Zijn waardigheid niet kunt liefhebben'. 'Hierbij tekende Marion aan: 'En dit is de smart van mijn ziel, dat ik de heerlijke Christus zo weinig liefheb, wanneer ik zo veel van Zijn liefde in mijn eigen ziel gewaar word. O, dit is een blijdschap boven alle vreugde van de wereld verheven: 'Christus is mijn en ik ben Zijn'. O, wonderlijke liefde tot een arme zondige ellendeling, die tienduizendmaal de goede Geest van God bedroefd heeft en die vanwege iedere zonde tot de verdoemenis verdiende te worden opgesloten.' 'O, hoe deed dit de liefde van mijn ziel tot Hem, Die geheel liefelijk is, ontvlammen! En ik begeerde bij de Heere te zijn, waar geen wolk ooit Zijn heerlijk aangezicht weer zou bedekken, en waar ik niet bevreesd zou zijn vanwege een bedrieglijk hart, dat God altijd wil onteren, en evenmin voor de verzoeken van Satan. Nooit lag mijn ziel lager in het stof en verafschuwde ik mijzelf meer, dan toen de Heere de meest bijzondere openbaringen van Zijn genade en liefde gaf. Ik moet tot Zijn lof zeggen dat tot op de laatste dag van het feest Zijn bruiloftsklederen geurden van mirre, aloë en kassie, uit de elpenbenen paleizen, vanwaar zij u verblijden. Ik ging naar huis met de plechtige verheuging in de getrouwheid van God, Die Zijn beloften heeft volbracht, zodat ik mocht zeggen: Niet één woord dat de Heere gesproken heeft, is niet uitgekomen.'

De verbergingen Gods

Toen Marion thuiskwam raakte zij de zoetigheid in haar gemoed kwijt. 'De Heere verborg Zijn liefelijk aangezicht. Ik ging in gebed om te smeken of Hij wilde weerkeren om mij weer gemeenschap, vreugde en troost in de tijden van afzondering te geven. Ik kreeg geen troost, maar een sombere dag van verlating brak aan en enkele worstelingen met de verzoeken van Satan volgden. Ik moest roepen: 'O, dat ik ware als de maanden die voorbijgegaan zijn, toen de kandelaar van de Heere op mijn tabernakel scheen.' De verberging van Zijn aangezicht was mij een grote last. En naar mijn gedachte zei Hij ook: 'Het is u nut dat Ik heenga'. Ik was bevreesd om in de wolk te verkeren; deze duurde ongeveer drie maanden. En ik had met een brullende leeuw

te maken, die ervan houdt om in de modderige wateren te vissen.' De genademiddelen werden smakeloos voor haar en de blijdschap in het geloven verdoofde.

Het licht kwam spoedig weer terug: 'Op een tijd kreeg ik zulk een gevoel van Zijn heerlijkheid dat ik dit in dit aarden vat niet meer kon dragen; de uitwerking hiervan op mijn lichaam met een medegevoel voor mijn ziel was groot. O, wat een vurig verlangen had mijn ziel naar die dag wanneer mijn lichaam in een nieuwe gedaante zou opstaan, opdat ik voor altijd met de Heere zou zijn, waar geen wolk Zijn heerlijk aangezicht ooit zou bedekken. O, dat ik over de zonden, die Hem onteren, en het licht van Zijn aangezicht van Hem achterhouden, kon treuren. En geen wonder dat Christus toeliet, dat ik zo lang moest zoeken, voordat ik Hem weer gevonden had, ziende dat ik Hem zo weinig plaats gaf in mijn hart, wanneer Hij wel aanwezig was.'

De avondmaalstijden waren voor Marion vaak hoogtepunten voor haar geestelijk leven. Haar geloof werd veelal versterkt, haar vreugde in de Heere opgewekt, de gemeenschap met Christus en met Zijn kinderen verlevendigd en haar aandeel in de zaligheid vastgemaakt. Soms werd zij geleid op de top van de 'berg der verheerlijking', waar zij tabernakelen mocht oprichten. De heerlijkheid van Christus vervulde haar ziel en zij had voorsmaken van het hemelleven. De twijfelingen, die haar zo vaak bevangen hadden, weken voor een vaste verzekering in haar gemoed van de vergeving van haar zonden. Maar als zij hierna in de 'verheffingen van de Jordaan' terecht kwam, werd zij gewaar hoe zwak haar geloof nog was en dat zij geen weerstand had tegen de golven en baren van haar vlees en van de vorst der duisternis, die beiden samenspannen om haar te doen omkomen. De Heere liet echter niet toe dat zij onder deze lasten zou bezwijken. Enkele jaren achtereen bleef, ondanks alle aanvechtingen, haar hoop op God vast staan, waarna zij weer begon te wankelen. Hierover merkt zij op: 'Met aangenaamheid mag ik opmerken, en tot de heerlijkheid en lof van de allerhoogste God bekennen, dat ik twee jaar lang niet in de minste mate mijn aandeel in de heerlijke Christus durfde te betwijfelen. Ik verheugde mij in een meer nabije en zoete gemeenschap met God, dan ik voorheen ooit gehad heb, zowel in het gebed, in de overdenking als in het horen van het Woord. Toch is er één ding dat ik moet opmerken: Hoe meer toegang ik tot mijn God verkreeg, des te sterker werden de aanvallen mij tot een last.'

Diepere ontdekkingen

In juni 1757 ging Marion Laird weer naar Glasgow om aan het Avondmaal deel te nemen. Het waren gezegende dagen, hoewel de bestrijder niet stil zat. 'Hoe liefelijk en verfrissend waren deze preken voor mij bij die gelegenheid, totdat ik op de sabbatavond Mr. M'Ara hoorde spreken uit Markus 10 over de rijke jongeling. Hij benadrukte hoe ver men, zoals deze man, in de godsdienst komen kan en toch het 'ene nodige' kan missen. Dit maakte mij bevreesd, dat het zou blijken waar te zijn. Ik werd bezorgd, dat al mijn besluiten zouden vervliegen, wanneer de dag van bezoeking zou komen. Dan zou ik als de jongeling zijn, die tot Christus kwam alsof hij iets zou doen om het eeuwige leven te verkrijgen en tenslotte 'bedroefd heenging'; toen Christus hem uiteindelijk beproefde.'

'Mr. M'Ara preekte op maandag, op de laatste dag van het feest. Ik mag zeggen dat dit een grote dag voor mij was. Hij handelde over 2 Johannes: 8, 'Ziet toe voor uzelfen, dat wij niet verliezen, hetgeen wij gearbeid hebben, maar een vol loon mogen ontvangen'. Hij sprak over de tijd dat de gelovigen mochten gewinnen en hoe zij ertoe kwamen om de dingen, die zij gearbeid hadden, te verliezen. Mr. Horn besloot het feest met de woorden: 'Waakt, staat in het geloof, houdt u mannelijk, zijt sterk'. Hij vermaande ons om in de geestelijke krijg vast te staan en ons mannelijk te houden. En

ik ben er zeker van, dat hij dadelijk voor mijn geval sprak, alsof hij hiervan afwist; maar omdat ik overtuigd was van de bedrieglijkheid van mijn eigen hart, durfde ik hierop niet te vertrouwen. Ik had geloof nodig om op Christus te vertrouwen en om dit vertrouwen vast te houden. Helaas, hoe werd ik toen belast met vrees om God te onteren en de godsdienst schade toe te brengen! Ik was bang dat ik één dezer dagen door de hand van de vijand zou omkomen en dit vergalde al mijn troost. Ik ben nu in grote verlegenheid, hoe ik zal verhalen in wat voor leed, moeite en kwelling des geestes ik na het Avondmaal terecht kwam. Een schouwspel van verwarrende vrees volgde; alles wat ik bereikt had, werd in niets veranderd. Al mijn besluiten bleken als een morgenwolk en vroegkomende dauw te zijn, die spoedig voorbij gaan.'

De aanvechting hield enige tijd in hevigheid aan, maar de Heere haalde haar eruit. 'Op zekere dag las ik een preek over de woorden: 'Waakt en bidt, opdat gij niet in verzoeking komt'. De schrijver sprak van vele gevallen, die verbijsterend konden zijn, wanneer het gaat over de zonden van de aangevallen zielen. Hij merkt op: 'Dat de grote zonde van de aangevochtenen is ongeloof aan de beloften en de kracht van God om hen in de ure der verzoeking te bewaren'. Toen ik dit zag, werd ik met verwondering en bewondering vervuld, vanwege de goedheid van God tot zulk een onwaardig, ondankbaar en opstandig schepsel als ik was. Ik dacht, dat het een wonder was, dat de Heere mij niet liet vallen in de straf voor de zonde van ongeloof. Ik ging in een kamer en viel op mijn aangezicht en besloot om Gode een offerande van dankzegging te offeren voor Zijn betoonde getrouwheid en voor de vele grote verlossingen, die Hij mij uit de handen van de vijand gegeven heeft.'

'O, hoe zal ik de lankmoedigheid en lijdzaamheid van de Heere vermelden, Die Zijn toom niet aan mij heeft geopenbaard vanwege mijn daden. Ik kreeg vrijmoedigheid om geloof te oefenen en om mijn ziel in Zijn boezem uit te storten, maar ik ging niet van deze plaats uit, totdat een boodschapper van Satan gezonden werd om mij te slaan en ik had een doorn in het vlees om mij onderhanden te nemen. De tegenstander gaf mij een vreselijke aanval en vertelde mij dat ik God alleen liefhad vanwege Zijn verlossing en niet vanwege Zijn heiligheid; en dat dit alleen maar een kenmerk is van de huichelaren, die God alleen voor Zijn weldaden liefhebben en niet vanwege Zijn heiligheid. O, zwaarwichtig werk, het is niet gemakkelijk om te weten wat het is om God voor Zijn heiligheid lief te hebben. Toen ik in de Schrift las, bemerkte ik dat het de praktijk van de heiligen was om de Heere lief te hebben, omdat Hij dit of dat deed; maar wat het is om God voor Zijn heiligheid lief te hebben, is geen geringe moeilijkheid voor mij om te weten.'

'Hierna verviel ik in een buitengewone dodigheid, zodat ik niets op mij kon toepassen. Mijn plichten waren mij een zware last, omdat ik er de Heere niet in vond. Alle heerlijke dagen die ik had meegemaakt, waren mij niet tot troost. Deze woorden vervolgden mij vaak in de geest: 'Maar Ik heb voor u gebeden dat uw geloof niet ophoude' (Luk. 22:32), met Johannes 16:22: 'En gij dan hebt nu wel droefheid; maar Ik zal u wederom zien, en uw hart zal zich verblijden'. Maar ik was erg bang dat de wolk lange tijd over mijn ziel zou blijven.'

Ongestalten geen tekenen van genade

Marion was er de vrouw niet naar om de ongestalten van haar zieleleven als normale kenmerken te beschouwen. Zij ontdekte nog zoveel 'droesem' in haarzelf, zoveel eigenbedoelingen en ongeloof, dat zij zich vaak afvroeg of zij de Heere wel oprecht diende. De aanvechtingen waren hevig en schudden haar tot op haar grondvesten. Zij was als de wijze bouwer die bleef graven totdat hij het fundament gevonden had. Zij had een diepe kennis van de bedrieglijkheid van haar eigen hart en het leek erop alsof

deze ontdekking na verloop van tijd steeds meer verdiept werd. Het rusten op haar eigen bevindingen of vroegere Godsontmoetingen, brachten haar alleen maar van het goede fundament af. Het waren de schuddingen in haar gemoed en de diepe overtuigingen van haar zondig bestaan, die haar uitdreven tot de Steenrots van haar behoud, Jezus Christus. Ook in tijden van Godsverlating en verbergingen van Zijn aangezicht, zocht zij zich aan haar Borg vast te houden. Dit kostte haar veel worsteling in het gebed en zij hield niet op voordat zij Hem opnieuw gevonden had, Die haar ziel liefhad.

Het Avondmaal in haar eigen gemeente werd niet lang na het Avondmaal in Glasgow aangericht. De zaterdag vóór de avondmaalszondag was Marion geheel in verwarring. 'Op de sabbatmorgen preekte Mr. Cock over Zacharia 13:7, 'Zwaard ontwaak tegen Mijn Herder en tegen de Man, Die Mijn Metgezel is, spreekt de Heere der heirscharen; sla dien Herder en de schapen zullen verstrooid worden; maar Ik zal Mijn hand tot de kleinen wenden.' Hij had een goede en zeer troostrijke preek, maar mijn dodigheid was zo buitengewoon groot, dat ikzelf er geen troost uit kon putten. En toen hij sprak, wie wel en wie niet aan de tafel mochten aangaan (letterlijk: toen hij de tafels afschermdde, L.J.v.V), toen dacht ik dat hij mij af zou snijden, want hij sneed hen van de tafel af die moordgedachten hadden. Toen oordeelde ik dat ik zo schuldig was; want, hoewel ik nooit gedachten had gekoesterd om iemand te vermoorden, werd ik vaak met zelfmoordgedachten gekweld! Van dag tot dag kwelden zij mij als een geest, hoewel ik er een afschuw van had en zeer bang was, dat ik door de hevigheid van deze aanvechting zou worden verzwolgen.'

'Maar gezegend zij de Heere, Die altijd een weg ter ontkoming geeft. Sommigen mogen denken dat dit een zeer vreemde verzoeking is, een zonde tegen het licht der natuur en tegen de letter van Gods wet: 'Gij zult niet doden'. O, in wat voor een verwarring was ik terecht gekomen en ik maakte bijna de gevolgtrekking dat ik vandaag niet aan het Avondmaal kon gaan. Toch was er in mijn binnenste een woord geboren: 'Is dit de vriendelijkheid aan uw Vriend bewezen?' Toen Mr. Fisher ons nodigde om aan de laatste tafel te komen, zei hij: 'Ofschoon u niet met de vrouw kunt zeggen, dat u veel hebt liefgehad, omdat u veel vergeven is; toch vragen wij u om aan de Tafel des Heeren te komen, indien u kunt zien en zeggen dat u veel vergeven is.' Toen ik deze woorden hoorde, dacht ik op het ogenblik dat hij mij nodigde: want mij is veel vergeven. Toen stond ik op en ging naar de tafel, maar de Heere was afwezig.'

'Toen de plechtigheid voorbij was, trok ik mij naar een eenzame plaats terug om te bidden, met de gedachte dat ik misschien de Heere zou ontmoeten. Er was echter niets dan dodigheid en ik was grotelijks bevreesd dat deze wolk van lange duur zou zijn. O! ik kon niet aan de verbergingen van Gods genadig aangezicht denken. Ik ontving een krachtige overtuiging vanwege mijn zonde en dwaasheid, van die dag in het bijzonder, want ik had hem verteld dat hij mij van de tafel had afgesneden. Hij had mij geantwoord dat dit een verzoeking van Satan was en dat ik, als ik van de tafel was weggebleven, hiervan later smart kon krijgen. Ik besloot dat bij de eerstvolgende gelegenheid, als er weer bediening zou zijn, ik niet meer zou doen wat ik vandaag gedaan had. In deze neerslachtige toestand werden godsdienstige plichten een last voor mij! Voorwaar, ik dacht dat het een vermoeiende bezigheid is om de Heere te dienen, als ik Hem in de plichten niet kan vinden. En in het midden van mijn neerslachtigheid liet ik de brullende leeuw, die graag in troebel water vist, toe om beet te pakken. De vijand probeerde mij vaak te overtuigen dat er in de godsdienst geen wezen is.'

'Toch was ik in staat om hieraan geen geloof te hechten en wel om de volgende overwegingen:

1. Als er geen wezen in de godsdienst is, hoe komt het dan dat genadeloze zondaren op hun sterfbed, wanneer men gewoonlijk in grote ernst is, zo vaak godsdienstig begeren te wezen?
2. Als er geen wezen in de godsdienst is, hoe is het dan mogelijk, dat de godsdienstigen zo vaak door God bemoedigd worden in de praktijk en belijdenis van de godsdienst en zoveel barmhartigheden van de God, Die zij dienen, ontvangen? Hoe komt het dat vele van deze barmhartigheden hun toekomen, als antwoord op hun gebeden?
3. Als er geen wezen in de godsdienst is, hoe komt het dat de bedreigde oordelen, die in Gods Woord tegen de goddelozen worden aangezegd, zo vaak werkelijk volvoerd worden?' 'Wij behoren er acht op te geven, om met ons redelijk verstand tegen de Satan te vechten, want de leviathan lacht als deze speer in beweging komt, want zijn huid is zo dik en zijn schubben zijn zo gesloten, dat deze er niet doorheen gaat. Verliet de Satan mij nu? Nee! hij kwam zo heftig op mij en in zulk een mate, dat ik verzocht werd om een eind aan mijn leven te maken. Toen riep ik tot de Heere en zei: 'De Heere schelde u o Satan; de Heere heeft Jeruzalem verkozen om u te schelden'.'

Zingen van goedertierenheid en recht

Marion leerde om van goedertierenheid, maar ook van recht te zingen: 'Wat voor mij beschikt mag zijn, hetzij oordelen of goedertierenheden, toch zie ik reden om in de oordelen te zingen:

1. In het oordeel van de verzoeken. Deze zijn niet bitter en dodelijk als addergif, maar als goede rabarber en aloë, waardoor de ongerechtigheid zal worden uitgezuiverd.
2. Het oordeel van de verdorvenheid verandert en brengt ons in de diepte, zodat wij op de plaats komen waar de Heere wil wonen. En is dit geen zaak om een lied te zingen? En doet dit ons niet vele boodschappen opzenden naar de troon der genade?
3. In het oordeel van verlating willen wij geen lied zingen. Maar de Heere wil ons onder andere leren, dat wij niet op onze eigen benen kunnen staan, maar als een gebroken glas zijn, dat zonder ondersteuning niet kan blijven staan.' 'Toen ik mij verheugde in het licht van Gods aangezicht, dacht ik dat ik nooit bewogen zou worden, maar nu Hij Zijn aangezicht verborgen heeft, ben ik verschrikt. Toch is dit een zaak voor een danklied, omdat deze lange verlating de weg baant voor een nieuwe openbaring, wanneer wij een nieuw lied in onze mond ontvangen, zoals David in Psalm 40, waarin hij toont hoe hij in de diepten was, waarin hij niet kon staan. Maar wat volgt dan? 'Hij heeft mij op een rots gezet en een nieuw lied in mijn mond gegeven, om Hem te prijzen'.'

Verbonden aan land en volk

Marion Laird voelde zich erg verbonden aan haar vaderland en aan het erfgoed van de kerk van haar vaders. Droefheid vervulde haar hart, als zij de afwijkingen van de oude paden waarnam. In de Secession Church voelde zij zich geheel thuis, omdat deze kerkgemeenschap zich in leer en praktijk verbonden wist met het erfgoed van de Reformatie. Zij hield veel van de predikanten die tot deze kerk behoorden, in het bijzonder van M'Ara, wiens prediking haar tot grote steun was. Het was voor haar een slag, toen deze in 1757 een beroep kreeg toegewezen naar Kennoway. Niet iedereen vond het erg dat hij vertrok. De gemeente van Burntfields werd enige tijd beroerd door beschuldigingen die tegen hem waren ingebracht, maar die uiteindelijk

grotendeels laster bleken te zijn. Marion spreekt steeds met veel achting over hem. Zij voelde goed aan, dat de zaak van Christus niet van hem afhankelijk was. Toen zij met het vertrek van M'Ara bezig was, kwam het Schriftwoord haar in gedachten: 'Wat Ik doe, weet gij nu niet, maar gij zult het na dezen verstaan.' 'En er kwam zo'n liefelijke kracht mee in de woorden, waardoor ik mocht zeggen: 'Heere, het is genoeg'. En op mijn bede om voor afval bewaard te mogen blijven, kreeg ik als antwoord: 'Mijn genade is u genoeg, want Mijn kracht wordt in zwakheid volbracht'.'

De toestand van land en volk benauwde haar soms. Zij zag de oordelen laag hangen en vreesde het ergste. 'Ik werd erg aangedaan met een gevoel van de oordelen, zowel de huidige als die ik vreesde dat komen zouden. In die tijd werden wij door zwaard en honger bedreigd. Toen ik aan Zijn rechtvaardige oordelen dacht, beefde mijn hart in mij. O, hoe vaak liep ik de troon der genade aan, of de Heere kracht wilde geven op de dag van beproeving, want ik was bevreesd dat deze dagen zouden komen. Twee dingen waren er die ik als een oordeel aanmerkte. Ik kon niet instemmen met de eerste, namelijk dat de Heere het land zou verlaten en Zijn dierbaar Evangelie van ons zou wegnemen en in plaats hiervan verwoesting zou schenken. Met een andere zaak kon ik ook niet instemmen: het gemis van de tegenwoordigheid des Heeren in de smeltkroes van beproeving, want Zijn aanwezigheid zou zelfs de smeltkroes zoet doen zijn. Ik wilde mij gewillig aan elke beproeving onderwerpen, wat Hem voor ons het meest gepast voorkomt, indien zij mochten dienen om ons van onze zonden te zuiveren en ons heilig te maken. Maar om er mee eens te zijn dat het Evangelie van Schotland zou worden weggenomen, dat kon ik niet en mijn hart kon zich hier niet mee verenigen. Ik vond in het Evangelie alles wat nodig is en daarom werd ik gedrongen om uit te roepen: 'O Heere, om Uws heerlijke Naams wil, gedenk deze zondige kerk en natie. En wanneer U met Uw zware oordelen komt, laat deze dan mogen dienen om predikanten en volk te zuiveren en te reinigen, opdat zij uit de oven van beproeving heerlijk mogen uitkomen en dat andere volkeren mogen zien, dat U om Christus' wil in deze verbondsnatie Schotland wilt wonen.'

Later zag zij met blijdschap terug op de jaren dat zij onder de levende bediening van Gods Woord mocht verkeren. Vooral de jaren van 1753 tot 1757 waren voor haar 'heerlijke dagen', toen zij 'het Evangelie in Cartsdike hoorde.' 'O, het licht, leven en de kracht die toen met het Evangelie gepaard gingen! De zeilen van mijn ziel werden vaak zoveel met de wind van blijdschap gevuld, dat ik in gevaar was om verward te raken als er geen andere gewichten zwaar op mijn ziel gedrukt hadden, als tegenwicht voor mijn vreugde.' Zij had tegenheden nodig om haar klein en gering in eigen ogen te houden.

Haar laatste ziekte

Bij het vermeerderen van haar jaren gebruikte de Heere Zijn kastijdingen om haar meer te doen verlangen naar de rust die voor Gods volk overblijft. De toestand van haar vaderland drukte als een zware last op haar, maar meer nog haar eigen zonden. Haar lichaam werd daarbij door ernstige ongesteldheden afgebroken. Haar hoop op het toekomstige leven werd steeds meer verlevendigd. 'Maar, o Heere, als het om de eer van Uw Naam is, om mij in het graf te bergen, voordat U uit Uw plaats uitkomt om de inwoners van deze aarde te straffen, dat dan Uw wil geschiede en niet de mijne. Nu, o God, nu ik zie dat er zulk een sterk verlangen in mijn hart is om met Christus te zijn, o wanneer wilt U mij tot de volle genieting van Uw heerlijke tegenwoordigheid binnen het voorhangsel leiden, waar geen tussentredende wolk ooit zou kunnen komen om Zijn gezegend aangezicht voor mij te bedekken en waar ik vrij mag zijn van

zondigen, vrij van een goddeloos hart en vrij van een verzoekende duivel.'

In augustus 1757 werd Marion Laird ziek. Zij wist niet dat zij nooit meer beter zou worden.

Dertien jaar lang werd zij geplaagd door pijnen die soms ondraaglijk waren. In december van hetzelfde jaar voelde zij pijnsteken over haar gehele lichaam. Zij was nog maar 35 jaar oud toen deze ernstige ziekte haar overviel. Het was een zware beproeving voor haar, waaruit zij lijdzaamheid mocht leren. 'In die tijd was ik grotendeels in het duister over de bedoeling van de roede.' Zij wist niet wat zij met deze beproeving aan moest en zocht God hierover ernstig in het gebed. Was er een verborgen zonde, waarover de Heere haar strafte? 'Het is buitengewoon smartelijk om onder een stille roede te verkeren. De Christenen vanouds deden veel moeite om de stem te kennen van de roede waarmee zij bezocht werden.' Op een dag kwam in haar gedachten dat deze beproeving als test en oefening van haar geloof kon dienen. Het moeilijkste vond zij om het met de Heere eens te zijn. 'Mijn grootste strijd in de afgelopen twaalf jaar in mijn beproevingen was om mijn gehele hart vrolijk onderworpen te houden aan Gods wil en hiermee tevreden te zijn, wanneer Hij weer in de woestijn zou leiden.' Nu begeerde zij heen te gaan, niet zozeer vanwege de moeiten, maar omdat zij ongeduldig was ten opzichte van 'een ononderbroken gemeenschap met de verheerlijkte Christus. "Ik zal nooit rustig worden, wat ik ook moge genieten, totdat ik Christus mag ontvangen en de beminnelijke en onmiddellijke omhelzingen van die edele Plant van Roem, de bloem van de tronk van Jesse, Die het Licht is van het hogere Huis, mag verkrijgen.' Ook verlangde zij heen te gaan vanwege de overblijvende zonde, die als een zware last op haar drukte.

Velen van Gods kinderen bezochten haar in de jaren dat zij aan huis gebonden was. Vaak mocht zij getuigen van Gods nabijheid en de uitlatingen van Zijn liefde in haar ziel. Dan mocht zij wel eens uitroepen: 'O, de meeslepende heerlijkheid die in het aangezicht van Jezus Christus schijnt, Die 'blank en rood is en Zijn banier draagt boven tienduizend'; blank in Zijn Godheid, rood in Zijn mensheid; blank in Zijn heiligheid, rood in Zijn lijden; 'Zijn mond is liefelijk en al wat aan Hem is, is gans begerlijk'. In de tussentijd vond ik het nodig om veranderd te worden en krachtig en geestelijk te worden gemaakt om het gewicht van de heerlijkheid te kunnen dragen. 'Wanneer nu Christus zal geopenbaard zijn, Die ons leven is, dan zult ook gij met Hem geopenbaard worden in heerlijkheid.'

Slot van haar levensverhaal

Zij besloot haar levensbericht op 4 augustus 1766, vier jaar voor haar heengaan in heerlijkheid. Hierop volgend geeft zij een aantal gedachten weer die zij in vier punten onderverdeelde. Deze ondertekende zij met haar eigen naam op 10 maart 1767. Zij noemt daarin dat zij bij het schrijven van haar verhaal veel te stellen heeft gehad met haar 'eigen ik'. Zij had mogen leren dat al haar beste werken een wegwerpelijk kled waren. 'Wanneer ik mijzelf beschouw in de spiegel van Gods heilige wet, of in de spiegel van Gods heiligheid, van Hem Die gezegd heeft; 'zijt heilig, want Ik ben heilig', wat voor reden heb ik anders dan om uit te roepen: 'Onrein! Onrein!' ik heb een Zaligmaker nodig om mij van mijn beste plichten, zowel als van mijn ergste zonden, te verlossen. Wat een troostrijk gezegde is het woord van Dr. Owen; 'De Heere Jezus neemt uit de plichten van de heiligen weg, de trots, het eigen ik en het ongeloof en bewierookt hen met de wierook van Zijn eigen verdiensten en stelt deze de Vader voor. Wanneer zij in de dag des oordeels de heiligen zullen ontmoeten, zullen zij nauwelijks weten dat zij hen toebehoren.'

'Verder merk ik op dat ik, voorzover ik weet, mijn eigen ik niet toegelaten of

goedgekeurd heb. Voorzover dat mijn 'ik' de boventoon voerde, was dit mij een last en tot smart. Toen het mijn zoete en geheel liefelijke Heere behaagde, om mij in gemeenschap met Hem te brengen, was die verfoeilijke afgod van mijn eigen ik gereed om de kop op te steken en probeerde Christus van Zijn kroon en van al Zijn koninklijke voorrechten te beroven. Kon ik toen niet anders dan bedroefd zijn om mijn heerlijke Heere van de eer van Zijn genade ontroofd te zien?

'Ik verafschuwde en verfoeide mij vanwege deze zegeviering. Ik riep tot de Heere en zei: 'Laat Koning Jezus regeren, laat Hem regeren en de kroon dragen, laat Hem voor altijd de troon in mijn hart bezetten'. Ik had geen vrede, totdat die verfoeilijke afgod van het eigen 'ik' waarneembaar ten onder gebracht werd. Ik verblijdde mij soms in de hoop op de overwinning, die tenslotte zal plaatsvinden, wanneer wij die Egyptenaren, die wij heden gezien hebben, niet weer zullen zien in eeuwigheid (Exod. 14:13). Nu zal ik deze overdenkingen besluiten door de volgende opmerkingen over het geheel voor te leggen:

1. In al mijn beproevingen en aanvechtingen is de zonde van het ongeloof het overheersende kwaad geweest. O, hoe veel heb ik God onteerd, door niet in Zijn Woord te geloven en op Zijn heil te vertrouwen, zoals ik behoorde te doen. Deze zonde heeft veel snode ergerlijkheden voortgebracht, en dat na zoveel zoete openbaringen van de liefde van God in Christus. Hiervan werd ik overtuigd en toch vergold ik, zo dwaas als ik was, de Heere, door het fundament te ontbloten, en Zijn vroegere goedertierenheid in twijfel te trekken, alsof God in Zijn liefde was veranderd, terwijl ik in gesteldheid veranderd was. O, wat voor reden heb ik om op Hem te zien, Die ik doorstoken heb en hierover te rouwklagen.
2. In al mijn beproevingen kwam mijn troost door het Woord van God. Wanneer Hij de pijlen van overtuiging in mijn geweten schoot, was dat door Zijn Woord. 'Het Woord van God is scherpsnijdender dan enig tweesnijdend zwaard en is een oordeler der gedachten en der overleggingen des harten' (Heb. 4:12). Toen ik door het geloof een ontdekking kreeg van de heerlijkheid van God in Christus, was dat door de spiegel van de beloften. Wanneer ik Zijn stem hoorde, was dat in het Woord: 'Niemand heeft als deze Mens gesproken. Hij heeft mij gezegd alles wat ik gedaan heb; is Deze niet de Christus?' Hier mogen wij zien door de spiegel der beloften, als in een duistere rede, maar wanneer de spiegel is weggenomen en het geloof in aanschouwen is overgegaan, dan zal de ziel vervuld worden met een gezicht van haar heerlijk Voorwerp, het schone gezicht van God en van het Lam. 'Keer om, mijn Liefste, wordt Gij gelijk een ree, of een welp der herten, op de bergen van Bether'.
3. De zoete openbaringen van de liefde van God in Christus en de uitwerkingen die deze gewoonlijk hebben, hadden hun eigen gewicht in de ure der verzoeking. Ik noem enkele uitwerkingen: zij ontdekten nieuwe behoeften en vermeerderden nieuwe vrezen van tegen een liefhebbend en vriendelijk Heere te zondigen. Zij ontdekten een behoefte aan de liefde van God. Ik verwonder mij dat ik Hem zo weinig kon liefhebben, Die zulk een ellendig zondaar als ik ben, heeft liefgehad en Zichzelf voor mij heeft overgegeven. Zij ontdekten ook meer behoefte aan een heilige, eerbiedige vreze Gods. Een heilige vrees in het spreken tot God of het spreken van Hem of het schrijven over Hem: 'God is grotelijks te vrezen in de vergadering der heiligen.'
4. Ik heb tot mijn zoete bevinding verhaald, de vernieuwde openbaringen van de heerlijkheid van God in Christus waargenomen, dat ik een helderder gezicht kreeg van één deugd en volmaaktheid van God, dan van de andere deugden. Soms

ontving ik een helderder gezicht van de waarheid en getrouwheid van God: 'Ik zal Zijn Naam loven, om Uw goedertierenheid en om Uw waarheid.' Soms een helderder gezicht van de liefde van God; 'en wij hebben gekend en geloofd de liefde, die God tot ons heeft. God is liefde; en die in de liefde blijft, die blijft in God en God in hem' (1 Joh. 4:16). Soms een liefelijke geur van Zijn olie: 'Zijn Naam is een olie, die uitgestort wordt; daarom hebben U de maagden lief.' En dan volgen de laatste regels van haar levensverhaal: 'O, smaakt en ziet dat de Heere goed is. Gezegend is de man die op Hem vertrouwt. "Hetgeen wij dan gehoord en gezien hebben, dat verkondigen wij u, opdat ook gij met ons gemeenschap zoudt hebben, en deze onze gemeenschap ook zij met de Vader en met Zijn Zoon Jezus Christus.'

Haar heengaan in heerlijkheid

Vlak voor haar sterven vermeerderden haar lichamelijke smarten. Haar hoop lag vast in haar Geliefde. Iemand vroeg haar wat zij van de Christus dacht, waarop zij antwoordde: 'Dat Christus is mijn Verlosser, mijn kracht, mijn sterkte, mijn schild, mijn deel, mijn heil, mijn heerlijkheid, mijn eeuwig AL...' In dat geloof ontsliep zij. Toen zij aan de oever van de doodsjordaan genaderd was, kon zij haast niet meer praten. Maar in gebroken woorden, fluisterde zij: 'O, liefelijke Jezus! O dierbare zaligheid! O gezegende erfenis!'

JOHN HOWIE

Jeugd

'Ofschoon ik een godsdienstige opvoeding heb gehad...werd ik grotendeels in beslag genomen met de gewone ijdelheden van de kindsheid en van de jeugd. Ik had geen vaste gedachten over de godsdienst, noch over mijn eigen verdorven, verloren staat en toestand...'

Zo begint John Howie zijn levensverhaal. Zijn wieg stond in 1735 in Lochgoin, maar later verhuisde hij naar zijn grootouders in Kilmarnock, omdat zij zijn opvoeding voor hun rekening namen. Over zijn jeugd is hij erg kort, evenals over zijn eerste huwelijk. Zijn vrouw stierf kort na de trouwdag, wat hem wel aangreep en tot ernst bewoog, maar, zo schrijft hij: 'Toch ging dit spoedig over en mijn verdorvenheden herleefden weer met zo'n kracht, dat ik door mijn losse gedrag en slecht gezelschap door sommigen in de omgeving bestraft werd.' De kritiek op zijn levenswandel was niet altijd terecht en soms zelfs pure laster. Uiterlijk was hij niet van godsdienst ontbloot en hield hij zich aan de huisgodsdienst, woonde de kerkdiensten en de 'society meetings' bij, hoewel hij het met zijn persoonlijke gebedsplichten niet zo nauw nam.

De 'society meetings' waren samenkomsten van de volgelingen van Richard Cameron en James Renwick. Deze martelaren uit de tijd van de vervolging volgden de strikte lijn van de Covenanters, de voorstanders van de theocratie van de Schotse natie, en wilden op geen enkele wijze water in de wijn doen. Tot 1743 kwamen deze Cameronians buiten de gevestigde kerk in 'societies' bijeen. Aanvankelijk hadden zij slechts één voorganger, John Macmillan van Balmaghie, die op veel plaatsen in het zuiden van Schotland verantwoordelijk was voor de pastorale zorg van de 'verdwaalde schapen'. Later behoorde Howie tot de gemeente van Crookedholm, in de buurt van Fenwick, binnen het verband van de Reformed Presbytery, die als classis in 1743 werd geïnstitueerd. Inmiddels waren meer predikanten aan het kerkverband toegevoegd, zoals William Steven, onder wiens prediking Howie sinds 1777 mocht opgaan. Steven had veel met Howie te stellen, omdat hij nogal eens kritiek uitte op zijn prediking. Ook dacht Howie dat de predikant hem in zijn gebeden en preken op het oog had. Het kwam zelfs tot een conflict toen Howie en anderen Steven op het matje riepen, vanwege de in hun ogen onbijbelse uitdrukkingen over het Middelaarsambt van Christus die hij moet hebben bezigd.

Boer en schrijver

Howie's tweede vrouw had 'een rustig karakter en zij was een godsdienstige vrouw.' Samen beheerden zij de boerderij van Lochgoin, gelegen in een moerassige streek. De zorg voor de veestapel was niet zo tijdrovend dat hij geen tijd over had voor andere dingen. Hij verdiepte zich in godsdienstige lectuur; vooral biografieën trokken hem erg en hij wist zoveel materiaal te verzamelen dat hij besloot een boek samen te stellen, bestaande uit een groot aantal korte levensbeschrijvingen van Schotse geloofshelden. Zo verscheen in 1775 de eerste druk van Scots Worthies.

'Toen ik de eerste schets van de Scots Worthies schreef en verzamelde, soms in de vroege morgenuren, lag mijn vrouw op een ochtend nog in bed, terwijl ik in een klein kamertje daarnaast bezig was. Zij gaf mij een berisping voor mijn dwaasheid in het schrijven en zei dat ik de mensen door mijn dwaasheid zou doen lachen. Toen kwamen onmiddellijk deze woorden in haar gemoed: 'Hij heeft alles wel gedaan, en

Hij maakt, dat de doven horen en de stommen spreken' (Mark. 7:37). Nadien durfde zij er niets meer van te zeggen.' De eerste uitgave van Schotse geloofshelden werd een groot succes en zou door vele herdrukken gevolgd worden. Het volgende boek dat Howie voor de pers gereedmaakte was een verzameling van preken uit de tijd van de vervolging, gevolgd door een boekje over de wijze van avondmaalsviering. Het was geen zucht naar eer en roem die hem tot schrijven dreef, als wij tenminste zijn eigen getuigenis mogen geloven: 'Het was altijd mijn gewoonte, voordat ik iets wilde schrijven, om de Heere om licht en leiding te bidden en als het niet tot Zijn eer mocht strekken, dat het dan mocht worden verhinderd...'

Wanneer wij lezen hoe hij zijn schrijfwerk deed en met zijn gezin omging, kunnen wij ons niet aan de indruk onttrekken dat hij niet van godsvrucht ontbloot was. Toch geeft hij te kennen onzeker te zijn of het werk van de wedergeboorte in hem was. In november 1784 zonderde hij een dag af om zich in gebed en vasten voor Gods aangezicht te verootmoedigen. 'Ik zocht enkele Schriftgedeelten op, als gepast voor mijn geval en kwam tot een meer volle, vrije en bijzondere belijdenis van mijn zonden, zowel van mijn jeugd en middelbare leeftijd, tezamen genomen met de verontreiniging van mijn natuur, dan ik tot hiertoe had gedaan.' Toch kon hij niet waarnemen dat hij veel veranderd was. Een nauw zelfonderzoek leidde tot de conclusie dat alles wat hij in de godsdienst deed, zoals hij opmerkt, 'niet voortkwam vanuit een bekeerde toestand, omdat ik nooit eerder naar mijn begrip gepast bedroefd was over mijn vele zonden en de onreinheid van mijn natuur...' Toch was hij veel met de kerk bezig en gaf hij voor in alles de eer van God op het oog te hebben, zodat hij zeker niet verstoken geweest moest zijn van een beginsel van genade. Maar zijn genadestaat werd niet door kenmerken gestaafd die in de ogen van Howie onontbeerlijk waren.

Zelfonderzoek

In februari 1785 hield hij weer een dag van verootmoediging. 'In de morgen begon ik te denken aan de opsomming van mijn bijzondere zonden en aan een woord uit de Schrift dat in dit opzicht geschikt voor mij was. Ik denk geen teksten te kunnen vinden die op mij betrekking hadden, waardoor ik begon te twijfelen of ik iemand in de Schrift kon vinden die vergeving ontvangen heeft voor die zonden, die van dezelfde aard waren als de mijne...' Hij las van Manasse en van Job, die uitroept: 'Hoeveel misdaden en zonden heb ik? Maak mijn overtreding en mijn zonde mij bekend' (Job 13:23). 'Deze laatste tekst bracht ik met grote vurigheid in het gebed, totdat een vloed van tranen uit mijn ogen vloeide. In deze toestand bleef ik enige tijd, terwijl ik tot de Heere riep om licht, hulp en vergeving van al mijn ongerechtigheden, die in hun echte natuur en verergering niet waren uit te drukken. Terwijl ik in deze toestand verkeerde, kwamen deze woorden plotseling in mijn ziel: 'Die man zal niet rusten, tenzij dat hij heden deze zaak voleind hebbe' . Ik wist dat dit een gedeelte was van het type van de lossen Boaz, in het boek Ruth. Deze woorden kwamen met veel gloed in mijn gemoed en ik herhaalde deze in het gebed voor de Heere, omdat het Zijn eigen woord is. Het was mijn smeekgebed dat Hij dit voor mijn ziel mocht vervullen en van daaruit werd ik gedrongen om te roepen om kracht en bevestiging, dat als de Heere mij daartoe bekwaam maakt, ik met mijn gehele hart en begeerte ervan verzekerd mocht worden dat de Heere mijn God is en dat ik door het geloof in de gezegende Jezus ernaar mocht streven om Zijn Verbond aan te grijpen...'

Het woord van Naomie over Boaz bleef hem bij, ook toen hij kort daarop een preek hoorde van Archibald Mason, die daarin opmerkte: 'Kunt u zich de tijd herinneren,

toen u met uw verloren staat en toestand werd bekend gemaakt en u voor de Heere met tranen in uw ogen moest uitroepen: Verloren! verloren!' Van harte kon hij met de predikant instemmen, omdat hij zich zo waarnam. Toen las hij weer de geschiedenis van Ruth, waarin hij zich geheel kon vinden. 'Ruth was in een arme verloren toestand en zo was het ook met mij. Zij was een vreemdeling in een vreemd land, hoewel in het land van belofte en zo was het ook met mij...'

Howie voelde zich niet ver van Gods Koninkrijk af, maar hij besepte dat de arm des Heeren aan hem moest worden geopenbaard om hem tot de meerdere Boaz te leiden. 'De naaste lossen kon Ruth niet verlossen, zo kon de vooraf voorgestelde wet als een verbroken werkverbond, waarmee wij en een ieder in zijn natuurlijke staat verbonden zijn, ons niet verlossen of bevrijding geven aan een vermoeide en belaste ziel, want door de werken der wet kan geen mens gerechtvaardigd worden. Hier ondernam Boaz, als de ware lossen die in de plaats van de lossen trad en daarmee de ware Lossen en Verlosser de Heere Jezus Christus afbeeldde, de zaak op zich...' Howie wist geen andere weg dan het alleen van de meerdere Lossen te verwachten, Die in hem een goed werk begonnen was en dat zeker zou voleinden. Zo wachtte hij gelovig als Ruth aan de voeten van de grote Boaz, totdat Hij Zijn vleugelen over hem zou uitbreiden.

'Maar helaas! ik bevond dat deze gesteldheid spoedig wegging 'als de morgenwolk en de vroege dauw die spoedig verdwijnt', waaruit ik de gevolgtrekking maakte dat alles niet goed was, dat mijn zonden een ander werk dan dit nodig maakten'. Hoe meer hij in zichzelf zag, hoe meer hij zich verstoken voelde van Gods gunst en nabijheid. Verstond hij wel recht wat de beoefening van het geloof inhoudt, of zocht hij steeds naar kenmerken in zijn eigen ziel? Hij was zich wel bewust dat alleen de 'Goddelijke en soevereine liefde en de krachtadige werking van de Geest van alle genade' zijn ziel konden veranderen, maar kennelijk had hij nog geen recht inzicht in de welmenendheid van Gods genadeaanbod aan zondaren zonder onderscheid. In Shepard's Sincere Convert las hij over de tegenwerpingen die doorgaans gemaakt worden tegen 'de aanbiedingen van Christus in het Evangelie', zoals: 'Ik ben een vijand van God en heb een hart dat zo hardnekkig en afkerig is om mij over te geven' en 'ik heb de middelen van verzoening veracht en de genade verworpen. Kan de Heere Christus Zich aan mij, die zo arm ben en geen kracht, geen geloof, geen genade en geen gevoel van mijn armoede heeft, aanbieden?' Zo werd het gemoed van Howie heen en weer geslingerd en kon hij de vaste grond niet vinden. Hij zocht het in zichzelf en niet in het volbrachte werk van de Middelaar, Die gewilliger was om hem te ontvangen dan hij gewillig was om tot Hem te gaan.

Strijd om zekerheid

Toen hij weer zo bezig was in gebed en verootmoediging voor de Heere, kwamen de woorden uit het Hooglied met kracht in zijn ziel: 'Mijn Liefste is mijn, en ik ben Zijn, Die weidt onder de leliën' en het vervolg in vers 17 van hoofdstuk 2. 'Deze woorden sprak ik steeds weer uit en dat met zo'n vurigheid van geest en dat met andere woorden van smekingen. Ik pleitte dat als Christus in mijn ziel wilde komen, dat Hij Zelf een opening of uitweg tot mijn hart in mijn borst zou maken, dat ik dan gewillig zou zijn om deze voor Hem te openen...' Weer kwam de geschiedenis van Ruth hem in gedachten, maar toch durfde hij niet te belijden dat Christus zijn Zaligmaker was. Wel snakte hij naar een gevoelige verzekering van Zijn liefde en het was hem tot grote smart dat hij die nog miste.

Zo werd Howie tussen hoop en vrees geslingerd. Hij was bang dat alles wat hij had meegemaakt, slechts algemeen werk van Gods Geest was geweest. Het was hem tot

smart dat hij zo zijn weg ging en zich zo onvruchtbaar voelde. Hij onderzocht Gods Woord, 'de hoofdzaken van de leer van het Evangelie', maar was bang dat hij 'een vreemdeling van de zaligmakende kennis van God gebleven was'. Ook was hij bevreesd dat hij de onvergeeflijke zonde had bedreven, maar toen hij *The Christian's Great Interest*, van William Guthrie hierover las, liet hij deze gedachte varen. De doodsheid in zijn gemoed klaarde door het lezen van dit praktische boekje niet op, ook niet van veel andere lectuur zoals van Shepard, Alleine, Gray, Welch, Rutherford en anderen. Hij kon niet uit zijn gedachten zetten dat een huichelaar heel ver kan gaan in de godsdienst en toch het ware leven missen. Na een gezinsvasten kwamen de volgende woorden hem steeds voor de geest: 'Alle dingen zijn gereed, komt tot de bruiloft'. Zijn hart ging uit naar de God des hemels om uitkomst. 'Ik riep uit dat Hij mij een gelukkige uitkomst mocht geven en mij met de vergeving van al mijn zonden, vrede in mijn geweten, vermeerdering van genade en volharding tot het einde van mijn reis, wilde schenken.'

Toch was Howie onder dit alles niet vervreemd van enige uitgangen naar Christus. Op een zondag werd hij onder de prediking in Crookedholm gewaar dat 'de gedachten van God en van Christus zich in mijn gemoed herhaalden, de ene onder het begrip van Vader en de andere van Oudste Broeder...' Zijn hart werd daardoor opgebeurd, ook toen hij de tekst van de prediking hoorde uitspreken: 'Tot wien zullen wij anders heengaan; Gij hebt de woorden des eeuwigen levens'. Maar toen hij hoorde wat de gelovigen bewogen heeft om tot Christus te vluchten, moest hij gedeeltelijk afhaken. Hij kon heel ver meegaan met de kenmerken die naar voren kwamen, maar het punt bij hem was, of hij ooit de 'enge poort' gepasseerd was. Toch had hij schik in deze preek en voelde hij zich nauwer aan de Heere verbonden.

Hoe stond John Howie tegenover het gebruik maken van het Avondmaal, nu hij nog niet verzekerd was van zijn heil? Hij merkt op dat hij soms aan de bediening deelnam, maar meestal afbleef. Hij werd afgeschrikt door het beeld van de man zonder bruiloftskleed en zocht naar een gepaste gestalte om tot de heilige tafel toe te treden. Vervolgens had hij wat bezwaren tegen de praktijk in zijn eigen kerk, met name over de manier waarop met de oude Covenants werd omgegaan. Stond hij in dit geval niet te hoog en was zijn kritische houding niet mede een verhindering om tot geloofsdoorbraak te komen? Wel was hij zeer ernstig in gebed en vasten voor Gods aangezicht bezig in de week van voorbereiding. Dan beleed hij zijn zonden met tranen en smart. De ontdekking van zijn verdorven bestaan maakte hem klein en gering in eigen ogen, zodat zijn minder prettige karaktereigenschappen dan niet konden overheersen.

Persoonlijk verbond

Vóór de tijd van het Avondmaal dat in 1785 in Crookedholm bediend werd, schreef hij een persoonlijk verbond dat hij met de Heere maakte. Hij had kennelijk wat meer moed, toen hij deze woorden neerschreef. 'Toen ik deze oefening van belijdenis begon, was de dag donker, somber en mistig; er was geen zonnestraaltje te zien. Opeens werd de hele horizon verlicht en scheen de zon heel helder op mij met een grote hitte, dat het zo een bewijs mocht zijn van het licht, de hitte en de invloed van de heerlijke Zon der gerechtigheid.' Toen greep hij de pen en schreef de woorden van zijn verbond neer.

Hij begon als volgt:

'O eeuwig levende Jehovah, ik begeer vandaag voor U te belijden dat ik een arm, verloren schepsel ben, want hoewel de mens eerst als een edele wijnstok geplant was, is hij door zijn afvalligheid van U spoedig tot een plant van een ontaarde en vreemde wijnstok voor U geworden. Daarom moet ik belijden dat ik geheel verdorven ben en onder de vloek lig in de eerste Adam, vanwege de breuk van het verbond der werken. Vanuit deze bron heb ik ontelbare menigten van overtredingen toegevoegd, waarvan ik sommige voor U vandaag wil belijden. Maar hier begeer ik ook te erkennen en ervan overtuigd te worden, dat het boven mijn macht ligt om mij te bekeren, daar ik geheel onbekwaam ben om mijzelf uit deze poel van zonde en ellende te verlossen. Hoewel ik onder veel verplichtingen tegenover U sta, moet ik helaas bekennen dat ik zo lang, als het ware, ongevoelig en onwetend hiervan geleefd heb.'

'Maar in zo ver het U behaagd heeft, in Uw soevereine genade, om mij dat heerlijke plan van verlossing voor zondaren te ontwerpen, in dat verbond des vredes tussen U en Uw eeuwige Zoon, om in de plaats van de uitverkoren zondaars alle gerechtigheid te vervullen, de Goddelijke rechtvaardigheid te voldoen en voor hen dit verbond tot een verbond der verzoening te vermaken, wanneer zij bekwaam gemaakt worden om in Hem te geloven. Ik begeer ernstig in Uw kracht en door Uw genade in staat gesteld te worden om dat verbond en die gerechtigheid ten leven en zaligheid aan te grijpen en in de Naam van Christus te geloven, als gekruisigd op Golgotha, buiten de poorten van Jeruzalem, het levende Hoofd van hen. Ik heb een behagen in het gehele plan van zaligheid, aangeboden aan verloren zondaren, in en door Hem, en om op Hem te rusten tot vergeving van al mijn zonden. Ik smEEK om geestelijke kracht en ondersteuning onder iedere moeilijkheid, die Hij in Zijn Goddelijke soevereiniteit over mij doet komen, om zo mijn gehele leven en tenslotte in mijn dood aan Hem toegewijd te zijn.'

'En nu, o mijn God, begeer ik deze Zaligmaker als mijn Zaligmaker in mijn hart aan te nemen, in al Zijn ambten, als Profeet om mij te onderwijzen, als Priester om voor mij verzoening te doen en tussen te treden en als Koning om mij te onderwerpen en al mijn lusten en geestelijke vijanden te kruisigen en om vrij en volledig door U, o hemelse Vader, aangenomen te worden, als mijn Verbondsgod en Vader, U, o Zoon, als mijn Oudste Broeder, mijn algenoegzame en krachtige Losser en Zaligmaker en U, o Heilige Geest, één God, gezegend voor altijd, als mijn enige Heiligmaker en vertrooster. Ik verzaak al mijn liefhebbers, lusten en afgoden, alle vertrouwen in het vlees, in daad of in lijden, met de begeerte van mijn hart, om U voor eeuwig toe te behoren en een eeuwige schuldenaar aan vrije genade en soevereine barmhartigheid te mogen zijn, met de begeerte om van duivel, wereld en vlees verlost te worden...'

'Nu ik begeer om Jezus Christus te ontvangen, op Hem door het geloof te rusten en mij te verlaten, geef ik mij, mijn vrouw, kinderen en betrekkingen, met alle zorg van wat mij bekommert, en dat naar ziel en lichaam, aan U, mijn Heere, Hoofd en Man over, in de verwachting dat U voor mij en hen een Borg wilt zijn...'

Zo schreef hij het slot van zijn verbond, dat hij op 19 juni 1785 met zijn naam ondertekende, geschreven in de 'Garden or Yard' van Lochgoin.

'En, o Heere, daar U barmhartig bent en Uw verbond houdt, hoewel ik een verbondsbrekend schepsel ben, vergeef wat ik hier, of bij deze oefening vandaag, verkeerd gedaan heb en laat het in de hemel opgetekend worden, o Heere. Laat hemel en aarde, deze planten en bomen die rondom mij groeien, getuigenis dragen dat ik op deze negentiende juni in het jaar onzes Heeren 1785 begeer voor U te verzekeren, Vader, Zoon en Heilige Geest, om mijn God te zijn, zoals in het afschrift van het

verbond en Evangelie-aanbod is vertoond, en om U op Uw eigen voorwaarden aan te nemen en mijn zegel te zetten dat God waarachtig is en de Mens, Immanuël, een volkomen Zaligmaker en dat ik mij voorgenomen heb om als één van Uw verbondskinderen voor altijd en eeuwig met U te ondertrouwen'.

Enkele teksten gaven hem na de opstelling van dit verbond stof tot overdenking, zoals weer de woorden van Naomie: 'Die man zal niet rusten, tenzij dat hij heden deze zaak voleind hebbe'. En ook mocht hij de woorden van de bruid uit het Hooglied met zijn gehele hart nazeggen: 'Ik ben mijns Liefste, en mijn Liefste is mijn'. 'En dat woord dat al enkele dagen in mijn gemoed opkwam, dat ik als inleiding nam van wat volgt: 'En kwam met u in een verbond, zegt de Heere en gij werd de Mijne...!' Tenslotte zong hij nog het laatste vers van Psalm 17, in de Schotse berijming:

*Maar voor mij, ik zal Uw aangezicht in gerechtigheid aanschouwen
En met Uw beeld zal ik, als ik zal ontwaken verzadigd worden.*

Inzicht in de aard van het geloof

Zo kwam Howie tot meer duidelijkheid over zijn eigen staat voor de eeuwigheid. Hij ontving licht over de natuur van het rechtvaardigend geloof, hoewel hij toch nog 'wat moeiten en verhinderingen' zag. De hapering lag niet zozeer in het geloof zelf dat hij mocht beoefenen, maar in zijn eigen hart. Zo belijdt hij: 'Ik vond het moeilijk om tot een oprecht gevoel van mijn eigen verdorvenheid en van de dierbaarheid van de leer van het Evangelie te komen.' Het ging hem over de rechte toepassing in zijn hart. Wel had hij ontdekt dat de ongestadigheid van zijn eigen bevindingen en het gemis aan diepgang dat hij in zichzelf waarnam, hem geen rust konden bieden. Ook zijn smart over de zonde en gevoel van ellende schoten in alles tekort. Hij had geen volkomen geloof en ook geen volmaakte bekering. Alles was met zonde besmet. Zo moest Howie leren om de leidingen van zijn hart en leven aan de Heere over te geven. Het was verstandig dat hij tot de conclusie kwam: 'Ik kan alleen zeggen dat ik nu wacht op het Woord en de leer van het Evangelie, voor de doorwerking hiervan in mijn verschillende omstandigheden, die ik in veel gevallen als geschikt voor mij kon toepassen, zowel als zondaar en als iemand die genade zoekt te verkrijgen...' De strijd zou hem niet bespaard blijven; het gebrek aan liefde was hem tot smart en maakte hem verbijsterd, maar toch wist hij geen andere weg dan aan de Heere vast te houden, Die toch de Getrouwe is en Zijn eigen werk niet zal loslaten.

Door onderzoek van Gods Woord en van de praktische geschriften van de Schotse theologen, had hij meer inzicht ontvangen in wat het geloof inhoudt. Dit gaf hem houvast in zijn strijd om de voorgestelde hoop vast te houden. Het resultaat van dit onderzoek verwoordde hij als volgt: 'Ik kon toestemmen dat het ware geloof een vluchten van zichzelf is en van alle zelfvertrouwen tot en onder de schaduw en bedekking van die wet der gerechtigheid van de Verlosser, Die de wet heeft verheerlijkt, en het ontvangen van Hem in het hart. Hierop rusten wij alleen tot onze zaligheid, als iemand die in het open veld een vreselijke storm ziet opkomen en geen schuilplaats kan vinden, van een veilige en goede schuilplaats hoort en deze mag zien, maar twijfelt of hij deze zal bereiken, toch in het midden van al zijn vrees, daarnaartoe vlucht en ernaar wordt uitgedreven, om hier tenslotte aan te komen en genadig toegelaten te worden, want die tot Mij komt, die zal Ik geenszins uitwerpen'. Hier vindt hij een schuilplaats voor de verdoemende kracht van een verbroken wet en verbond der werken.' Hier liet Howie het anker van zijn hoop vallen, hoewel het

onderzoek naar kenmerken en bewijzen van zijn aandeel in Christus hem nog problemen bleef geven.

De prediking in zijn kerk

De prediking die hij in de Reformed Presbyterian Church hoorde, was evangelisch en christocentrisch. Het aanbod van genade werd zonder beperkingen aan alle hoorders verkondigd. Het verzoenend werk van Christus kreeg veel aandacht, evenals de kenmerken van genade. In de verslagen die Howie van preken geeft, komen vooral de kenmerken naar voren, wat heeft te maken met het gebrek dat hij steeds voelde als het ging over de beleving van de kennis van zijn zonde. Na zijn verbondmaken met de Heere, bezocht hij een avondmaalstijd waar verschillende predikanten voorgingen. Zo noemt hij een preek van Thomas Henderson over de belijdenis van zonde, waarbij hij aantekent: 'Ik ben bevreesd dat ik niet genoeg gevoelig ben over de afschuwelijke natuur van de zonde, als een ontering van een heilig God'. James Reid verklaarde in een preek over Mattheus 11:28, dat wij tot Christus komen als wij 'grondig overtuigd zijn van zonde en hierover zijn verootmoedigd'. 'Hier was ik bang dat ik tekort schoot'. John MacMillan sprak over het persoonlijk verbondmaken, waarover hij mooie dingen zei. Wel vroeg Howie zich af of zijn definitie van het geloof bevredigend was. Hij had wat moeite met de opmerking van de predikant dat al degenen 'die het zaligmakende geloof hebben en konden zeggen 'de Heere is mijn God', gebracht werden aan de voet van de brandende berg Sinai van het verbroken werkverbond'. 'Helaas', zo verzucht Howie, 'ik dacht dat ik bang ben daar nooit geweest te zijn en dat alles van mij dan misschien toch inbeelding geweest is'. Hij miste in zijn leven de duidelijke bewijzen van een toeleidende weg tot het geloof in Christus, bestaande in diepe overtuiging van zonde.

Iedere keer weer was het punt van de overtuiging voor Howie een struikelblok. Was de prediking in zijn kerk op dat punt niet te stellig, of trok hij daaruit verkeerde conclusies? Hij kon niet spreken van een tijd in zijn leven dat hij onder een gevoel van schuld en onmogelijkheid, als een ontledigde zondaar tot Christus gekomen was. Het licht was langzaam in zijn ziel opgegaan, zodat hij geen diepe overtuigingen had meegemaakt. Wel wist hij van een toevluchtnemend geloof en een rusten op Christus, zoals Hij in het Evangelie wordt aangeboden. De zwakte van zijn vertrouwen en het ontbreken van zekerheid, had als gevolg dat hij steeds op zichzelf geworpen werd en naar kenmerken ging zoeken. Zelfs bij de opstelling van zijn persoonlijk verbond, had hij zich naar zijn gedachte te veel met zijn eigen gesteldheid beziggehouden, dan met 'de ware daad van een toepassend en toe-eigenend geloof'. Zo werd hij tussen hoop en vrees geslingerd. De dodigheid die hij in zichzelf waarnam, verergerde de vrees dat alles wat hij had ervaren nabijkomend werk geweest moest zijn. Toch kon hij zich geen huichelaar noemen, want al vond hij bij zichzelf veel valse kenmerken, zo was hij niet geheel ontbloot van een leven dat zich ondanks alle gebrek toch aan de Heere en aan Zijn dienst wilde verbinden. Howie moest leren uit het geloof op het naakte Woord van God te leven.

Tijdens een avondmaalstijd hield Steven een voorafspraak uit Jesaja 63:1, 2, 'Wie is Deze Die van Edom komt met besprenkelde klederen van Bozra?' gevolgd door een preek uit Hooglied 1:7, 'Zeg mij aan, Gij Die mijn ziel liefheeft, waar Gij weidt...' De Heere geeft Zijn kinderen voedsel, teerkost op de weg. Hij geeft hen ook rustplaatsen, zoals 'Christus Zelf, Zijn inzettingen, Zijn Woord, het lezen, de prediking, het gebed, meditatie enz.' Dan voedt Hij hen met 'Christus Zelf, met de armen en ingewanden

van het Verbond enz.' Hij laat hen ook in tijden van duisternis niet in de steek, maar onderhoudt hen. Howie kon niet zeggen dat hij die dag zo levendig gesteld was. Toen Steven in de toepassing het aanbod van Christus op het gemoed van de hoorders zocht te drukken, kreeg hij weer verruiming. 'Ik begeerde met mijn gehele hart in staat gesteld te worden om dit aanbod te omhelzen en mij hiermee te verenigen, waarbij ik sprak: 'Heere, ik ben gewillig, of liever maak mij gewillig, door Uw kracht'; 'Heere, ik geloof, kom mijn ongelovigheid te hulp.' Ondanks zijn moedeloosheid, hield hij zich vast aan de nodiging die Christus aan zondaren doet om tot Hem te komen. En zonder Hem kon hij niet leven.

Een evangelische preek

Op een zondag preekte John MacMillan in het nabijgelegen Eaglesham. 'Ik besloot', zo schreef Howie, 'om daar heen te gaan, met de begeerte of de Heere mijn geval wilde openen.' De tekstkeus was uit Genesis 31:13, 'Ik ben de God van Bethel, alwaar gij het opgerichte teken gezalft hebt, waar gij Mij een gelofte beloofd hebt'. Eerst liet hij zien wat onder de 'Bethel-openbaring' moet worden verstaan en vervolgens wat de God van Bethel voor Zijn volk betekent. Het was een troostrijke preek, waarin parallellen getrokken werden tussen het leven van Jakob en de gangen van Gods kinderen. Hoe kan na een heerlijke openbaring en 'gemeenschap van Gods tegenwoordigheid' de ziel weer terugvallen in 'een verloren en hulpeloze toestand'. Maar Gods trouw is niet afhankelijk van de inwendige of uitwendige gesteldheid of omstandigheden. Hij is de God van Bethel die het werk van Zijn handen nooit zal verloothenen, vanwege Zijn vaste verbond, dat van geen wankelen weet. MacMillan 'paste enkele gevolgtrekkingen op heiligen en zondaren toe en vermaande om tot Christus de toevlucht te nemen en alle zaligheid van Hem te verwachten'. Hierbij tekende Howie aan: 'Ik begeerde dit intussen in de kracht des Heeren te doen en als ik zou vergaan, dan besloot ik om te komen aan de voet van de troon van Zijn genade, waar naar mijn gedachte nooit een arme gevoelige zondaar is omgekomen. Maar o, mijn gebrek aan het ware zicht en gevoel van mijn eigen verdorven en bedrieglijk hart dat ik in mij omdraag en dat mij zoveel keren en na zoveel voornemens steeds weer heeft afgetrokken.'

Zijn gebrek aan overtuiging van zonden bleef voor hem een groot struikelblok. Wel ontdekte hij vanuit de Schrift en de bevinding der heiligen dat 'bij sommigen de grootste vloed van overtuiging in het begin van de bekering voorkomt, bij anderen gebeurt dat in de loop van de heiligmaking en bij veel anderen zijn de gebeden, het lezen en het geloven vermengd met druppelen van verschrikking, ja bij sommigen blijven deze beperkt tot de laatste uren van hun leven.' Hij las van een zekere Leaver 'die om zulke verschrikkingen bad', om enigszins te beseffen waar velen van Gods kinderen mee te doen hebben. Toen de Heere zijn gebed verhoorde, werd hij ervan overtuigd dat het niet goed is om om dergelijke gevoelens te bidden. Ook bij David Dickson en bij John Brown in diens boekje *Christus, de Weg, de Waarheid en het Leven* las Howie dat de Heere met al Zijn kinderen verschillende wegen houdt en dat het niet goed is deze met elkaar af te meten.

Ondanks zijn mismoedigheid hield hij de vaste gewoonte aan om de dag met de Heere te beginnen, voordat hij zijn werk op het land begon. Op een ochtend was hij als naar gewoonte in gebed, zong een Psalm en las in zijn Bijbel. Na Hebreeën 10 ging hij terug naar Mattheus 5, waarbij zijn aandacht viel op de woorden van de Zaligsprekingen: 'Zalig zijn de armen van geest, want hunner is het koninkrijk der hemelen. Zalig zijn die treuren, want zij zullen vertroost worden'. Hierdoor werd zijn

gemoed opgebeurd en verkwikt. In de loop van de dag pakte hij een boekje van John Owen uit zijn boekenkast dat als titel heeft: *The Evidences of the Faith of God's Elect* (de genadeblijken van het geloof van Gods uitverkorenen). Het was alsof de Heere hem tot dit werkje leidde, om hem onderwijs te geven in de kenmerken van de ware bekering.

Hij schreef: 'Ik leerde en zag dat de genade en plicht van de ware evangelische bekering niet alleen bestaat in regelmatige tijden en dagen van belijdenis en treuren over de zonde...' Deze tijden behoren ontegenzeggelijk tot het leven en de praktijk van Gods kinderen, maar naar de opvatting van Dr. Owen heeft de bekering een diepere betekenis: 'Naar de gesteldheid of wortel van de ware bekering en in de vruchten en uitwerkingen daarvan, behoort een bijzondere, heersende en gedurige oefening van deze genade en plicht in al onze verrichtingen van de godsdienst te zijn, zelfs ons leven, de verdorvenheid van onze natuur, de inwonende zonde, onze dagelijkse struikelingen en het verbreken van Gods wet vereisen dit...' Hieruit leerde Howie dat de bekering zich behoort uit te strekken tot het gehele leven en niet nadrukkelijk bestaat in de diepe overtuiging van zonde en verbreking van het hart.

'Mijn Heere en mijn God!'

Al miste Howie vaak de vrijmoedigheid om 'mijn God' te zeggen, al zag hij meer op zijn eigen zonden en afmakingen dan op Gods vergevende genade in Christus, toch kon hij zonder Hem niet leven. De gedachte dat hij voor altijd van Gods gunst verstoken zou zijn, ontzette hem. 'O, zal ik vanwege mijn vele afschuwelijke zonden nooit het heerlijk aangezicht van Jezus Christus in de hemelse stad hierboven aanschouwen?' De tijden dat hij zich in bedaardheid richtte op Gods barmhartigheid voor hem, arme zondaar, waren zeldzaam, maar ontbraken toch niet. Zo schrijft hij: 'Op een sabbatmorgen ging ik het veld in, zong een gedeelte van een Psalm en bad deze na. Toen las ik naar mijn gewoonte een hoofdstuk uit de Bijbel, deze keer Johannes 20, waarna ik bad. Ik kreeg veel verruiming in de woorden van Thomas: 'Mijn Heere en mijn God!' die ik vele malen vurig herhaalde. Deze woorden kwamen in mijn gemoed: 'Werpt al uw bekommernissen op Mij', en ik sprak met mijn gehele hart: 'Laat al mijn hart en ziel, laat al mijn zorgen van mijn ziel, bezit, gezin, familie, kerk, op U zijn'. Hierin kreeg ik grote vrijmoedigheid voor de Heere om Hem te smeken...' Kort hierop las hij in de serie preken van John Welch van Ayr, waarbij de volgende zin hem troost en bemoediging gaf: '...Dat enig hongeren en dorsten naar Christus en naar Zijn gerechtigheid door God geschonken wordt en ofschoon u met niet meer grafwaarts zult gaan, dan verzeker ik u dat u tenslotte met de vreugde van de hemel zult vervuld worden.'

Tijdens een persoonlijk vasten kwamen de woorden hem in de overdenking voor de geest: 'Het bloed van Jezus Christus, Zijn Zoon, reinigt van alle zonde'. Hieruit kreeg hij inzicht in de kracht en werking van het bloed van Christus tot reiniging van 'de schuld, de smet, de heerschappij van de zonde en van de Satan'; 'Hoe dat dit bloed reinigt van alle zonde, dat was door het lijden van Christus, de verdienste van Zijn bloed en haar kracht, wanneer toegepast'; 'Wat is dit bloed meer dan ander bloed, dat het reinigt van alle zonde, te weten de Godheid verenigd met de menselijke natuur, dat het zuiver bloed was, dat het vrijwillig gestort was, dat het kracht had om Zijn leven af te leggen, dat het Zijn eigen bezit was'.

Howie's overdenking richtte zich ook op de wijze van toepassing van het bloed van Christus aan het hart. Hij zag dat deze geschiedt in de weg van het geloof. Hij was nog verward over de juiste verhouding van geloof en bekering. De overtuiging van zijn

zonden richtte zich meer op de bekering dan op het geloof in Christus, waardoor hij niet tot een welgegronde troost kwam. Juist het zien van zijn schuld en afmakingen, moest hem dringen om dadelijk de toevlucht te nemen tot het bloed des kruises, als ook voor hem gestort. Nu zag hij dat 'een ware en hartelijke bekering, of een droefheid over de zonde alleen als een gevolg van een zaligmakend geloof en vereniging met Christus moet worden aangemerkt'. Dit inzicht gaf hem meer vrijmoedigheid om God als zijn Vader aan te spreken en Christus als zijn Geliefde en oudste Broeder.

Howie had een biddend leven aan de troon der genade. Uren bracht hij in de eenzaamheid door. Zijn zwakke lichaam, dat steeds meer door gebreken gekweld werd, betekende voor hem geen verhindering om zijn knieën in het verborgen te buigen. Al was hij vaak wettisch bezig, onder een geest van dienstbaarheid, al miste hij vaak de vrijmoedigheid om tot de troon der genade toe te gaan, op de bodem van zijn ziel was steeds een verlangen om God te zoeken en Hem alles wat hij op zijn hart had te belijden. Zo werd zijn zielgesterkt en kreeg hij kracht om zijn weg te vervolgen. Het waren ook tijden van zelfonderzoek, waarbij hij zijn eigen ziel aansprak. Zo schreef hij een verslag van een geestelijke overdenking, waarvan wij een gedeelte weergeven.

'En hoewel ik niet kon komen tot de trap van ware evangelische bekering en Goddelijke droefheid vanwege de zonde en de tederheid van hart en verbrokenheid voor God die ik begeerde, was ik die dag verschillende keren (als het niet vermetel is om dit te vermelden) in verborgen gebed, om voor de Heere te komen om al mijn zonden, mijn plichten op het punt van verdienste, en al mijn eigen gerechtigheid, ja alles in mij en over mij, in ziel en lichaam, te verloochenen en mijzelf te werpen op Jezus Christus, het bloed van het eeuwige Verbond, tot vergeving van mijn zonden, tot versterking om de plichten te kunnen doen die de Heere vereist, tot volharding in de genade, tot de eeuwige zaligheid en tot verlossing van de kracht, prikkel, overwinning en macht van de zonde in dit leven. Nu kwam ik tot het inzicht, dat de voornaamste echte daad van het zaligmakend geloof bestaat in het omhelzen, goedkeuren en rusten op Gods manier om zondaars te zaligen, door de bemiddeling van Jezus Christus, met de verloochening van alle andere wegen, methoden en middelen om de zaligheid en het eeuwige geluk te verkrijgen.'

Toen hij zich een aantal vragen voorhield, kon hij hierop bevestigend antwoorden, zoals op de eerste: 'Bent u tevreden met Gods manier om door Christus zondaren zalig te maken, zoals in het Evangelie wordt voorgesteld?'

En op de laatste vraag: 'Besluit u in al uw vrezen, aanvechtingen, ja in de dood, alle andere wegen te verzaken en uw vertrouwen in deze weg tot zaligheid of het eeuwige leven alleen op Hem te stellen?' Waar bleef de hapering nu? Waren alle obstakels nu voor hem weggenomen? Kwamen de oude bezwaren weer boven?

'Toch stonden mij nog twee ontzagwekkende bergen in de weg. De eerste ten opzichte van een grondige overtuiging van mijn zonde van natuur en bederf, een recht begrip van de heiligheid en zuiverheid van God, van de vloek van de wet over de natuur van de zonde, met een grondige overtuiging van de dadelijke zonden van allerlei soort...' De tweede 'berg' was 'het gebrek aan of moeite met het verkrijgen van de ware evangelische gehoorzaamheid en bevinding van het opnieuw geschapen zijn in Christus Jezus tot goede werken, hebbende de gehele wet van God geschreven in het hart...'

Ook was Howie weer bang voor zelfbedrog en nam hij de geest van de farizeeër in

zichzelf waar. Het ging hem om de ware Godzaligheid, om de tere vreze des Heeren, waarnaar zijn hart uitging. De traagheid in het beoefenen hiervan was hem een dagelijkse smart. Hij zag wel in, dat deze traagheid mede kwam door een misverstaan van de werking van het geloof, maar hij wist niet hoe hij hierin verandering kon aanbrengen.

Zijn kinderen doen belijdenis

In het begin van 1789 kwam iemand om de hand van zijn oudste dochter vragen. Howie vond haar met haar twintig jaar wat aan de jonge kant voor een huwelijk en maakte zich daarbij zorgen over haar zwakke gezondheid. Het geestelijk en lichamelijk welzijn van zijn kinderen lag hem na aan het hart. Het meeste bekommerde hij zich over het feit dat zijn dochter en twee oudste zonen nog geen belijdenis van hun geloof gedaan hadden en dit aan de bediening van het Avondmaal hadden bevestigd. Nu waren er ook redenen van kerkelijke aard die dit hadden verhinderd. De verhouding met de predikant was er niet beter op geworden en deze was misschien een struikelblok geweest. Het was vader Howie er ver vandaan dat hij zijn kinderen van het kerklidmaatschap had willen afhouden. Nu de situatie in de gemeente, waartoe hij behoorde, er niet beter op geworden was, legde hij de zaak van de belijdenis in het gebed voor en smeekte de Heere om licht en leiding. Hij besloot een gezinsvasten te houden en hierbij zijn kinderen een aantal vragen voor te houden, die zij met ja mochten beantwoorden. Het waren belijdenisvragen die in een nabijgelegen gemeente werden gebruikt.

Zij luiden als volgt:

1. Geloofst u dat de Heilige Schriften van het Oude en Nieuwe Testament werkelijk het Woord van God zijn en het testament van Christus, het handvest van uw voorrecht, de enige onfeilbare regel van geloof en praktijk en de regel waarnaar u in de laatste dag zult geoordeeld worden?
2. Hieraan verbonden: gelooft u in God, de Vader, de Schepper van hemel en aarde, Die de oneindige, eeuwige en overanderlijke in al Zijn volmaaktheden, zegen en heerlijkheid is en Wiens koninkrijk en voorzienigheid over alles regeert?
3. Geloofst u in Jezus Christus, Zijn enige Zoon, onze Heere, Die vanuit de schoot van de Vader gekomen is om verloren zondaren te zoeken en zalig te maken van de zonde en van de ellende en hen te brengen in een staat van zaligheid, door alle gerechtigheid in hun plaats te vervullen, en dat door Zijn geboorte, leven en lijden tot in de dood?
4. Geloofst u in God de Heilige Geest, de derde Persoon van de eeuwig gezegende Drieëenheid, als de grote Heiligmaker van Zijn Kerk en Toepasser van de door Christus verworven verlossing, zonder Wiens genadige bijstand u niets doen kunt wat geestelijk goed en Gode aangenaam is?
5. Bent u ervan overtuigd dat u van nature en in praktijk zondaren en schuldige schepselen voor God bent, in een verloren en omkomende toestand, beroofd van Zijn beeld, blootgesteld aan de toom en vloek van God, van welke betreurenswaardige staat van zonde en ellende u zich vanuit uzelf en door uw eigen inspanningen nooit zult kunnen verlossen?
6. Willigt u vanuit de grond van uw hart Gods Verbond der genade en des vredes in, dat Hij met Zijn uitverkorenen van eeuwigheid gemaakt heeft en dat u in het Evangelie wordt voorgesteld, u verzekerend dat u God tot uw Deel, Christus als uw Borg en Verlosser, de Heilige Geest als uw Gids en Heiligmaker hebt en besluit u in deze keus uw gehele leven te blijven?

7. Bent u aan de andere kant, vanwege de voorwaarden van hetzelfde Verbond, gewillig om als Zijn verlorene kinderen te leven en u aan Hem, als zijnde Zijn bijzonder volk, toe te wijden en gewillige onderdanen van Hem te zijn?
8. Neemt u nu de verplichting van uw doopbeloften op u, om de Heere toe te behoren en de billijkheid en redelijkheid van wat uw ouders voor u bij uw opvoeding deden, te erkennen?
9. Eerbiedigt u de toelating tot het Avondmaal des Heeren?
10. Is het niet uw vaste voornemen om Gods Verbond aan te kleven en wat anderen in de wereld ook doen mogen, dat u door de Goddelijke genade zult zoeken om de Heere uw God en Hem alleen te dienen, met de verloochening van alle andere heren en meesters, in het bijzonder van de duivel, de wereld en het vlees en dat u Hem met het gehele voornemen van uw hart zult aankleven en naar een nieuwe gehoorzaamheid jagen?
11. Neemt u het volk van Christus als uw geliefde vrienden aan, met het vaste besluit om u met de kleine kudde te verenigen en neemt u zich voor om door genade de menigte, die kwaad doet, niet te volgen, maar vastbesloten alle verzoeken, strikken en kwaad gezelschap te vermijden, zeggende met David: 'Neem van mij weg alle kwaaddoeners, want ik zal de geboden mijns Gods onderhouden'?
12. Tenslotte, is het uw vaste beslissing om uw kruis op te nemen en Christus en Zijn heilige dienst te volgen, wat u in de wereld ook mag overkomen, om zo de goede strijd te strijden, in het tegenstaan van alles wat hiertegen opkomt, in het verloochenen van alle goddeloosheid en wereldse lusten, om sober, rechtvaardig en Godzalig te leven in deze tegenwoordige boze wereld, totdat het God behaagt u door de dood weg te nemen?

Nadat zijn kinderen deze plechtige en indringende vragen met hun jawoord hadden beantwoord, riep hij 'hemel en aarde tot getuigen, dat de weg van leven en van dood, van zegen en van vloek voor u werd neergelegd en dat u hebt beleden het leven te kiezen, om de Heere uw God lief te hebben, Zijn stem te gehoorzamen en Hem aan te kleven, ja u hebt tegen uzelf getuigd dat u de Heere gekozen hebt om Hem te dienen.' Hierop eindigde het gezin van Howie deze plechtigheid met het zingen van een Psalm en een ernstig smeekgebed. Het was een merkwaardige manier van belijdenis doen, die door sommigen werd bekritiseerd, maar waarin Howie toch de blijken van Gods gunst mocht ervaren.

Uitwendige moeiten

De omstandigheden in zijn eigen kerk werden er niet beter op. Wat er precies aan de hand was, vermeldt hij niet, behalve dat de verhouding met de eigen predikant, William Steven, zoals al eerder werd opgemerkt, te wensen overliet. Het kwam tot een climax toen Howie en anderen vonden dat zijn preken onBijbelse uitspraken bevatten. De zogenaamde 'Fenwick Society', de groep van kerkleden in Fenwick en omgeving waartoe Howie behoorde, nodigde Steven uit voor een gesprek. Het ging over de 'straffende gerechtigheid, dat God de zonde straft als het vuur brandt' en over 'Christus' kracht als Middelaar'. Wat Howie hiermee bedoelt wordt niet precies duidelijk, maar het schijnt dat de partijen tijdens het gesprek niet tot elkaar kwamen. Deze omstandigheden hadden niet zo'n heilzame uitwerking op zijn eigen geestelijk leven, hoewel hij bekende voor God en de mensen een goed en rein geweten te hebben.

Tijdens een epidemie van de gevreesde ziekte van de pokken, werd Howie door een

zware koortsziekte getroffen. De dokter maakte zich ernstig zorgen over hem en vreesde zelfs voor zijn leven. Maar hoewel hij tot aan de poorten van de dood genaderd was, spaarde de Heere hem.

In juni 1781 kreeg hij een ongeluk met zijn paard. Hij was bezig turf te laden en thuis te brengen, toen het paard te hard liep en de kar brak. Nadat hij het gerepareerd had, ging zijn sterke paard er weer vandoor, waardoor Howie de macht over de teugels verloor en in de vaart met zijn voeten over de grond schuurde. Toen hij door de snelle gang de teugels moest loslaten, kwam het wiel over hem heen, waardoor hij zich behoorlijk bezeerde. Gelukkig was de kar niet volgeladen, want anders was dat zijn dood geweest, 'en naar de eeuwigheid, en o! en helaas! hoe onvoorbereid! maar ere zij Zijn Naam voor deze verlossing'.

Zijn gezondheid ging hem ook parten spelen. Het gure Schotse klimaat zorgde vooral 's winters voor ongemak. In het begin van februari 1784 ging hij naar een vergadering van gelijkgezinden in Darvel. Het had gesneeuwd, maar de dooi was ingetreden en de mist en de regen maakten de wegen onbegaanbaar. Hier en daar moest hij door het ijskoude water waden en het viel door de mist niet mee om de weg naar huis te vinden. Door het snelstromende smeltwater bleek het eerst onmogelijk om verder te gaan, maar de Heere baande Zelf de weg. Over ijsgladde plaatsen en door diepe plassen heen kwam hij doornat en rillende van de kou op zijn boerderij aan. Ook in een ander voorval zag hij de hand des Heeren. De schuur van een neef was afgebrand en toen Howie bezig was om een oude stal op het erf te repareren, kreeg hij een steen op zijn hoofd, waardoor hij op de grond geworpen werd. Ondanks de flinke wond en het vele bloedverlies, knapte hij al gauw op. 'Hier werd mijn leven wonderlijk bewaard, want als het een scherpe steen geweest was, of als deze op mijn voorhoofd of slaap terecht gekomen was, zou ik waarschijnlijk nooit meer van deze plaats zijn opgestaan. Maar gezegend zij Zijn Naam, Die het anders heeft beschikt, waarvoor gij, mijn ziel, de Heere prijze en terwijl ik nog ben zal ik mijn God loven.'

Meer bestrijdingen

Tijdens een gezinsvasten kwamen de woorden uit Jeremia 17 hem voor de geest: 'Arglistig is het hart, meer dan enig ding, wie zal het kennen?' In hetzelfde hoofdstuk vond hij nog meer zaken, die op zijn toestand van toepassing waren, waarbij het gaat over 'mijn persoonlijke hardheid van hart, ongeloof, vleeselijke afzwerfende gedachten in tijd van gebed, gebrek aan heiligmaking in hart en leven en doding van de zonde.' Hij dacht ook aan zijn gezin, waarin de Heere zoveel zegeningen gegeven had, maar waar was de ware dankbaarheid? Kwam dit alles niet voort uit de bedrieglijkheid en hardheid van het hart? 'Die opent een breed veld, waarvan ik alle bijzonderheden hier niet kan melden, want God alleen weet en beschouwt de verscheidenheid aan werkingen die in het menselijk hart bezig zijn, in het uitdenken en beramen van zondige daden. Ook is het hart niet vatbaar voor verplichtingen, zegeningen of oordelen.' Vooral in geestelijke zaken nam Howie de arglistigheid van het hart waar. 'Het leidt tot een natuurlijk en vermetel beoefenen van het geloof en leidt af van het zoeken naar het ware geloof; het houdt af van het doen van de plichten of het neigt om op de plichten te rusten...' waarop hij nog een aantal voorbeelden laat volgen.

Wanneer hij op zijn eigen hart zag, werd hij moedeloos. Hoe zou hij met zo'n hart God kunnen bedoelen? Hij beefde toen hij preken van Andrew Gray las, waarin de nabijkomende Christen wordt ontmaskerd. Gray geeft aan de hand van voorbeelden vanuit de Schrift aan hoever het kan gaan met een onbekeerde, die door een vermetel geloof zichzelf aangenaam voor God zoekt te maken. De huichelaar kan zelfs verder

komen in een voorgewende heiligheid dan een oprechte. Gray noemt onder andere 'het zich verzetten tegen de zonden door eden en besluiten, het strijden tegen en vermijden van aanvechtingen, het zich verblijden in Gods Woord, een beven voor het Woord, dat ook met vreugde wordt ontvangen, het zich verblijden in de inzetten en in het gezelschap van de heiligen...' Hoe was hij weer bevreesd een huichelaar te zijn, maar de Heere gaf hem niet over aan wanhoop. De Satan bestookte hem met invallende zondige gedachten, waarover hij zich diep schaamde. Hij riep tot de Heere, waarop hij deze woorden in gedachten kreeg: 'Ga weg achter Mij, Satanas, want gij zijt Mij een aanstoot'. Toen hij deze tekst verschillende malen herhaalde, week de verzoeker.

In november 1790 kwam hij met een zware aanvechting in aanraking, 'die op een sabbatmorgen tot zo'n hoogte kwam, dat ik geen rust voor mijn gemoed kon vinden.' Het gebed tot de Heere om verlichting had dadelijke uitwerking. 'Ik mocht in de bitterheid van mijn ziel verschillende dingen voor de Heere neerleggen, ik riep tot Hem en kreeg te zien dat hoewel ik niet twijfelde dat de Heere 'machtig was om mijn zonden te vergeven en al mijn goddeloze en verdorven neigingen te onderwerpen, het scheen alsof alles een waandenkbeeld was en dat Hij het nooit zou doen.' Was het alsof hij de Heere verdacht maakte door te geringe gedachten te hebben over Zijn barmhartigheid? Hij bleef tot de Heere roepen, maar het was alsof Hij niet antwoordde. Met een bezwaard hart ging hij naar de kerk. Maar toen de woorden van Micha hem in de oren klonken, kwam de verandering. Het was Micha 7:18: 'Wie is een God gelijk Gij, Die de ongerechtigheid vergeeft en de overtreding van het overblijfsel Zijner erfenis voorbijgaat? Hij houdt Zijn toorn niet in eeuwigheid, want Hij heeft lust aan goedertierenheid'. Howie's gemoed klaarde op. De predikant merkte op dat zij die vergeving van zonden hebben ontvangen, dit voor hun eigen waarneming vaak niet beseffen. Tijdens een dag van vasten en verootmoediging zong hij Psalm 51 en las hij het laatste hoofdstuk van Micha. Hij beleed zijn verbondsbreuk en ook de zonden van het land bracht hij voor de Heere.

Opnieuw kwam hij tot de Heere in een persoonlijk verbond, in de belijdenis van zijn zonden, waaraan hij toevoegde 'om de liefelijke Jezus als mijn enige Zaligmaker te omhelzen, in Zijn Persoon, ambten, en betrekkingen, mij in Zijn Naam en kracht verbindende tot alle bekende plicht en tegen alle bekende zonden...' Zo ging hij het jaar 1791 in. Zijn krachten namen verder af. Steven preekte in Fenwick over de woorden van Job: 'Een mens uit een vrouw geboren, is kort van dagen en zat van onrust...' Deze bepaalden hem bij de korthed en broosheid van een mensenleven dat als een bloem van het veld vergaat. Maar de 'Roos van Saron, met de duizenden bladeren, zal stand houden'. Christus en Zijn werken verduren de eeuwigheid, al wordt het menselijk lichaam dan tot stof. 'Het was mijn besluit om mijn ogen op Christus te vestigen en tot Zijn hulp de toevlucht te nemen...' Wat er ook zou gebeuren, van Christus kon hij niet scheiden. 'Ik besloot om Christus nooit te verlaten, noch spijt te hebben van Zijn werk, noch mijn ondertekening van Zijn Verbond terug te nemen. Als ik sterf, laat mij dan aan Zijn deur liggen en daar sterven'.

Verlangen naar Christus

De geschiedenis van de oude Simeon was hem tot troost, vooral toen hij de woorden las, 'dat hij de dood niet zien zou, voordat hij de Christus Gods zou zien.' 'Dit mocht ik met veel vuur bepleiten, dat dit voor mij waar mocht worden en dat deed ik in een wenende gestalte.' Zijn bedoeling hiermee was dat Christus Zich aan hem opnieuw zou openbaren en Zijn liefelijk aangezicht

tonen, opdat hij zo welgetroost in Zijn armen mocht sterven. In het begin van het volgende jaar kwamen de woorden van de Zaligmaker hem met kracht voor de geest: 'Zoon, wees welgemoed; uw zonden zijn u vergeven'. Het was zijn intens verlangen dat hij de kracht van het vergevende bloed mocht gevoelen. 'Hier was een Zaligmaker, een volkomen en krachtige Zaligmaker en toch was dit mijn onbezonnenheid en huidige ellende, dat ik bang was mijzelf te bedriegen met een valse hoop, en daarom begeerde ik van de Heere dat Hij dit krachtige woord door enig woord of belofte mocht bevestigen...' Weer zocht hij een bijzondere bevestiging of verklaring van Boven, dat hij in Gods handpalmen was gegraveerd. Hij vatte moed uit het woord van de Zaligmaker dat hem met kracht was voorgekomen, maar hij zocht meer van Zijn gunst te ondervinden. Het leek wel of Howie niet genoeg had aan de naakte belofte van God, want steeds zocht hij het weer in zichzelf.

Het woord: 'Vertrouw gij op de Heere' was hem tot bemoediging, 'om mijn beide handen als een symbool van het aangrijpen van Christus uit te strekken, liever dan Hem te laten gaan...' Zijn zonden drukten hem steeds weer neer. Het was op 16 mei dat hij in zijn tuin alleen was voor meditatie. Hij dacht aan zijn zwakke gezondheid, 'dat een plotselinge dood zo aan de deur kon staan'. 'En onder het ontzettend besef van mijn grote en ernstige steeds maar voortdurende zonden, mijn erf- en dadelijke schuld, dat al de teksten die ik van tijd tot tijd gehad heb niets anders zijn dan vermetelheid...' Het was alsof hij ineen kromp, dat hij zo voor God moest verschijnen. Zijn gebed was: 'Hoor, Heere, mijn gebed, en neem mijn geroep ter ore, zwijg niet tot mijn tranen; want ik ben een vreemdeling bij U; een bijwoner, gelijk al mijn vaders' (Ps. 39:13). Toen sloeg hij de Bijbel op bij de woorden: 'Zoon, wees welgemoed, uw zonden zijn u vergeven', woorden die eens zo'n indruk op hem gemaakt hadden, maar nu wist hij niet wat hij ermee aan moest.

Vanwege zijn sukkelende gezondheid ging hij naar Saltcoats voor zoutwater-baden. Eerst ging het wat beter, maar op een avond, toen hij naar bed ging, bleken zijn voeten, benen, lendenen en buik opgezwollen te zijn. 'Ik begon bevreesd te worden dat de dood naderde...' Hij moest denken aan het woord van de psalmist: 'Zij zijn te voet doorgegaan door de rivier' (Ps. 66:6). 'Dit gaf mij een pijnlijke gedachte, daar het nu gaat over de doodsjordaan voor mij, in mijn huidige toestand, te voet, geen paard, ...geen galei met roeiriemen om mij erdoor te helpen, maar ik moet erdoor over de bodem, soms aan de oppervlakte, maar vanuit mijn duistere toestand, mogelijk onder het water door en dan met niemand om mij te helpen. Maar dan las Howie het vervolg van de tekst: 'Daar hebben wij ons in Hem verblijd'. Kon hij dit maar zeggen, dan was hij niet zo moedeloos. Lichamelijk en geestelijk zat hij aan de grond en zo kwam hij thuis. 'Ik keerde naar huis terug; mijn moeite bleef gedurig op mij; mijn doodsheid en duisternis hielden aan. Ik was soms in een zeer ernstige toestand en mijn ogen waren rood van het huilen.' Hij voelde zich in de figuurlijke zin van het woord als de Samaritaanse vrouw: 'De put is diep en gij hebt niets om mede te putten'. Hij probeerde troost te vinden in de woorden van de Zaligmaker: 'Die tot Mij komt, zal Ik geenszins uitwerpen', maar ook dat lukte niet.

'Nu ben ik naar alle waarschijnlijkheid dichterbij de poorten van de dood en nog voor het meest in een donkerder weg wat mijn ziel aangaat. Mijn lichaam is aan het sterven en in een toestand van slaap.' Hierbij bleef het niet. Eén van zijn negen kinderen werd door de pokken getroffen, wat voor allemaal een besmetting kon inhouden. Het was alsof de vloedgolven over hem heengingen. Hij hield niet op God aan te roepen en bij

het zingen kwam hij bij Psalm 57:

*Mijn roepstem zal ik opzenden
tot God de Allerhoogste
Tot God Die alle dingen voor mij
Volmaakt voleinden zal.*

Verbondsvernieuwing

Hij dacht aan zijn eden van het persoonlijk verbond dat hij meermalen voor Gods aangezicht had neergelegd.

Het begin is hartroerend:

'O eeuwige en altijd gezegende Drieëenheid, Eén in Drie en Drie in Eén, één in wezen, ik, een arm ellendig schepsel, verbroken onder een lichaam der zonde en des doods, kom op deze dag tot U en werp mijzelf verslagen op dit bed, belijdende, tenminste met de begeerte vanuit de bodem van mijn ziel, dat ik een erfgenaam der hel en des toorns ben, zowel van nature als in de praktijk, waarvoor ik tot U begeer getrokken te worden voor een volkomen vergeving van mijn zonden. En hier verklaar ik, met de diepste ootmoed, U, o hemelse Vader, tot mijn Verbondsgod, U, eeuwig gezegende Zoon, als mijn volkomen Zaligmaker en Verlosser van de zonde door Uw bloed, en U, o Heilige Geest, als mijn Heiligmaker, één God in wezen, in gelijkheid, in Personen en in natuur.

En hier verklaar ik plechtig alle andere heren, liefhebbers en begeerten te verzaken, zowel in beginsel, hart en leven. Ik geef mij aan U over, wat voor weinig tijd mij in deze wereld ook mag beschoren zijn, om U tot in de eindeloze eeuwen van de eeuwigheid te mogen toebehoren, opdat U mijn God in het Verbond mag zijn en ook van mijn zaad...' Hierop geeft hij aan alles te verwerpen wat in strijd is met de leer van Gods Woord, zoals de dwalingen van de 'unitariërs, pelagianen, socinianen, arminianen...' en al degenen 'die leerstellingen of opvattingen huldigen tegenovergesteld aan de Reformatie en de standaardleer, zoals in onze plechtige Verbonden opgesomd wordt.' In dat geloof van de Schotse vadersen begeerde Howie te sterven, 'en mijn leven af te leggen voor de zaak en het belang van Jezus Christus, als Sions Koning en Heere, als ik daartoe geroepen word.'

Het slot van zijn belijdenis die hij op 28 september 1792 ondertekende, is als volgt:

'En nu ere en eeuwige lofprijzing zij aan U, o eeuwige Vader! Die ooit zulk een heilsplan hebt beraamd, door het Middelaarschap, de verdiensten, en het bloed van Uw eigen Zoon. En U, o heerlijke en eeuwige Zoon van de schoot des Vaders! Wien ik als Profeet, Priester en Koning aanneem, Die dit werk eervol ondernomen en volbracht hebt. En U, o eeuwige en gezegende Geest! Die door het zaligmakend geloof de zaligheid toepast en al degenen die tot U komen heiligt, zo besluit ik om de Uwe te zijn, hetzij in leven of in sterven, voor tijd en voor eeuwigheid. Dat geen wangedrag of gebrek deze verklaring ongedaan mag maken, hoewel ik een verbondsbreker ben, is het toch Uw voorrecht om een God te zijn Die Uw Verbond, waarheid, getrouwheid en barmhartigheid houdt. Vergeef wat aan mijn kant verkeerd is en laat, wat hier op aarde gedaan is, voor altijd in de hemel bekrachtigd worden...'

Bij een terugblik op zijn leven dat naar het einde snelde, zag hij veel tekortkomingen. Het was zijn begeerte geweest om God te dienen, maar hoe weinig had hij hiervan terecht gebracht. Als hij op zijn gebeden zag, dan moest hij bekennen dat voor het

grootste deel van zijn leven 'een vreemdeling van het leven en de ware geest van het gebed' was geweest. Er waren tijden dat hij geen andere woorden kon vinden dan 'O God, wees mij zondaar genadig'.

Toch was het gebed de ademtocht van zijn ziel en wist hij geen andere weg om tot God te naderen.

Als tweede punt noemde hij de lofprijzing. 'Ik mag zeker zeggen dat de oefening van lofprijzing de meest aangename geweest is'. Hoe graag zong hij in de eenzaamheid of met zijn gezin de Psalmen van David?

Als derde middel van genade noemde hij het verbondmaken, als vierde het lezen, het volgende de meditatie, dan het horen naar de prediking en niet te vergeten de Sacramenten. Het Avondmaal was voor hem een zo'n heilige inzet, dat hij 'nauwelijks hieraan durfde deel te nemen', vanwege zijn onwaardigheid en vele twijfels aan zijn staat. Dan het vasten, dat hij eerst maar weinig praktiseerde, maar waarvan hij later zoveel profijt had. Tenslotte het 'onderwijzen van kinderen en knechten' en het 'openbaar getuigenis', om voor Gods Naam en zaak in woord en geschrift uit te komen. Ondanks al zijn gebrek stelde hij zijn vertrouwen op Zijn God, Die Zich in zijn leven een 'Sterke Toren' had betoond. Aan Hem alleen hield hij vast, ondanks zijn verdorvenheden en de aanvallen van Satan. 'Het kan niet anders, want de Heere heeft die heerlijke titel, *Jehovah Nissi*, 'De Heere is mijn Banier'.'

De geestelijke strijd was Howie in al zijn godsdienstplichten niet onbekend. Het was voor hem een onmogelijke opgave om in eigen kracht God te dienen. 'In al de oefeningen of plichten van de godsdienst vond ik waakzaamheid, doding van de zonde, vernedering van hart en heiliging van leven het moeilijkst...' Onwennig was hij met het aandoen van de geestelijke wapenrusting, maar toch ging hij niet ten onder. In Christus was hij meer dan overwinnaar.

Slot

Het slot van zijn eigen levensverhaal is eerlijk, werkelijk en toch niet zonder hoop: 'Wanneer ik op mijn korte en verachtelijke leven terugzie, dan vind ik tekorten, fouten en gebreken. Mijn karakter was wat zwak en ook mijn lichaam was niet sterk. Naar het schijnt zal ik spoedig afgebroken worden, zodat ik waarschijnlijk niet die leeftijd zal bereiken die mijn directe voorouders hadden bereikt, maar het is de vraag of het de grootste moeilijkheid is om te leven of om goed af te sterven? Om verenigd te worden met Christus, om Hem te leven en in Hem te sterven is de hoofdsom van alles. Een verzoend God in Christus, een volkomen Zaligmaker. Hier zijn wij vaak in het duister en zien en kennen wij slechts ten dele, maar wanneer wij in de hemel zullen worden toegelaten, zullen wij zien 'aangezicht tot aangezicht en zullen wij kennen gelijk wij gekend zijn.' Hier ziet en leeft de gelovige door geloof, maar daar is een open gezicht, waar alle genaden plaats moeten maken voor liefde en verwondering. Het grote boekdeel van Gods schepping, Woord en voorzienigheid zal worden dichtgedaan en 'de hemelen zullen vergaan als een kleed'. Dan zullen de gelovigen alleen lezen in het boek van Gods wezenlijke en onvergankelijke eigenschappen. Hier zijn zij bevrijd van de heerschappij van de zonde, maar daar ook van haar inwonende kracht. Hier zijn zij verlost van de Satan, maar daar ook van al zijn aanvallen. Alleen in de hemel zal de genade volmaakt zijn. Hier is de moeite en beproeving nodig om ons te heiligen, maar daar is er sprake van een verlossing van alle moeite. Hier worden wij ondersteund tegen de angsten van de dood, maar daar zullen wij buiten het bereik van de dood zijn en zullen wij nooit meer sterven, 'omdat Ik leef en gij zult leven'. Daar zullen wij toegelaten worden tot de vergadering van de eerstgeborenen, de grote menigte,

waarvan de heerlijkheid zal zijn dat zij 'hun klederen hebben gewassen in het bloed van het vlekkeloze Lam' en gedurig 'voor Hem leven', en zij zullen blinken vanwege Zijn heerlijk en schoon aangezicht en dan 'zullen droefenis en zuchting wegvlieden'.

Wat anderen beschreven

Zijn wens ging spoedig hierop in vervulling. Een verslag van zijn levenseinde is achter het autobiografische gedeelte opgenomen. De samensteller hiervan vermeldt dat Howie meer dan negen jaar te kampen had met lichamelijke en geestelijke ongesteldheden. In 1791 werd hij vooral door reumatische pijnen gekweld. Een jaar later ging het snel achteruit. In mei liep hij met zijn broer in het veld, waarbij deze hem op de man af vroeg wat hij van zichzelf dacht. Hij gaf zijn mening over zijn naderend einde en besprak enkele materiële zaken. Kort hierop had hij met anderen een diepgaand gesprek over de 'kenmerken van een waar en zaligmakend geloof, en wat een onmisbare plicht het voor een ware gelovige is om deze te bezitten, want zonder geloof is het onmogelijk om Gode te behagen, want er is veel speculatie over het geloof, maar o! hoe weinigen worden er gevonden die hiervan een goede definitie vanuit de bevinding van hun hart kunnen geven'.

Guthrie over het geloof

Het kwam bij Howie bij het naderen van het einde van zijn leven op het geloof aan. Alleen het deelgenootschap aan Christus, door een waar geloof, geeft uitzicht op het eeuwige heil. Howie sprak eerst over de geloofsdefinitie van de apostel in Hebreeën 11, 'een vaste grond der dingen die men hoopt en een bewijs der zaken die men niet ziet'. Hoe moesten de geloofshelden uit dit hoofdstuk door veel beproevingen ingaan in Gods Koninkrijk en zo was het ook met John Howie. Behalve dat het geloof zich richt op Gods Woord en dat voor waar houdt, zijn 'de voornaamste daden van het zaligmakend geloof, aannemen, ontvangen en rusten op Christus alleen tot rechtvaardiging, heiliging en het eeuwige leven, en dat krachtens het Verbond der genade.' In de eerste plaats werd opgemerkt dat 'onze eerste hervormers vasthielden dat het geloof in Christus een zekere overreding is dat Hij de enige Zaligmaker is van de wereld en van ons die in Hem geloven in het bijzonder'.

Vervolgens werd een citaat uit *Des Christens groot interest* van Guthrie aangehaald: 'Het rechtvaardigend geloof is niet te geloven dat ik uitverkoren ben of dat Christus voor mij gestorven is enz. Deze zaken zijn rechtstreeks erg moeilijk te bereiken'. Guthrie wil ook niet van een algemeen geloof spreken, zonder dat er sprake is van een persoonlijk aannemen van wat God in Zijn Woord belooft. Hij omschrijft het onder meer als volgt: 'Wij verstaan dat als een mens in een rivier valt en door de stroom van het water wordt meegesleurd en gereed is te verdrinken, dat hij een twijg of wilgentak van de oever van het water aangrijpt en daar stil houdt, tot hij verder geholpen wordt...' En dan laat Guthrie volgen: 'Zo strekt een mens die zijn zondige en ellendige toestand van nature ziet en gereed is te vergaan, de hand van het geloof uit, neemt Christus in de beloften van Zijn Woord aan en rust daarop, als zijn zekere vrijstad, daar de bloedwreker hem anders zou doden'.

Hier kon Howie bijvallen; hierop kon zijn schuchtere ziel *amen* zeggen. Met deze waarheid wilde hij sterven en tot het einde toe getrouw zijn. De leer van de Reformatie stond bij hem hoog in het vaandel. Sommigen vroegen hem of hij nog zo strikt en rechtlijnig was, omdat zij vonden dat hij hierin te ver was gegaan. Maar Howie wilde geen duimbreed wijken van het geloof van zijn voorvaderen, het geloof 'dat eenmaal de heiligen was overgeleverd'. Hij hield vast aan het werk van de Reformatie 'en de getuigenissen die ons door onze edele wolk van martelaren en

vaderen waren nagelaten' en beschuldigde zich vanwege zijn laksheid en lauwheid in het verbreiden en handhaven van deze beginselen.

Zijn levenseinde

Toen de pokkenziekte voor de tweede keer binnen de vensters van de boerderij van Lochgoin kwam, was het einde van John Howie niet ver weg meer. Al zijn kinderen raakten besmet en de oudste zoon overleefde het niet. Voordat hij stierf wilde zijn vader, die zelf ziek op bed lag, hem nog een keer zien. Met veel moeite deden zij hem de kleren aan en kroop hij naar het ziekbed van zijn geliefde kind. Tot zijn verdriet was John bijna gestorven en kon hij niet verstaan worden. Gelukkig hoorde hij wat zijn vader sprak en wist enkele woorden te fluisteren. Zo spraken de stervende vader en zoon tot elkaar. Howie knielde hierop voor het bed neer en deed een gebed. Hij beleed hierbij zijn eigen tekortkomingen in de opvoeding en bad niet alleen voor het zieleheil van zijn zoon maar ook voor zichzelf. De omstanders die dit ontroerende schouwspel gadesloegen, verwonderden zich over de kracht die de doodzieke boer ontving om zijn hart zo lang voor de Heere uit te storten.

In de vroege morgen stierf zijn zoon en toen de vader dit hoorde, wilde hij haastig uit bed kruipen, waarbij hij viel en zich bezerde. Beschaamd was hij dat hij de gehele nacht niet in gebed had doorgebracht om zijn zoon op te dragen aan de troon van Gods genade.

Kort hierop ging ook hij de weg van alle vlees. Enkele dagen voor zijn heengaan, vroeg iemand hem hoe het met hem was, waarop hij antwoordde: 'Dat hij dacht dat het zeker niet lang meer zou duren...' Ook vroeg men hem of hij bang was om te sterven, waarop hij zei dat hij niet helemaal zonder vrees was. De beloften van God waren zijn enige houvast. Enkele teksten waren hem tot grote troost geweest, hoewel hij geleerd had niet op speciale beloften te steunen, maar door het geloof te rusten op een belovend God. Een tekst die hem erg had aangesproken was uit Ruth 3:18, 'Want die man zal niet rusten, tenzij dat hij heden deze zaak voleind hebbe'. Vervolgens: 'de woorden van Jezus tot de dode Lazarus die Hij uit de doden had opgewekt: 'Jezus zeide tot hen: Ontbindt hem en laat hem heengaan'. En dan de dierbare woorden uit het Hooglied: *'Mijn Liefste is mijn en ik ben Zijn'*. Van het laatste vers zei hij: 'Deze is op een bijzondere manier aan mij toegepast en mij vele malen tot troost geweest, maar nu ben ik als in het duister en zelfs bevreesd'. Vasthouden kon hij vanuit zichzelf niets, maar hij twijfelde niet langer aan de vastheid van Gods beloften, in welke wisselvallige gemoedsstemming hij ook verkeerde. 'Ik ben een arm levenloos schepsel in lichaam en geest en ik kan niets van mijzelf...', was het woord dat van zijn lippen kwam.

Zijn lichaam werd steeds meer afgebroken. Op het laatst kon hij niets meer horen. De duisternis wilde nog niet wijken. De vrees voor de dood, voor de ontzettende Godsontmoeting, kon hem zo benauwen. Maar toen kwam de laatste dag; het was op zaterdag, 5 januari 1793, dat hij stierf. En toen zijn vrouw zich over hem heenboog, kwamen stamelend de woorden over zijn lippen: *'Christus zou komen'*. Het was tussen negen en tien uur in de avond dat hij de laatste adem uitblies.

Zijn korte leven van 57 jaar was afgebroken. Zijn strijd was nu beëindigd en de kroon van de heerlijkheid uit genade zijn deel geworden.

CHRISTOFER MUNRO

Een terugblik

Christopher Munro werd in 1817 in Rosskeen in de noordelijke Hooglanden geboren, waar zijn vader een boerderij had. De laatste werd vanwege zijn gaven benoemd tot onderwijzer in het nabijgelegen Ferintosh. Hier bracht Christopher zijn jeugd door en zat hij elke zondag onder de prediking van de bekende John MacDonald, bijgenaamd 'de Apostel van het noorden'. De streek waar hij opgroeide was begunstigd met veel kinderen van God en verschillende dienaren des Woords die met gaven van hoofd en hart het Evangelie verkondigden. Zijn voorouders kwamen uit Kiltearn, een dorpje tegenover Ferintosh gelegen, aan de andere kant van de baai van Cromarty. Hij stamde af van de ketellapper John Munro, die omstreeks 1650 onder de prediking van Thomas Hogg tot bekering gekomen was.

In een nagelaten geschrift doet Christopher verslag van de leidingen van God in zijn leven. In de herfst van 1847, toen hij aan het New College in Edinburgh de opleiding tot predikant volgde, begon hij zijn levensverhaal met een terugblik op de weg die de Heere vanaf zijn jeugd gehouden had. Eerst schreef hij een ootmoedige schuldbelijdenis: 'O, mijn ziel, wat is uw toestand op deze avond tegenover uw oneindig heilige Schepper? Wat bent u geheel en al verdorven, hoe verfoeilijk en walgelijk bent u, terwijl u steeds afwijkt van de levende God. U begaat nieuwe overtredingen, tegenover de zuivere, rechtvaardige en goede wet des hemels. U doet zonde op zonde tegen het licht van de rede, tegen de openbaring van uw geweten in! Vanwaar deze stroom van ongerechtigheid, die op alle tijden ieder vermogen van de ziel vervult en bezet?'

Zo gaat hij verder. In een alleenspraak met zijn ziel belijdt hij zijn zonden voor God. Hij brengt zich ook de wonderen in herinnering, toen de Heere hem uit de duisternis trok tot het licht van Zijn genade: 'Weet u de tijd nog, toen u zich verblijdde in de werkelijkheid van uw zaligheid? Herinnert u zich nog de dag, waarop u dacht dat uw banden werden losgemaakt en uw ziel verlost werd van de diepste hel? Hoe dat u toen vervuld werd met een zielsverrukking, toen u de vrije, soevereine, oneindige en nederbuigende liefde van God mocht smaken. Hoe verwonderde u zich in aanbidding, toen u gewaar werd dat u met een nieuw leven begiftigd was en besepte, dat u in een geheel nieuwe wereld was overgebracht. Toen was het alsof de hemelen met een hoorbare stem de majesteit en heerlijkheid van God verkondigden en alle schepselen en niet levende schepselen met een krachtige stem verklaarden: 'De Heere regeert!' en dat de één tot de ander sprak: 'De Heere is God, de Heere is God'. Denk aan de uitdrukkingen van dankbaarheid en liefde, die ongedwongen uit uw hart voortkwamen, bij het zien van de absolute gepastheid van het verlossingsplan ten behoeve van een verloren zondaar en het onvoorwaardelijk aanbod van alle voorrechten van het Verbond der genade.'

Geen roem in zichzelf

'Wat voor een verbazing vervulde uw ziel, toen u ontdekte dat zo één als u kon zijn opgenomen onder het getal van hen voor wie dit alles bereid is. Gedenk toch aan de verslagenheid, die uw ziel deed ineenkrimpen en overstelpen, bij de ontdekking van al uw zonden. Hoe gevoelde u dat al uw zonden aan het vlekkeloze Lam van God waren toegerekend, toen Hij in de plaats van de schuldigen stond en in uw plaats de slagen

van de Goddelijke rechtvaardigheid moest ondergaan. Hoe walgelijk en hatelijk kwam de zonde u toen voor, als een beginsel dat waarlijk tegen God gekant is en dat het in alles op Zijn Wezen gemunt heeft. Hoe waar kon u toen instemmen met de gestrengere eisen van de Goddelijke rechtvaardigheid, zelfs als deze in uw geval zouden worden gevorderd! Kon u zich toen niet anders dan verblijden in de overtuiging, dat God onfeilbaar waarachtig is en dat er geen schaduw van omkering bij Hem is te vinden? En hoe was het denkbeeld, dat u weer zou zondigen tegen zulk een heilig, wijs, goeddoend en genadig Wezen, nadat de liefde van Christus in uw hart werd uitgestort en u de aanhoudende invloed hiervan gevoelde, alsof u door een tweesnijdend zwaard doorstoken werd?'

Was het sindsdien beter met hem geworden? 'Maar helaas! Zo is uw geval nu! U bent nog in het duister ten aanzien van God, onwetend aan Zijn karakter, niet geoefend in een rechte vernedering voor Zijn heiligheid. U bent niet ontsteld bij het zien van Zijn onbuigzame rechtvaardigheid en Zijn onfeilbare waarheid die u veroordeelt. U bent ongevoelig ten aanzien van de schuld van uw zonden, die ontzettend groot is en talrijk zijn als het zand aan de oever van de zee. O, wat een schuld kleeft er aan uw zonden, waaraan miljoenen hoorders van het Evangelie niet schuldig staan. U staat schuldig aan het bedroeven en uitblussen van de Heilige Geest van God, Die u bij tijden uw verloren staat van nature ontdekt heeft en al uw dadelijke zonden voor ogen gesteld heeft, in al hun naakte verdorvenheid en gruwelijkheid. Ook heeft dezelfde Geest u bij tijden iets doen zien van de gepastheid en gewilligheid van Christus voor uw geval en Zijn gewilligheid en kracht om u te verlossen. Ook toonde Hij u bij tijden de schoonheid van de heiligheid, zoals deze schijnt in het leven en karakter van Jezus Christus, opdat u mocht verlangen naar de gelijkvormigheid aan Hem.'

Zijn eertijds in de zonde

Munro begint zijn eigenlijke autobiografie met 'een terugblik op mijn vroegere leven en bevindingen'.

'De psalmist zegt: 'De benauwdheden mijns harten hebben zich wijd uitgestrekt'. Dat is ongetwijfeld ook met mij het geval. Mijn onwetendheid neemt toe, mijn hart wordt steeds ongevoeliger, mijn ongeloof steeds krachtiger en mijn verdorvenheden steeds sterker, zodat zij mij dreigen te overmeesteren. Kan dit alles bestaan met de staat van genade? De Schrift bevestigt, dat in de ware gelovigen twee beginselen zijn te vinden, namelijk dat van de zonde en dat van de genade. Deze beginselen staan lijnrecht tegenover elkaar en er is sprake van een onverzoenlijke gezindheid, totdat de één de ander geheel heeft onderworpen en de overwinning behaald heeft. Hiervandaan is het duidelijk dat de gelovige niet behoort te besluiten dat hij niet in de staat van genade is, omdat hij de wet der zonde in zijn leven voelt werken, wat op zichzelf genomen geen absoluut bewijs is dat hij nog in zijn natuurstaat verkeert. Maar aan de andere kant is het niet juist om te stellen, dat iemand in Christus is, omdat hij in enige mate tegen de zonde strijdt, zoals deze heimelijk in zijn binnenste werkzaam is. Deze strijd kan voortkomen uit kracht van het geweten, dat door opvoeding verlicht is en door de verstandelijke bevattingen, die iemand van de geopenbaarde wil van God kan hebben. Deze gemoedstoestand wordt geheel ten onrechte aangezien voor de strijd tussen zonde en genade in de gelovige, waarvan het Woord ons een duidelijke beschrijving geeft.'

Munro vindt het nodig om eerlijk met zichzelf om te gaan. De spiegel van Gods Woord is de enige toetssteen en niet het menselijk gemoed. Hij vervolgt: 'Moet ik mij dan niet door de toetssteen van de Schrift onderzoeken, sinds dat ik zekere tijd de hoop gekoesterd heb, dat ik ben overgegaan van de dood in het leven; terwijl ik nu op

vele manieren de zonde zo krachtig in mij voel werken, waardoor deze hoop geschud wordt? Moet ik mij niet beproeven, of de geestelijke werkzaamheden in mij voortkomen uit Gods genade, die in de ziel ingeplant wordt, of zijn het werkingen van een natuurlijk geweten? Want als het ware genade is, zou ik niet schuldig staan aan het afbreken van het fundament van God; maar als alles uit mijn natuur voortkomt, word ik blootgesteld aan het fatale zelfbedrog, dat het uiteindelijk verderf van velen betekent. Daarom, zend mij, o heilige en eeuwige Geest, Uw licht en Uw waarheid, en leid mij, om een recht oordeel te vormen, daar ik zelf onbekwaam ben om recht te kunnen onderscheiden.'

In zijn eertijds zocht hij, zoals ieder mens van nature, de dingen van de wereld: 'Er is een tijd in mijn leven geweest, dat ik mij om al deze dingen in het geheel niet bekommerde. Toen leefde ik, alsof de wereld mijn tehuis en bestemming was, en alsof er geen hogere belangen waren dan die van mijn lichaam, dan wereldse eer en dan een naam onder mijn medemensen te krijgen.

In mijn jeugd had de wereldse grootheid in verschillende vormen een krachtige en betoverende invloed op mijn eierzuchtig en vleselijk gemoed. Ik beraamde menig plan om mijzelf onder één of andere gedaante tot aanzien te brengen. Maar ik behoef niet te zeggen, dat ik zelfs niet in één plan slaagde. Ik deed zelfs geen poging om een plan uit te voeren, niet omdat ik dat niet wilde, maar eenvoudig, omdat de gelegenheid zich niet voordeed. Ik moet bekennen dat deze zucht naar eer en aanzien niets meer is dan de algemene manier van werken van de god van deze wereld, waardoor hij erin slaagt, om het verstand van de jeugd te binden en hen te verhinderen om zich in de dagen van de jeugd aan Christus te onderwerpen. Wel gevoelde ik mij onder de krachtige en opwekkende bediening van Dr. MacDonald van Ferintosh enigszins verontrust. Soms had ik krachtige overtuigingen, maar deze bleken niets anders te zijn dan een morgenwolk en een vroegkomende dauw, die voor de oprijzende zon verdwijnen. Deze indrukken waren zo talrijk, dat het voor mij onmogelijk is om ze alle in mijn herinnering op te roepen.'

Een avondmaalsviering bij Ferintosh

'Een omstandigheid in dit verband kan ik mij goed herinneren. Dat was ter gelegenheid van de bediening van het Avondmaal, op een sabbatdag in een naburige plaats, waar onze leraar voorging. Zijn tekst weet ik niet meer; alles wat mij hierover te binnen schiet, is dat deze uit de Brief aan de Romeinen was en betrekking had op de gerechtigheid van Christus. Naar zijn gewoonte, vermaande hij aan het slot van zijn preek ook de jongeren, om de Zaligmaker aan te nemen. Hij toonde hun, dat zij het geen grotere eer konden rekenen dan Hem te ontvangen en dat zij zich aan geen grotere zonde schuldig konden maken door Hem te verwerpen. 'Of', zo sprak hij, 'wil je Zijn hart vanavond verblijden, nu Hij in de hemel gezeten is aan de rechterhand van Zijn Vader, en op dit ogenblik op je beslissing wacht. O wil je, indien dit mogelijk ware, Zijn ziel bedroeven door Hem te verwerpen?' Deze aanspraak ging als een pijl door mijn ziel en deed mij als een rietje beven. Wat mij in het bijzonder trof, was het schuldig zijn aan het onteren en verdriet aandoen van Christus, door Hem te verwerpen. Vanaf die dag voelde ik een onbeschrijfelijk gemis in mijn ziel. Ik had toen echter geen licht aangaande de plicht om Christus te ontvangen, noch verstond ik de noodzaak om Hem onmiddellijk aan te nemen. Ook had ik geen recht inzicht in de schuld van de verwerping van Hem, Die Gods Gave aan zondaren is. Ik had er geen twijfel over, dat ik in een staat buiten Christus verkeerde, maar was hierover weinig

verontrust; hoewel ik mij ontzettend ongelukkig voelde. Ik wist echter niet, wat ik doen moest. De waarheden van het Christendom, waaraan ik enige kennis bezat en waarover ik soms nadacht, kwamen bij mij als een verstandeloze en onbekende sprake over, ja als een dode letter, waarvan ik de betekenis niet inzag. De preek die ik noemde, hoorde ik in mei 1835. Gedurende de zomer die volgde, was ik onder de preken die ik toen hoorde, meer dan gewoon onder indrukken. Ik leek echter meer op iemand, die in het donker gewond geraakt was, niet wist waar hij zich bevond, noch waarvandaan de kogels, die hem geraakt hadden, gekomen waren, noch hoe hij deze kogels had kunnen ontlopen.'

In die tijd werd Munro door een voortslepende ziekte getroffen. Zijn gezondheid kreeg hierdoor een gevoelige klap, die hij eigenlijk nooit meer helemaal te boven kwam. Eigenlijk was hij nooit eerder ziek geweest, maar groeide hij op tot een sterke en gezonde jongeling. Hij was dol op sport en allerlei lichamelijke oefening; kortom de geneugten van het leven namen hem in beslag. De ontdekkende en christocentrische prediking van MacDonald kon hierin geen verandering brengen. De Heere gebruikte traspgewijs andere wegen om hem tot zichzelf te brengen.

Twijfels over het Godsbestaan

Ondanks de Godvruchtige opvoeding die hij had genoten, werd hij lange tijd gekweld door twijfelingen over het bestaan van God. Ik kon niet aannemen dat er een God is, en omdat ik het rechte geloof in het Godsbestaan miste, konden de andere leerstukken mij niet in het minst raken. Want ik redeneerde aldus: Indien er geen God is, dan is alles wat de Bijbel leert een sluw bedachte fabel. Dat geldt dan voor wat de Bijbel en de mensen uitspreken over de verantwoordelijkheid van de mens, over zijn gevallen staat, hoe hij onder Gods ongenoegen verkeert en aan de eeuwige verdoemenis wordt overgegeven; over Christus, als de Zaligmaker van de zonde en van de toom. Op dit punt liep ik geheel vast. Ik kwam niet tot het volstreekte besluit, dat er geen God is, maar alle redeneringen, waartoe ik mij aanzette, konden mij hiervan niet overtuigen. Het was niet zozeer door deze redeneringen, dat ik hieraan ging twijfelen, maar ik bevond mij geheel verstoken van het geloof in het Godsbestaan. Ik was niet bij machte om dit geloof in mij te verwekken, evenmin als ik in staat zou zijn, om mijzelf tot mijn bestaan op te roepen. Al deze gedachten maakten mij bij tijden geheel ellendig en deden mij vaak uitroepen: Ik ben het leven moe. Zodanig was de hevigheid van de angst die mij bezette, dat ik soms verzocht werd om mij op een makkelijke manier van deze waarheid te verzekeren, opdat ik van alle twijfel zou worden vrijgemaakt. Als deze waarheid juist was, dan zou ik wel voor altijd ellendig blijven; maar dat leek mij toch beter, dan dat ik nog langer de kwellingen van deze twijfels moest verduren. En als mijn twijfels op waarheid gegrond waren, dan zou ik voor alle ellende ongevoelig zijn. Maar de Heere verleende mij, door Zijn barmhartigheid, bij al dergelijke gelegenheden (en die waren talrijk) Zijn weerhoudende genade, en bewaarde mij om mij tot mijn eeuwige verdoemenis op Zijn sterke schild te storten.'

Vijf jaar duurde deze bezoeking voort. Wel was hij in die tijd ernstig met Gods Woord bezig, ging hij naar de kerk, maar desondanks bleven deze twijfels in zijn hart oprijzen. 'Het enige wat mijn hoop in deze uiterste nood levend hield, was de overweging: Indien er een God is en als Hij, zoals wordt voorgesteld, een God is vol van barmhartigheid en mededogen jegens zondaren, wie weet Hij mocht Zich toch in genade aan mij openbaren en mij verwaardigen om Zijn bestaan en aanwezigheid te doen beseffen.' De Heere nam in de zomer van 1839 de knagende twijfel aan het Godsbestaan uit zijn gemoed weg: 'Ik herinner mij, hoe ik op een nacht, toen ik over

deze zaak nadacht, door een onmiddellijke overtuiging dat er een God is, getroffen werd. Ik voelde zoveel verlichting en verbaasde mij grotelijks, hoe ik ooit zo dom geweest kon zijn om deze waarheid in twijfel te trekken. Maar ik was zo traag om te leren, dat ik toch niet de betrekking verstond, waarin ik tegenover Hem, als een gevallen en verantwoordelijk schepsel stond, hoewel ik niet langer aan het Godsbestaan twijfelde.'

Bestrijding over de inspiratie

De ene twijfel week, maar de andere rees op. Nu ging het over de Goddelijke inspiratie van de Schrift. 'Van boeken, die bewijzen van de geopenbaarde godsdienst behandelen, wist ik alleen dat zij bestonden. In mijn onwetendheid meende ik, dat niemand de waarheid en echtheid van de Schrift ooit in twijfel getrokken had, waaruit ik besloot dat ik noodzakelijk door God aan mijzelf en aan mijn verworpen gemoed moest zijn overgegeven. De wijze waarop ik zulke twijfelingen begon te koesteren, was als volgt: Nu ik van het bestaan van God overreed was, begeerde ik te weten en te verstaan hoe mijn betrekking tot Hem was. Daar ik besepte dat de Schrift tot de enige openbaring van Zijn wil en gedachte gerekend wordt, besloot ik om de Bijbel nauwkeurig te lezen. Hierbij leek het mij toe, dat de Schrift in veel gevallen tegenstrijdigheden bevat. Ik kon door de duisternis, die in mij was, bepaalde gedeelten, die zich schijnen tegen te spreken, niet kloppend krijgen. Zodoende begon ik te redeneren: Hoe is het mogelijk dat het Woord van Hem, Die niet liegen kan, onfeilbaar is, daar het op de ene plaats gebiedt wat op een andere plaats verboden wordt. Hier rees bij mij het vermoeden, dat de Bijbel niet de geïnspireerde wil van God is, maar door mensen is samengesteld. Deze gedachte won zo aan kracht, dat ik op het laatst zo verward werd, zodat iedere plaats in de Schrift scheen tegen te spreken, wat elders geschreven staat. Onnoemelijke tegenwerpingen rezen in mijn gemoed op, waarvan het niet nuttig en onmogelijk is om deze op te noemen. Soms drongen deze gedachten zo in mij op, dat ik bijna ten einde raad was.'

Munro was verstrikt geraakt in de mazen van het net, waarin hij zichzelf gevangen had. Hij wilde met zijn verstand kloppend maken, wat alleen een zaak van het geloof van het hart is. De nieuwe theorieën over de ouderdom van de aarde werkten niet in zijn voordeel; hoe kon de aarde zesduizend jaar oud zijn? 'Mijn verbijstering nam toe, toen ik kennis nam van wat de geoloog een 'doorsnede van de aardkorst' noemt. Deze doorsnede trok mijn aandacht en toen ik deze onderzocht, kwam ik tot de conclusie dat de aarde ouder moest zijn dan ik altijd gedacht had.' 'Toen ik in grote angst over dit onderwerp peinsde, kwam het mij voor dat deze verschijnselen, die erop moesten wijzen dat de aarde ouder is dan zesduizend jaar, per slot van rekening toch wel tot deze periode beperkt konden blijven.' Zo bleef hij redeneren, totdat de Heere deze twijfel ook wegnam. 'Niettegenstaande de onzinnigheid van deze veronderstelling, werd de kracht van mijn twijfel toen gebroken, hoewel mijn onzekerheden op andere punten nog bleven voortduren.'

Overtuigingen van eigen zondigheid

'Aan de andere kant werden mijn overtuigingen over mijn eigen zondigheid 130 geleidelijk aan krachtiger. Ik kon de waarheid op dit punt, naar de voorstellingen van de Bijbel over het hart van de mens, wat met mijn gevoel overeenstemde, niet in twijfel trekken, van waaruit ik vermoedde dat dit alles in andere opzichten zo goed als waar moest zijn. Dit bedaarde mijn twijfelingen in enige mate, waarop ik ertoe kwam om de Bijbel nog nauwkeuriger te onderzoeken. Maar alles was een verborgenheid voor mij. Ik kon het niet verstaan of geloven. Wat de Schrift over de natuurlijke

onbekwaamheid van de mens om de dingen van God te ontvangen zegt, vond ik helder in mijzelf verklaard, en van de waarheid dat de mens die dwaasheid acht te zijn, was ik een levende belichaming. Aldus ging ik voort om aandacht aan de Schrift te besteden, maar desondanks bleven mijn twijfelingen bestaan. Tegelijkertijd begon ik een dadelijke vijandschap tegen de waarheid van de Auteur hiervan in mijn gemoed te gevoelen. Hiertoe werd ik ongetwijfeld aangepord, omdat ik mijzelf in ieder gedeelte van het Woord veroordeeld vond en vanuit een bevatting dat God tegen mij gekant was vanwege mijn zonde, die ik, als door Zijn waarheid veroordeeld, op verschillende manieren in mij voelde werken.'

Trapsgewijs werd Munro op het punt gebracht dat hij met alle redeneringen over God en over Zijn Woord moest stoppen. De twijfels over de onfeilbaarheid van de Heilige Schrift waren opgehouden, maar nu kwam hij erachter dat hij niet in staat was om Gods Woord te verstaan. Zo schrijft hij: 'Mijn aandacht werd nu geleid tot gedeelten in Gods Woord, waarin de Heilige Geest beloofd wordt en op de noodzakelijkheid van Zijn krachtige werkingen gewezen wordt. Nu was ik overtuigd van mijn uiterste onbekwaamheid om de Schriften te verstaan, of ze als zodanig te ontvangen, indien zij waarlijk Gods mening bevatten. Ook had ik geleerd, dat het de bediening van de Geest is, om de ziel te verlichten en het geloof te werken, en dat Hij beloofd wordt aan al degenen die Hem van de Vader bidden. Zo begon ik te bidden om de Heilige Geest, maar hoe ernstig ik hierin al voortging, des te meer bevond ik mijzelf geworpen te zijn in een afgrond van ongeloof en des te sterker werd de tot nog toe verborgen gebleven vijandschap van mijn hart. Dit duurde enige tijd voort, en het werd eerder erger met mij dan beter. Nu dacht ik dat mijn geval hopeloos en onverbeterlijk was. Niemand was, naar mijn gevoel, tot een dergelijke gemoedstoestand overgegeven als ik was. Gedurende al die tijd legde ik voor niemand mijn geval neer en nam ik ook de moeite niet om dat te doen, terwijl ik nooit de ervaringen van anderen in deze zaak gelezen had.'

Tijdens een avondmaalsdienst in de zomer van 1840, hoorde hij Dr. MacDonald tegen de avondmaalgangers opmerken, dat de verbrokenheid van hart een bewijs is dat God hen nog niet heeft weggeworpen. 'Dit bracht mij dadelijk tot de conclusie, dat ik ongetwijfeld verworpen en van God verlaten was, omdat ik naar mijn bevinding geheel met deze kenmerken overeenstemde door geen verbrokenheid in mijzelf te kunnen vinden. Nu werd alle hoop en steun van mij weggenomen en maakte dit plaats voor wanhoop. Ik was het leven zat en ik was zeer bevreesd voor God op Wie ik zag als op een onbuigzame vijand.' Munro had een geheel verkeerd Godsbeeld, waardoor hij God alleen als een rechtvaardige Rechter zag. Hij voelde de vijandschap in zijn hart oprijzen en ook de neiging om God te lasteren. 'Bij tijden, als ik buiten liep, was ik bang, dat ik bij elke stap levend ter hel zou varen.' Hij droomde over het laatste oordeel en als hij om genade bad, klonk het in zijn oren: 'Vervloekt, vervloekt zijt gij!' En wanneer hij in de Bijbel probeerde te lezen, sloeg hij bijna altijd Jeremia 30 vers 15 op: 'Wat krijgt gij over uw breuk, dat uw smart dodelijk is? Om de grootheid uwer ongerechtigheid, omdat uw zonden machtig veel zijn, heb Ik u deze dingen gedaan.' 'Dit versterkte de banden van wanhoop nog meer.'

Het was de 'Geest van dienstbaarheid' Die in zijn hart werkzaam was. De wet drukte op zijn geweten en veroordeelde hem in alles. Hij zag zijn verlorenheid en hopeloosheid en ook werd hij overtuigd van zijn totale onmacht om zich tot God te bekeren. In die tijd begon in Schotland een opwekking van het geestelijke leven, die ook aan de streek waar hij woonde niet voorbijging. Vooral zijn predikant was het

middel dat velen in Easter Ross en daarbuiten uit hun geestelijke doodslaap ontwaakten. Munro schrijft hierover: 'Velen schenen onder diepe indrukken te komen, als zij het Evangelie hoorden preken, en zij werden bezorgd over hun geestelijke belangen. Hoewel ik van mijn verloren staat overtuigd was, en onder de indruk dat mijn toestand hopeloos verkeerd was, voelde ik mij hiertoe gedrongen om op die plaatsen aanwezig te zijn, waar de openbaring van Gods kracht gezien werd, opdat ik misschien onder de buitengewone invloed hiervan mocht geraken. Het duurde niet lang, voordat mijn wens vervuld werd, maar helaas! toen anderen in het hart gegrepen schenen te zijn, voelde ik mijzelf nooit zo hard en tegen de waarheid gekant als toen. Mijn gevoel van mijn wanhopige toestand van nature werd dagelijks dieper en ook werd ik meer overstelpt door een gevoel van een rechtvaardig verdiende toom.'

Overreed van Gods almacht

Munro werd er steeds meer van overtuigd dat een wonder van Boven nodig was om hem uit zijn toestand te verlossen. 'Ik had enige zwakke begrippen van de geestelijkheid en het gezag van de Wet der zeden, als mijn regel en plicht, en van mijn totale onmacht om ook maar in één jota tot de vereiste gehoorzaamheid te komen. Ook had ik een vaste overtuiging, dat een algehele zedelijke verandering nodig was, om aan de vereisten van gehoorzaamheid te kunnen voldoen, want ik bevond mijn natuurlijke duisternis in geestelijke dingen zo groot te zijn, mijn vijandschap tot God zo krachtig, mijn wil zo weerspanning en mijn genegenheden zo verdorven, dat niets minder dan een scheppende kracht mij tot de staat van het gemoed kon brengen, die door de wet vereist wordt. Maar mijn belangrijkste vraag was, of er nog een mogelijkheid van zalig worden binnen mijn bereik bestond.'

Geleidelijk aan kwam hij erachter dat ook hij nog kon zalig worden, waardoor hij leerde bidden: 'Wat moet ik doen om zalig te worden?' 'Mijn kennis van het Woord verschaftte mij een letterlijk antwoord op deze vraag, maar dat kon mij nu niet tevreden stellen. Ik werd overtuigd van mijn onbekwaamheid om mijzelf te verlossen. Ik zag duidelijk in, dat Gods waarheid moest worden vervuld, dat aan de Goddelijke rechtvaardigheid moest worden voldaan en dat ik een algehele verandering moest ondergaan, eer dat ik mij in Gods gunst kon verheugen en een staat van heiligheid verwerven, die mij in staat kon stellen, om mij met het gehele hart in God te verblijden.' Ook zag Munro dat bij Christus alles te vinden is wat nodig is om zalig te worden: 'Ik werd gewaar, dat de voorziening van dit alles in Jezus Christus te vinden was, omdat Hij als de Zoon van God, als de Vader gelijk, mens geworden is, om zondaren te verlossen, door Zichzelf te geven tot een rantsoen voor velen. Ik wilde toen proberen om in Hem te geloven, maar ik bevond dit onmogelijk te zijn. Gedurende enige tijd was ik bezig met het punt van het geloven en ik gevoelde mij weer geworpen in een oceaan van twijfelingen en vooroordelen, die alles wat ik van tevoren had meegemaakt, ver te boven gingen.'

Na de tijd dat hij ernstig bezig was om te bidden om de Heilige Geest, kwam er een tijd dat de volgende vraag op hem af kwam: 'Wie is Hij, opdat ik in Hem geloven moge?' 'Bij het nadenken over deze fundamentele leer, verviel ik in twijfelingen ten opzichte van de Godheid van de Zaligmaker. Omdat ik deze onpeilbare verborgenheid niet kon begrijpen, zoals een wiskundig probleem verstaan wordt, begon ik te denken dat alles, wat over Hem gezegd werd, niet te verdedigen was. Omdat dit boven de rede uitging, was mijn gevolgtrekking, dat het tegen de rede was.' Zo werd hij weer heen en weer geslingerd en raakte hij steeds meer verstrikt in het net van twijfel en redeneren. Hij durfde hierover met niemand te praten, daar hij bang was dat men hem

dan als een afvallige zou brandmerken. 'De predikers die ik hoorde, waren mij niet tot hulp, omdat zij deze punten nooit aansneden, want hun zorg in die tijd was om de zorgelozen tot bekommring op te wekken. De leer zelf werd wel onveranderd naar voren gebracht, maar er werd niet gezinspeeld op de twijfel of de tegenwerpingen die hiertegen in het gemoed kunnen oprijzen.'

Een Middelaar nodig om zalig te worden

'Toen ik in deze gemoedstoestand verkeerde, kwam ik op zekere dag in aanraking met een verhandeling van Dr. Owen, die ik thuis had, hoewel ik dit boekje nooit eerder had gelezen. Het handelt over de *'Persoon van Christus'*. Ik begon dit boekje te lezen en hoewel ik weinig kon maken van de diepgaande gedachten van deze Godgeleerde over deze wonderlijke leer, trok ik er dit voordeel uit, dat ik nu begreep dat deze leer een zaak is van geloof en niet van verstand. Onder het lezen kon ik niets van de vertroosting vinden, die in het geloof van deze leer ligt opgesloten; toch ontleende ik er enige troost uit (als we van troost mogen spreken), dat anderen, die ware gelovigen zijn, in deze leer ook moeilijkheden vinden en sommigen van hen zelfs dezelfde moeilijkheden hadden ervaren. Dit bezielde mij tot enige hoop, maar om alles te geloven, vond ik onmogelijk, alleen al om deze leer verstandelijk te bevatten.'

Het lezen van 1 Korinthe 15 trof hem diep, vooral de woorden: 'Indien Christus niet opgewekt is, zo is uw geloof ijdel en zijt ge nog in uw zonden'. 'De nauwkeurige lezing hiervan verscheurde mijn geest op zulk een wijze, dat er nauwelijks enig leven in mij werd overgelaten.' 'Deze woorden waren de oorzaak van mijn benauwdheid, want hier wordt klaarblijkelijk aangenomen, dat als alles, wat over Christus geleerd werd, op waarheid berustte, er dan geen ander geneesmiddel voor zondaren overbleef. En omdat ik niet kon geloven, dat deze leer waar was, gevoelde ik dat voor mijn toestand geen geneesmiddel bestond. Maar toen ik door nauwkeurig onderzoek van Owen geleerd had, dat het een zaak is van geloof en dat het geloof een gave van God is, begon ik in het bijzonder om deze genade te bidden. In de wetenschap dat alle gaven van God door Christus Jezus tot ons komen en dat het gebed alleen door Hem gehoord wordt, leek het mij iets ontzettends om in Gods tegenwoordigheid te komen, om te vragen wat alleen door een Middelaar kan worden medegedeeld. Want het gebed tot Hem kan alleen worden verhoord door de verdiensten van een Voorbidder, in Wie ik niet kon geloven.'

De Heere liet hem zien dat hij deze Middelaar nog niet kende en daarom met al zijn gebeden niet tot Hem kon naderen. Zo schrijft hij: 'Dit bracht mij ertoe om het bidden geheel te laten varen. Ik dacht: Kan God zulk een bidden niet anders aanmerken, dan als een belediging van Hem, zodat Hij vanwege Zijn rechtvaardigheid niet kan horen of antwoorden? Maar toch kon ik er niet mee ophouden. Mijn verdorvenheid liet mij niet toe om rustig te zijn, ofschoon, hoe meer ik bad, hoe meer mijn onrust toenam. Het was op een avond in het begin van het jaar 1840, toen ik in mijn kamer in overdenking van mijn verloren staat was, dat mijn gemoed bewogen werd om op het verlossingsplan te zien, zoals dat in de Schrift ontvouwd wordt. Ik zag nu helder dat dit plan zeer gepast is voor de staat van een zondaar, omdat in de verlossing van de zondaar de rechtvaardigheid van God ten volle bevredigd is in de dood van Christus en dat de wet door Zijn gehoorzaamheid vervuld is. Ik zag dat er in het beramen van dit plan sprake is van een heerlijke tentoonspreiding van de oneindige Wijsheid en een meest wonderlijke openbaring van een medelijdende, tedere en neerbuigende liefde. Deze waarheden kwamen mij zo helder als het zonlicht voor de geest en de zekerheid hiervan werd bewezen door een onweerstandelijke overtuiging, die ik niet kon

aanmerken als het gevolg van enige beredenering van mijn kant. Want ik kon die niet anders vergelijken dan met het geval van een reiziger, die door de nacht overvallen wordt en niets weet van de plaats waar hij zich bevindt, noch bekend is met de verschillende voorwerpen om hem heen. Maar als de zon plotseling opgaat en haar licht op alles rondom hem laat schijnen, dan ziet hij de omgeving in alle helderheid.' Nu twijfelde hij niet langer meer aan de leer die hij voorheen had aangevochten. Maar de troost hieruit ontbrak hem, omdat hij Christus nog niet kende. 'Maar in plaats van enige vrede of troost uit deze overtuiging te verkrijgen, werd mijn ziel verpletterd onder een gevoel van mijn schuld, vanwege mijn twijfels van de waarheid hiervan, waaraan ik mij had schuldig gemaakt. Ik zag dat mijn twijfels een blaam hadden geworpen op Gods waarheid, wijsheid en barmhartigheid. Ik had de barmhartigheid, zoals deze aangeboden en binnen het bereik van zondaren gebracht wordt, veracht, door God niet toe te schrijven wat Hij welmenend en oprecht in Zijn genadige aanbieding is. Ik had Hem ten laste gelegd dat Hij de mensen had overgelaten om zichzelf te bedriegen door zulk een zelfbedrog te geloven. Wanneer de brute ongelovigen de schuld van hun ongelof zouden zien, zoals deze mij voorkwam, hoe zou al hun grootspraak dan vergaan. En als ik altijd de indruk, die ik toen had, kon vasthouden, hoe verschillend zouden mijn gevoelens met betrekking tot het ongelof dan zijn van die ik sindsdien vaak gehad heb!'

Munro was nu overtuigd van de waarheid van Gods Woord en van zijn verdoemelijk bestaan voor God; verder kon hij het niet bekijken. De weg om met God verzoend te worden, bleef een grote verborgenheid. Vanuit een verbroken werkverbond arbeidde hij om de weg tot het heil te vinden. Zijn gedachten over de toepassing van het heil waren duister en voorwaardelijk. Hij verwachtte iets groots mee te moeten maken, een bijzondere openbaring, waarvoor hij eerst een gepaste gestalte moest hebben om die te ontvangen. Munro wilde iets doen, terwijl alles gedaan is. Hij had nog geen bevindelijk inzicht in het werk van Christus om zondaren zalig te maken, dat hij alleen tot Hem mocht komen zoals hij was, als een arme zondaar met lege handen.

Vrede in het geloven

Hoe vond Munro 'vrede in het geloven'? Hierover schrijft hij: 'Op de 24ste van deze maand voelde ik mij in zulk een schrikkelijke toestand en beroering van de ziel, als gevolg van godslasterlijke gedachten tegen God en zelfs een begeerte om deze te volvoeren, om Hem van Zijn Wezen te beroven, dat ik dacht dat al de zonden van de verdoemden in de hel de mijne niet evenaarden. Sinds dat mijn toestand mij onverdraaglijker scheen dan die van hen, en dat haar tormenten reeds bezit van mijn ziel genomen hadden, had de hel geen verschrikking meer voor mij. Bij het opstaan probeerde ik te bidden, maar ik kon geen woord uiten en, terwijl ik in de gebedshouding was, kwam mij voor de eerste maal in een overtuigend licht voor de geest, dat ik vanwege mijn betrekking tot Adam een verdoemelijk zondaar was. Voorheen kwam mijn overtuiging voort uit een gevoel van verdorvenheid en van onbekwaamheid om de wet te vervullen, maar nu werd de oorzaak hiervan mij duidelijk. Ik zag dat ik in zonde geboren en een kind des toorns was, onder het rechtvaardig vonnis der verdoemenis. In deze toestand ging ik die dag (het was zondag) naar de kerk. Deze keer preekte een vreemde predikant over de tekst: 'De Zoon des mensen is gekomen om te zoeken en zalig te maken dat verloren was'. Het lezen van deze tekst en het luisteren naar de preek die volgde, bracht een nieuwe gedachte in mijn gemoed voort, want nu verstond ik in enige mate wat voorheen duister voor mij was. Ik was verward in geschiktheden die van de zondaar gevorderd

worden, voordat hij in staat is om Christus te ontvangen, maar nu zag ik dat God naar geen geschiktheid, in wat voor een zondaar ook, omziet en dat het uitgesproken doel van de komst van Christus was, om hen zalig te maken, die geen enkele geschiktheid in zichzelf hebben, maar die geheel verloren zijn.'

'Hierop bevond ik mij verlicht van een last, maar deze verlichting kwam slechts hierop neer, dat ik bemerkte dat Christus gekomen was om de verlorenen zalig te maken, maar ik voelde nog niet dat ik enig aandeel in die zaligheid had. Ik kwam minder belast thuis en toen ik 's avonds bad, voelde ik mijn gemoed weer gericht op het Verbond der genade en hoe hierin tot het plaatsbekledend offer van Christus werd voorzien. Ik kreeg ook te zien op mijn verloren toestand, waarvan ik zulk een gezicht ontving, dat ik dacht maar een haarbreed tussen mij en de eeuwige rampzaligheid te zijn. Toen ik in deze toestand verkeerde, dacht ik dat het volgende Schriftwoord hoorbaar tot mij gesproken werd: 'Die tot Mij komt, zal Ik geenszins uitwerpen', en op hetzelfde ogenblik voelde ik mij gewillig om een vrij en onvoorwaardelijk aanbod van zaligheid aan te nemen.'

'Aan de ene kant was de voorziening van deze zaligheid voor mij weggelegd en de toepassing hiervan voor mijn verloren toestand en aan de andere kant zag ik mijn volmacht om mij deze voorziening ten nutte te maken, in zover er geen uitzondering wordt gemaakt ten opzichte van hen die tot Hem komen, want in de woorden 'Die tot Mij komt', wordt Zijn gewilligheid en gereedheid uitgedrukt om een ieder die komt aan te nemen. Ik zag toen dat de nodiging onbepaald is en dat de aanbidding van de zaligheid onvoorwaardelijk is, in zover enige verdienste van de kant van de zondaar vereist wordt. Ik voelde alsof deze nodiging persoonlijk aan mij gericht was en alsof ik uitdrukkelijk en bij name werd uitgenodigd om te komen, om de gave van de zaligheid, die ik zozeer van node had, vrij aan te nemen. Ik voelde alsof ik niets anders te doen had dan in die zaligheid toe te stemmen en deze op de voorwaarden van het Evangelie aan te nemen, dat is als een verloren zondaar van wie alleen de hartelijke ontvangst vereist wordt. Hierop voelde ik mij inderdaad verlost van de diepten van de hel; mijn banden van wanhoop werden losgemaakt en mijn geest van de verwarrende strikken bevrijd, waarin mijn werkverbond-gedachten mij hadden geleid, want tot hiertoe had ik geen heldere Schriftuurlijke gedachten over de wijze van rechtvaardiging uit vrije genade door Jezus Christus. Maar nu werden al mijn twijfelingen tot stilte bewogen, mijn ongeloof verdween, zodat ik het Woord geloofde, haar kracht en werkelijkheid gevoelde en er vast van overtuigd was dat het Gods waarheid was.'

'Ik zag dat het geloof bestaat in een eenvoudig vertrouwen op de waarheid van het Evangelie, en dat Christus te ontvangen een hartelijk rusten is op wat in de Schriften geschreven staat, een overreding dat Hij de waarheid spreekt en onfeilbaar zal vervullen wat Hij beloofd heeft. Vroeger was ik verward ten opzichte van de natuur van het geloof, daar ik mij het geloof voorstelde als iets dat verborgen en onbegrijpelijk is, maar nu zag ik dat het bestaat in het geloven in de waarheid van Gods Woord en te vertrouwen op Christus alleen tot zaligheid. Ik voelde mij bekwaam gemaakt om dit vertrouwen te beoefenen, waaruit een onuitsprekelijke vreugde voortkwam. Het was mij een onuitsprekelijk wonder, toen ik bevond dat ik in deze nieuwe staat was ingeleid. Alles kreeg nu een ander licht; de Schrift gaf mij vertroosting, want hierin verscheen Christus helder in al Zijn schoonheid en uitnemendheid, in Zijn kracht en bereidheid om zalig te maken. Op ieder woord, dat van Hem gesproken wordt, blijkt te zijn ingedrukt: 'Ik ben gewillig; ik ben gereed en machtig om te verlossen. De zaligheid is vrij voor allen, voor de grootste der zondaren'. De schepping scheen vol van God te zijn, ieder schepsel openbaarde Zijn

bestaan, kracht, wijsheid en goedheid en dat vervulde mijn ziel met gevoelens van dankbaarheid en liefde. De zonde kwam mij als uitermate zondig en hatelijk voor en de heiligheid als de enige begeerlijke zaak.'

Zijn banden losgemaakt

'Mijn grootste troost was nu dat er een God is, Die getrouw, waarachtig, rechtvaardig en barmhartig is, Wiens karakter liefde verkondigt. Ik zag geen verschrikking in Hem door Christus, omdat in Hem, de Geliefde, Gods toom voor eeuwig is weggenomen. Ik verwonderde mij over mijn domheid om Zijn bestaan ooit in twijfel te trekken en om Zijn waarheid en oprechtheid te betwisten, en ik verfoeide mij vanwege mijn gedrag. Het gezicht van mijn zonden ging vergezeld met een vernedering en wegsmelten van mijn ziel, een haten van de zonde en een sterke begeerte om heilig te zijn, zoals God heilig is. Ik voelde dat de bekwaamheid en neiging om te geloven en om Christus te ontvangen een uitwerking was van de oneindige kracht, die in een soevereine weg in mij gewerkt werd. Ik werd vervuld met verwondering, vanwege de rijkdom van die genade en de vrijheid van die liefde, die God bewogen heeft om naar een monster van ongelooft om te zien en om liefde tot Hem in een hart, dat vol was van ongerechtigheid, te verwekken. Ik verweet mijzelf dat ik zo lange tijd had doorgebracht in onwetendheid van God en in een staat van vijandschap tegenover Hem, dat ik op zo grote zaligheid geen acht genomen had en een zo oneindig dierbare Zaligmaker had veracht, en dat het Goddelijk geduld mij zo lang had gedragen, vervulde mij met een diepe verwondering.'

Het jubeljaar van Gods vergevende liefde was voor Munro ingeluid. Hij vond vrede en blijdschap in het geloven. Zijn banden waren losgemaakt en de gevangenisdeuren van ongelooft moesten wijken voor de kracht van Woord en Geest. De tijd van de eerste liefde brak aan, hoewel deze voor hem erg kort bleek te zijn. Hij vervolgt zijn verhaal: 'Aldus ging ik voort en ik mocht gedurende acht dagen de vrede en hoop in het geloven proeven en smaken. Hierna verloor ik alle gevoel van blijdschap en werd ik weer in een zee van moeiten geworpen. Ik begon hieruit de gevolgtrekking te maken dat alle vrede en hoop, die ik gevoeld had, louter inbeelding was. Ik kon nu geen geloof in Christus meer oefenen, ofschoon het mij enkele dagen tevoren onmogelijk scheen te zijn dat ik ooit aan Gods Woord zou twijfelen. Het was een droevige ervaring om nu bewust te zijn, hoe onmachtig ik uit mijzelf was om geloof te oefenen en ik werd nu ten opzichte van mijn staat in duisternis gedompeld. Ik voelde de werking van de zonde weer krachtig in mij en in één opzicht was ik nu ellendiger eraan toe dan ooit tevoren, want de herinnering aan de troost die ik eerst gevoeld en gesmaakt had, verergerde mijn toestand tienvoudig. Ik zou tienduizend werelden willen geven voor één uur van vrede die ik een paar dagen hiervoor ervaren had. Ik begon nu een helderder inzicht te verkrijgen in de verdorvenheid van mijn natuur en uiterste onreinheid en hiervandaan besloot ik, dat er geen sprake was van een wezenlijke verandering van mijn hart, maar dat ik nog steeds een bittere gal was en in de banden van de ongerechtigheid verkeerde.'

De kracht van de inwonende zonde

Munro's staat was wel veranderd en ook zijn natuur, maar in zijn hart was de inwonende zonde nog werkzaam, zoals bij alle ware gelovigen. Nu was de geestelijke strijd eerst goed begonnen. Nu was het nodig dat hij met geestelijke wapens wist om te gaan, wat hij alleen op de school van de Heilige Geest kon leren. Tot zijn schrik ontdekte hij dat 'het lichaam des doods', de oude mens der zonde in hem, nog niet

gedood was. Daartegenover werd hij ook werkingen in zichzelf gewaar, die zich richtten op God en Zijn Woord. 'In mijn onwetendheid dacht ik dat de gelovige, wanneer hij eenmaal in Christus is, geen bevinding meer heeft van de werkingen van zijn verdorvenheid, van het bestaan van het ongeloof en van de hardheid van zijn hart. Maar nu voelde ik dit alles op mij vallen en ik was geheel hulpeloos om dat te weerstaan. Ik bad ernstig om licht, kennis, geloof en een vernieuwing van de vrijheid, die ik voorheen genoten had, maar gedurende vele dagen kon ik hiervan niets meer waarnemen. De hierop volgende winter en zomer had ik vele uren en dagen van duisternis en strijd met het ongeloof. Ook had ik veel doorzoeking van mijn hart ten opzichte van mijn staat. Bij tijden wilden licht en overtuiging in mijn gemoed doorbreken en dan werd ik overreed van de werkelijkheid van de fundamentele waarheden van het Evangelie. Mijn gedachten over God, Zijn Wezen en heerlijke deugden, waren soms zo helder en duidelijk, dat ik soms dacht dat mijn gestel onder de indruk hiervan moest bezwijken. Wanneer ik dit gevoelde, gebeurde het vaak dat ik gedurende enkele minuten amper kon ademen. Zo waren bij tijden mijn beschouwingen van de Verlosser, van Zijn heerlijkheid en genade, van Zijn verdiensten en liefde, dat het ongeloof mij een meer afschuwelijke zaak scheen te zijn dan ooit tevoren en het was mij alsof deze zonde alle andere in boosheid en schuld te boven ging.'

De kennis van zonde en van genade werd steeds meer verdiept. Hij nam toe in Godskennis en zelfkennis: 'God verscheen mij in Zijn ontzettende majesteit en waarheid, rechtvaardigheid en goedheid. Christus in Zijn heerlijkheid en uitnemendheid en mijn eigen staat als een onsterfelijk verantwoordelijk wezen, die zichzelf heeft vernield, ofschoon er toch in een gepast geneesmiddel voor hem voorzien was.' Hij miste echter de gevoelige zekerheid voor zichzelf, hoewel zijn prille en aangevochten geloof zich richtte op het aangeboden heil: 'Hoewel ik geen gevoelige troost uit dat geloof ontving, bewaarde de vaste overtuiging, die ik vroeger had van de gepastheid van deze voorziening en van het onvoorwaardelijk aanbod van genade mij voor wanhoop. Zo ging ik iedere dag zuchtend voort, terwijl ik verlangde naar een verzekering van een aandeel in Christus, maar ik kon geen troost vinden. Iedere Dag des Heeren werd ik gewaar dat mijn geval op de preekstoel naar voren kwam. Vele van mijn twijfelingen en tegenwerpingen ten opzichte van mijn eigen staat en de natuur van het geloof en van de rechtvaardiging, werden genoemd en beantwoord. Dit verschafte mij bij tijden verlichting; ik besteedde veel aandacht aan mijn gestalten en gemoedsgesteldheden, zodat ik mij opgetogen en gelukkig voelde als ik in enige mate in een toestand verkeerde, waaruit ik een bewijs van mijn zaligmakende verandering kon opmaken.'

Gebrek aan zekerheid

Ten aanzien van de verzekering van zijn genadestaat, verkeerde hij nog veel in het duister. Hij zocht het meer in zichzelf en in de kenmerken van genade, dan in het volbrachte werk van Christus buiten hem, zoals hij schrijft: 'Toch verkreeg ik geen verzekering dat ik in een geredde staat was, want ik zocht deze verzekering alleen maar in mijn eigen gemoedstoestand. Ik bad en las regelmatig de Bijbel, en ik had weinig behoefte aan andere boeken. Profane schrijvers trokken mij in het geheel niet, integendeel, ik vond het zondig om mijn tijd met het lezen van dergelijke boeken door te brengen. Theologische boeken vond ik meer gepast om mij in de war te brengen en twijfelingen en tegenwerpingen te voeden, vandaar dat ik ze weinig las. De Bijbel vond ik eenvoudig en duidelijk, voorzover ik de leer hierin vervat, verstond. Ik sloeg de duistere en ingewikkelde gedeelten over, want ik had behoefte aan vrede voor het

gemoed en verzekering van Gods gunst. De Schriftgedeelten, waarin de weg om deze weldaden te verkrijgen duidelijk naar voren komen, las en overdacht ik, maar ik vond geen enkele troost, want mijn zonden, en in het bijzonder die van het ongeloof, drukten zwaar op mij als een zware last.'

Al moest Munro voor een tijd de gevoelige nabijheid van de Heere missen, toch kreeg hij enige verlichting in zijn gemoed. Hij schrijft daarover: 'Tenslotte werd ik zo vuil in mijn eigen waarneming, dat ik begon te denken dat God Zichzelf zou onteren door aan zo'n groot zondaar vergeving te schenken; maar als Hij dit zou doen, zou het uit Zijn vrije en soevereine welbehagen zijn. Warmeer Hij mij deze weldaad geven zou, betaamde het mij om stil te zijn en vanwege mijn schande mijn lippen nooit meer te openen, want ik was geheel verontreinigd en verdorven en mijn gedrag tegenover Hem moest als ten uiterste opstandig en ondankbaar worden aangemerkt, zodat ik de hitte van Zijn toom en gramschap geheel verdiend had. In deze gemoedstoestand bleef ik enkele weken, tot 12 augustus 1841. Toen ging ik naar de kerk en voordat de dienst begon, las ik het Hoge priesterlijk gebed, zoals dat in Johannes 17 staat opgetekend. Onder het lezen voelde ik mij, toen alle hoop aan mijn kant verloren scheen te zijn, weer in staat gesteld om eenvoudig in de boodschap van het Evangelie te geloven. Vanwege het feit dat Christus in dit gebed niet alleen voor Zijn discipelen bidt, maar voor al degenen die door middel van hen in Zijn Naam zouden geloven, voelde ik mij op dat ogenblik bekwaam gemaakt om Gods getuigenis te geloven. Het was mijn gedachte, dat ik in het getal van hen, voor wie Hij bad en zou lijden, begrepen was. Hierdoor werd mijn blik op het kruis gericht en zag ik in de hof, waar Hij de beker van onvoorstelbaar zwaar lijden uit de handen van Zijn Vader ontving, om deze in de plaats van Zijn volk te drinken.'

Indrukken van het borgwerk van Christus

De Heilige Geest gaf hem een diep gezicht in het lijden en sterven van de Zoon van God, waardoor hij zich niet alleen verwonderde over Gods overvloedige genade, bewezen aan verfoeilijke zondaren, maar welke hem ook een diep gevoel verschaftte van zijn eigen zondigheid. Vervolgens verwekte dit gezicht een diepe indruk in zijn ziel dat Christus ook voor hem voldaan had: 'Naar mijn gedachte werd ik mij toen bewust dat Hij voor mijn zonden geleden had. Ik zag Hem, dat zuivere en onbevleete Lam Gods, beschuldigd van iedere van mijn ontzaglijke misdaden, op Wie de Vader alle slagen die ik verdiende, gericht heeft en die Hij gewillig heeft ondergaan. Het gezicht dat ik hieruit ontving, overweldigde mijn ziel en kwam mij als ontzettend liefelijk en troostrijk voor, ofschoon dit gevoel gepaard ging met een overtuiging van de verfoeilijke natuur van de zonde. Deze bevinding ging alles, wat ik tevoren had meegemaakt, verre te boven. Mijn ziel was zo bezet met deze gestalte, dat ik nauwelijks gewaar werd wat die dag vanaf de kansel gezegd was. Toen de dienst was afgelopen, ging ik naar huis, maar ik voelde mij zo uitgeput, dat ik als een dronken man waggelde. Deze toestand duurde voort totdat ik naar bed ging en toen ik de volgende morgen wakker werd, was ik nog in dezelfde gelukkige gemoedsgestalte. Bij geval las ik het eerste hoofdstuk van 1 Timotheüs, waarvan het 15de vers met zulk een licht, overtuiging en voorstelling op mijn gemoed gedrukt werd, dat iedere twijfel over de waarheid van de Godsopenbaring en over mijn aandeel in de zaligheid, welke hierin aangeboden wordt, uit mijn ziel verdween. Ik zag dat de zaligheid vrij was voor de grootste der zondaren, en als zodanig werd ik verwaardigd om deze aan te nemen. De grootheid van de aangeboden zaligheid, de zekerheid en gepastheid hiervan ten opzichte van de staat van zondaren, de oneindige natuur en soevereiniteit van Gods liefde en barmhartigheid, de onuitsprekelijke dierbaarheid van Christus, als

Zaligmaker van de zonde en ellende, de onbegrijpelijke heerlijkheid van Zijn Persoon en van de verdienste van Zijn offerande, verschenen in zulk een helder licht en maakten zulke diepe indrukken gaande, dat ik mij verbeeldde dat mijn lichaam onder dit overweldigende gezicht zou neerzinken. De diepte van dit gevoel hield niet erg lang aan, maar de dagen die volgden, verheugde ik mij vanwege het licht in mijn ziel. In die tijd werd het plan van de verlossing van de mens helder voor mijn geest geopenbaard en zag ik de wijze waarop Christus voor de zonden van Zijn volk voldaan had, duidelijker dan ooit tevoren.'

'Ik gevoelde mij hiermee geheel verenigd en verstond in een hoge mate dat het werk van Christus geheel in overeenstemming is met de heerlijkheid en onkreukbaarheid van de Goddelijke natuur, om zondaren in gunst te ontvangen en hoe dat God, Die noodzakelijk wezenlijk tegen de zonde gekant is, op deze wijze rechtvaardig zij en de goddeloze rechtvaardigt. Gedurende geruime tijd hiervoor was ik gedurig met de overtuiging bezet dat de heilige wet van God en de bevelen van Zijn gerechtigheid tegen mij waren, met de onmogelijkheid tot enige schikking van die kant en van enige bekwaamheid van mij om deze eisen te bevredigen. Deze overtuiging trof mij altijd en overal waar ik was, maar nu bemerkte ik duidelijk hoe de wet door de gehoorzaamheid en het lijden van de Heere Jezus Christus ten volle voldaan en verheerlijkt was. Zodoende is de Goddelijke rechtvaardigheid bevredigd, met betrekking tot de zondaar die met Hem verenigd is. Op 14 augustus, toen ik het tweede hoofdstuk van de Kolossenzenbrief las, verkreeg ik hiervan een heldere bevattning, in het bijzonder vanuit vers 14, waar geschreven staat dat Christus het handschrift, dat tegen ons was, heeft uitgewist en uit ons midden weggenomen, hetzelfde aan het kruis genageld hebbende.'

'Deze gedeelten van het gezegende Woord vormden als het ware een toegang om ertoe geleid te worden om de heerlijke werkelijkheden van de Goddelijke zaken te zien en hierin de gepastheid en absolute vrijheid van de grote zaligheid, de verbazende wijsheid en liefde, welke in het verlossingsplan worden voorgesteld, en de soevereiniteit van Gods genade en barmhartigheid. Ik zag hoe dat de wet vervuld en dat aan de gerechtigheid ten volle voldaan was, in de rechtvaardiging door vrije genade; hoe dat de schuldige ten volle vrijgesproken is en de Goddelijke deugden in harmonie gebracht en verheerlijkt zijn; hoe de zondaar, krachtens zijn vereniging met Christus, niet langer onder de wet is, als een verbond, waardoor Hij in de gunst van zijn Schepper kon hersteld worden. Door deze waarheden werd ik mij voor een tijd bewust van mijn aandeel in die zaligheid en van mijn vrijmaking van de vloek en van de veroordeling van de wet, in zover als ik bemerkte dat ik zo vrij was om hiervan gebruik te maken als van het licht van de schijnende zon. Mijn vrede kwam toen voort als een grote rivier. Nu kon ik de natuur van God, als heilig, rechtvaardig, waarachtig en almachtig, zonder verschrikking beschouwen, maar niet zonder het diepste ontzag en eerbied en ook niet zonder gevoelens van dankerkentenis en liefde. Ik beschouwde Hem als oneindig uitnemend en begerenswaardig in Zichzelf. Zijn heiligheid die ik voorheen als een verterend vuur tegenover mij beschouwde, werd nu de meest aantrekkelijke van al Zijn deugden en geen begeerte was meer in het oog vallend voor mijn gemoed, dan om heilig te zijn, gelijk Hij heilig is.'

Gebrek aan gevoelige nabijheid

Na enige tijd keerden zijn vroegere twijfelingen weer terug. 'De gevoelige troost en verzekering, die ik genoot, duurden niet lang en toen zij weg waren, verviel ik spoedig weer in enkele van mijn vroegere twijfels en redeneringen. Ik voelde mij nu zo

krachteloos als ooit tevoren om de waarheid te geloven en mij van het aandeel in die waarheid bewust te zijn. Hieruit vloeide een hevige en langdurige strijd voort. Ik werd in zulke engten gevoerd, dat het bij tijden erop leek, alsof mijn lichaam en geest hieronder zouden bezwijken. Ik was nu geheel onder de macht van het ongeloof terneergeslagen, mijn inwendige verdorvenheid woedde in mij en de duisternis, die mij omringde, verschrikte mijn ziel. De naam van Jezus kon ik wel noemen, maar ik gevoelde, alsof er in werkelijkheid niet in een Zaligmaker of zaligheid voorzien was. Ik geloof dat als iemand ooit door de Satan aangevallen werd, hij in die tijd werd toegelaten om op mij te springen, want ik voelde mij vaak aangedreven als door een bovennatuurlijke kracht om zelfmoord te plegen. Indien ik een plaats naderde, waar zulk een daad kon worden begaan, dan voelde ik mij als het ware onvrijwillig daarnaar toe gedreven en als ik enig gereedschap zag of hanteerde, werd de gedachte in mij aangewakkerd en moest ik mij van de gedachte ontworstelen dat deze begeerte niet uit mijn eigen wil ontsproot. Het idee alleen vervulde mij met afschuw en ik schreeuwde in het verborgen om kracht om deze aandrang te weerstaan, welke mij genadig, op elk ogenblik dat ik in deze nood verkeerde, verleend werd.'

De ontdekking van de overgebleven vijandschap in zijn gemoed verschrikte hem zo, dat hij naliet om in de weg van het toevluchtnemend geloof het geneesmiddel toe te passen. Het gemis van zijn gevoelige gestalten maakte hem nog meer hopeloos. Wel leerde hij dat van zijn eigen natuur geen verwachting is en dat zijn pogingen om iets goeds voort te brengen steeds schipbreuk moesten leiden. Hij vervolgt: 'Soms wilde God Zich aan mij in Zijn heilige majesteit, als alwetend en zuiver, vertonen, om mij op alle tijden te omringen en iedere gedachte van mijn hart af te bakenen, waarin ik niets anders kon gewaar worden dan hetgeen ten uiterste walgelijk en vuil is. Op andere tijden werd ik op een bijzondere wijze beheerst door de zonden van mijn jeugd en voelde ik de bitterheid van het verlaten van de levende God in het volgen van mijn eigen goddeloze begeerten. Maar boven alle andere zonden, bevond ik de zonde van het ongeloof ontzettend zwaar en ondraaglijk te zijn. Ik zag in het helderste licht dat God een God was van oneindige waarheid en het feit van te pogen om Hem door mijn ongeloof tot een leugenaar te maken, in het bijzonder door het getuigenis aangaande Zijn Zoon Jezus Christus in twijfel te trekken, kwam mij in kleuren van de schrikkelijkste verven voor de geest. Hij scheen mij in het bijzonder van deze zonde te beschuldigen en van de ontzettende schuld die hieraan kleeft, waardoor ik bij tijden dacht dat deze te groot was om uitgedelgd te worden. Aldus werd ik terneergeslagen en weigerde getroost te worden. Wanneer ik de Bijbel las, kwam ik soms gedeelten tegen, die voor mijn geval geschikt waren en waarin grote en dierbare beloften aan gelovigen, die in verwarring en moedeloosheid neerzitten, worden geschonken. Sommige schenen precies op mijn geval te slaan en voor een ogenblik kwam er onder het lezen hiervan een verzachtend gevoel in mijn beangste gemoed. Maar onmiddellijk hierna wilde ik dit alles van mij afwerpen en berispte ik mijzelf vanwege mijn dwaasheid om mij de troost van deze Schriftwoorden toe te eigenen. Ik werd grotelijks bevreesd dat mijn leven plotseling zou worden afgesneden en dat ik dan in de buitenste duisternis zou worden geworpen, wat mijn verzwaarde zonden verdienden.'

Zware bestrijdingen

Deze gevoelens die diep in zijn ziel sneden, hadden ook invloed op zijn lichaam. In januari 1842 werd hij zelfs door een zenuwaanval getroffen, waardoor hij nog meer verzwakte. De Satan schoot nu des te meer zijn pijlen op zijn geest. Hij voelde gedachten van vijandschap en godslastering in zich oprijzen, waardoor hij zo ontsteld werd, dat hij hierin dreigde ten onder te gaan. Zijn gedachten werden chaotisch en het

ergste was voor hem dat hij zich van God verlaten voelde. 'God verborg Zich voor mij en ik was bijgevolg in grote duisternis, twijfel en vrees. Iedere dag verwachtte ik de dood en bevond ik mij geheel onvoorbereid hiervoor. Ik zag uit ter rechterhand en er was geen helper en ter linkerhand, maar er was niemand die mij kende. Iedere toevlucht faalde voor mij. Ik bevond mij gereed om aan de wanhoop overgegeven te worden en vervloekte de dag van mijn geboorte. Soms benijdde ik zelfs de onredelijke dieren, die geen rekenschap aan hun Schepper behoeven te geven en ik wenste dat ik als één van hen geschapen ware en niet als een verantwoordelijk wezen. Ik kon mij nu niets van de waarheid op een vertroostende wijze te binnen brengen, omdat ik mij geheel overmeersterd voelde en vernietigd door haar verdoemend gezag en kracht en ik was in het geheel niet in staat om troost te putten uit de beloften van het Evangelie.' In dit diepe dal van moedeloosheid moest Munro alle troost missen. 'Ook kon ik niet het minste straaltje hoop ontlennen aan het licht en de troost die ik vroeger had ontvangen. Ik kon mij het idee niet indenken om dergelijke bevindingen als enige grond van hoop aan te merken, want ik gevoelde mij weggezonden onder de golven van de Goddelijke toom. Waar ik behoefte aan had, was een onmiddellijke bevrijding, een poging van de almachtige arm om mij uit de afgrond te trekken, waarin ik mijzelf gevallen zag. In deze toestand werd ik tot aan de rand van de wanhoop gebracht, totdat ik weer een gezicht kreeg op de voorzieningen van het Nieuwe Verbond. De gepastheid hiervan en het onvoorwaardelijke karakter van de zaligheid werden mij zo nabij gebracht, dat ik verwaardigd werd om mij weer eens mijn eigen aandeel hiervan bewust te doen zijn.' Dit waren maar flauwe stralen van korte duur die door het dikke wolkendek in zijn gemoed doorbraken. Hij wist zich hierdoor niet op te richten, maar zakte steeds opnieuw weg in het moeras van vertwijfeling. De werking van het ongelooft en van zijn verdorvenheid dreigde hem te overmeesteren, waardoor hij tot de conclusie kwam dat alles wat hij voorheen had ervaren op inbeelding berustte.

Te midden van de bestrijdingen die zijn ziel bestookten, deed de ontkiemende kracht van het geloof toch zijn werk. Munro was nog onwetend over de getrouwheid van de Goddelijke beloften, vooral in tijden van inzinking. Het was het Woord, dat de Heere op Zijn tijd voor hem opnieuw opende en zijn aandacht vestigde op Zijn onwankelbare trouw. 'Ik herinner mij in die tijd, het was op een dag in maart, de juiste dag weet ik niet meer, dat ik aan mijn hopeloze toestand dacht, toen de volgende Schriftplaats in mijn gedachten opkwam: 'God is geen man, dat Hij liegen zou, noch eens mensenkind dat het Hem berouwen zou; zou Hij het zeggen en niet doen, of spreken en niet bestendig maken?' Vóór die tijd wist ik dat God waarachtig en getrouw was, maar ik beschouwde deze Goddelijke eigenschap niet in betrekking tot het Verbond der genade en ten aanzien van diegenen, die op de dag van Zijn heirkraft gewillig gemaakt worden, om Christus als Gods vrije Gave aan te nemen. Maar nu bemerkte ik duidelijk, dat God Zich aan Zijn Woord van belofte verbonden heeft, ja wat meer is, Zijn eed gegeven heeft, om Zijn werk dat Hij in hen begonnen heeft, te voleindigen, zodat de veiligheid van de staat van de gelovige niet afhankelijk is van zijn eigen gesteldheid en stemming, maar van de onveranderlijkheid van Gods voornemen en van de onfeilbaarheid van Zijn getrouw Woord, waarvan geen tittel of jota niet volvoerd zal worden. Ik kan nu geloof aan God schenken, omdat Hij getrouw is en van de kant van de gelovige waardig is om alle vertrouwen te schenken. Nu kon ik geloven dat niets Hem kan verhinderen om Zijn werk in de zielen te volbrengen, want sinds Hij Zich heeft voorgenomen om Zijn werk te doen, kan noch enige mate van hardigheid, onkunde, ongelooft of werkingen van verdorvenheid in hen, Zijn krachtig werk teniet doen. Ik zag dat het de plicht van de gelovigen is, om

onvoorwaardelijk geloof te hechten aan Zijn Woord, zelfs al gevoelt hij zijn grootste onwetendheid, ook als hij de weerbarstigheid van zijn hart beweent en Gods kastijdende hand op hem voelt neerkomen.'

Gezicht op de getrouwe beloften

Het was een nieuw inzicht in de aard en getrouwheid van de beloften, dat hem verlichting gaf. 'Als gevolg van dit inzicht, bevond ik mijzelf uit de kuil, waarin ik verzonken lag, opgehaald en gedurende vele dagen verheugde ik mij in een kalme en gestadige vrede, welke niet alleen de rust in mijn gemoed herstelde, maar ook een verandering in mijn lichamelijke gezondheid voortbracht. Ik kon nu een blind vertrouwen in Gods Woord beoefenen en in vertrouwen op Zijn getrouwheid en onveranderlijkheid rusten.' Zijn onwetendheid in andere zaken van het geloof was nog erg groot. Wat kende hij eigenlijk van God? Wat wist hij van Zijn natuur en regering? Wat verstond hij van Zijn rechtvaardigheid? 'De last van mijn gebed was, dat Hij Zijn scheppende kracht in mij wilde aanwenden om mij geheel heilig te maken. Maar in plaats van een onmiddellijk en dadelijk antwoord op mijn smekingen te verkrijgen, op een wijze die ik wenste, bevond ik mij overgezet in een uitgestrekte en dorre wildernis, waarin ik moest bevinden dat ik niet alleen te strijden had met vlees en bloed, maar tegen de overheden, tegen de machten, tegen de geweldhebbers van de duisternis van deze wereld en tegen de geestelijke boosheden in de lucht.'

Behalve zijn inzicht in de aard van de beloften van Gods Woord, werd ook zijn kennis van de Tweede Persoon van het Goddelijk Wezen verdiept. Dit begon met een vermeerdering van de kennis van zijn schuld en zonde: 'De zondigheid van mijn natuur werd meer en meer helder aan mij ontdekt; de zonden van mijn jeugd werden mij in het bijzonder in het licht van de heilige wet voor ogen gesteld. Ik verafschuwde mij vanwege mijn zonden en ik kon nauwelijks geloven dat de Heilige Israëls ooit in genade op zulk een vuile zondaar kon neerzien. Overstelpst door het gezicht van mijn verdorven natuur, was ik nauwelijks in staat om een vertrouwend oog op Hem, Die heilig en vlekkeloos is, te vestigen. In die toestand mocht een sprankje hoop en vrede in mijn gemoed intreden, terwijl ik de natuur van Christus, zoals die in het Boek der Psalmen wordt beschreven, overdacht, namelijk dat Hij de arme niet veracht en zijn ellende niet verafschuwt. Dit leidde mij ertoe om meer in de natuur van Zijn werk voor zondaren en Zijn gedrag tegenover hen in te zien. Ik zag dat Zijn barmhartigheid vrij en soeverein uit Hem voortvloeide, zonder op enige inwendige zonde in hen te letten. Ook zag ik dat allen voor wie Hij kwam om zalig te maken, van Hem gevonden waren, want zij hadden van de hoofdschedel tot de voetzool niets geheels in zichzelf.' 'Niettegenstaande hun geestelijke krankheden, wilde Hij hen niet verlaten, noch versmaden, omdat Hij eenmaal Zijn liefde op hen gevestigd had. Niets kon Zijn raadsbesluit teniet doen, noch enig ding veroorzaken waardoor zij voor altijd zouden worden weggeworpen. Ik vond de werkingen van een eigen gerechtigheid, om mij te bewegen om op grond van het Werkverbond met een heilig en rechtvaardig God te onderhandelen, een pijnlijke gemoedsoefening. Nadat ik overtuigd werd van de waarheid dat het voor een zondaar onmogelijk is om door de werken der wet gerechtvaardigd te worden en nadat ik ertoe verwaardigd werd om, zoals ik dacht, te geloven en mij te verheugen in Gods methode van rechtvaardiging uit vrije genade, bevond ik dat deze eigengerechtigde geest nog steeds in mij bestond. In theorie kon ik mij niet in het minst met de gedachte ophouden dat ik enige gerechtigheid van mijzelf bezat, noch enige bekwaamheid om een gerechtigheid uit te werken. Toch bevond ik mij ellendig geneigd om met God in zulk een gesteldheid te onderhandelen.'

'Dit gevoel strekte om mij een nog helderder ontdekking te verschaffen van de wanhopige natuur van mijn geestelijke krankheden en van de noodzakelijkheid van een geestelijke verandering, wat niets anders dan de oneindige kracht van Jehova kon bewerken, en op Hem alleen mocht ik tot zaligheid zien. Mijn veelvuldig vallen in zonden van hart en leven - en met zo te spreken bedoel ik geen grove of openlijke zonden - deed mij soms benauwen en verbijsteren, bracht schuld en verschrikking op mijn geweten en wierp mij neer. Niets strekte, voor mijn eigen gevoel, zo zeer om mijn zonden te verzwaren, dan de gedachte dat zij begaan waren, nadat de Heere mijn zonden door Christus vergeven had en mij in Hem had aangenomen. Vaker dan ooit, wanneer dit gevoel mij in de laagte bracht, werd de vrede in mijn gemoed voortgebracht door de Schriftplaats: 'Hij vermenigvuldigt de vergeving'. Hiervandaan zag ik dat God de zonden van Zijn volk vergeeft, ook die zij na hun verzoening met Hem begaan hebben, en dat niet een- of tweemaal maar veelvuldig, niet om onzentwil, maar om Zijns Naams wil. Hierdoor werd ik aangemoedigd om tot Hem te gaan om weer vergeving te verkrijgen en steunend op het werk van Christus, door het bloed dat van alle zonden reinigt, pleitte ik nooit tevergeefs. Niet dat ik, zodra ik gebeden had en op Zijn verdiensten pleitte, verlichting ontving, maar zodra Gods tijd kwam. Hij liet mij zien dat er een algenoegzaamheid is in Zijn bloed, om iedere smet van de schuld te reinigen, hoe verergerd deze ook is. Eer ik hiertoe geraakte, zou ik inderdaad gevoelen, alsof mijn gebeden geheel uitgesloten werden. Dan werd ik in verzoeking gebracht om mijn bidden als hopeloos te laten varen, maar dan voelde ik mij bemoedigd door de gelijkenis van de opdringerige weduwe om te volharden en door te volharden kwam er verlichting.'

Gevoel van krachteloosheid

Het gevoel van eigen onmacht en onbekwaamheid, maakte Munro niet lijdelijk in de zin dat hij gelaten alles over zich heen liet gaan. Het was een oefening om hem te doen gevoelen dat hij zonder de Heere niets doen kon. Het wekte zijn angstvallige gemoed op, om vanuit de kuil waarin hij verzonken was zijn blik naar Boven te richten. 'De overtuiging dat ik van nature geestelijk dood ben en dat niets anders dan de leven-gevende Geest van God mij het leven kan mededelen, werd nog dieper in mijn ziel gedrukt. Ik gevoelde de kracht van de doodstaat en van mijn eigen hulpeloosheid in mijn ziel. Ik voelde mij als het ware aan het stof geketend en niet in staat om enige begeerte tot God op te zenden; in één woord, ik voelde mij absoluut onbekwaam om enige geestelijke handeling op een geestelijke wijze te verrichten. En toen werden de gronden van hoop, met betrekking tot het gevoel van mijn geestelijke dood, in mij opgewekt door deze woorden: 'De doden zullen leven', 'Ik ben de Opstanding en het Leven', 'Met Mijn dood lichaam zullen zij opgewekt worden', 'Die in Mij gelooft, zal leven, al ware hij ook gestorven'.

Ook kreeg Munro een diep besef van Gods soevereiniteit. 'Gedurende deze periode werd ik een lange tijd - bijna twee jaar - bijna gedurig geoefend met gedachten over Gods soevereiniteit. Wat voor pogingen ik voor geestelijke verbetering aanwendde, wat voor smeekbeden ik voor mijzelf of voor anderen probeerde op te zenden wat voor pleitgronden ik in het gebed aanvoerde, steeds was de gedachte in mijn gemoed dat God soeverein is in al Zijn daden. dat niets Hem kan bewegen dan Zijn louter welbehagen. dat Hij oneindig heilig. rechtvaardig en goed is, al zou Hij nooit gehoor aan mij geven, ja dat ik, in plaats van recht te hebben op Zijn barmhartigheid, niets dan Zijn hevigste toorn vanwege mijn zonden te verwachten had. Ik voelde dat ik over

geen enkele verdienste beschikte, dat ik mij nergens anders in kon verheugen dan alleen in iets wat louter gegrond was op de oneindige verdiensten van Christus, waardoor Hij zondaren met Zichzelf heeft verzoend. Alles heeft Hij vanuit Zijn eigen vrije wil gedaan, waardoor niets kan worden beoordeeld. Al Zijn daden verlopen in een absolute en onwrikbare gelijkvormigheid aan Zijn onveranderlijke voornemens, waarvandaan het onmogelijk voor Hem is om ook maar in het minste af te wijken.

Terzelfder tijd werd ik overtuigd van het feit dat deze ondoorgrondelijke voornemens niet tot de regel van mijn plicht behoren, noch dat ik hiernaar als mijn regel handelde. Hoe meer ik ervan overtuigd werd, op grond van het getuigenis van de Schrift, dat Zijn voornemen van eeuwigheid was gericht op hetgeen Hij in Zijn genade en voorzienigheid volvoert, hoe meer ik mij voelde aangespoord om in het gebed te worstelen en om de verordende middelen der genade te gebruiken, om het eeuwige leven te verkrijgen. Deze oefening was, naar mijn gedachte, erop gericht om mij in het stof te vernederen en wrocht in mij de blijvende overtuiging, dat indien ooit barmhartigheid voor mij was weggelegd, dit uit pure, vrije en soevereine genade moest zijn en dat als ik ooit in Christus zou volharden, dit naar Zijn voornemen is, dat, eenmaal vastgesteld, naar de natuur hiervan nooit meer kan worden veranderd.' Zo werd hij ingewonnen voor Gods soevereiniteit, al druiste dit tegen al zijn gevoel en hoogmoed in. De eer van de zaligheid komt immers alleen Hem toe, zodat alle verdienste van 's mensen kant wordt buiten gesloten. `Deze gedachte deed mij in het stof neerbukken voor Hem en maakte mij met een diepe verbazing beschaamd, zodat ik moest uitroepen: 'Niet ons, o Heere, niet ons, maar Uw Naam geef eer!''

Strijd tussen geest en vlees

Uitvoerig staat Munro stil bij zijn 'conflicten met de verdorvenheid van zijn eigen natuur', waarover hij eerst opmerkt: 'Maar zwaarder en vermoeiender voor lichaam en geest was het langdurig conflict dat ik had met de verdorvenheden van mijn natuur. De vijand verkreeg hierin vaak heimelijk de overhand, hoewel niet op die hoopte waartoe de Satan en mijn eigen verdorven natuur mij aanzetten. Mijn zondige inwillingen en wapenstilstand met de tegenpartijder in deze strijd, veranderde de Heere rechtvaardig in een zweep om mij gevoelig te kastijden, waaronder ik menige dag gebukt ging. Hij leidde mij door een uitgestrekte, dorre en matte wildernis, waarin ik vaak moest uitroepen: 'Ik ben een land, dor en mat, zonder water'.

Onder de genademiddelen voelde hij zich vaak zonder leven en zonder indrukken. Gods Woord was voor hem dan een gesloten boek en ook in het gebed vond hij geen opening tot de Troon der genade. Dit alles liet hem niet onverschillig, want in het diepst van zijn gemoed was er een schreeuw naar God. `Ik had een niet te omschrijven begeerte, maar kon dit niet als een oprecht verlangen naar God aanmerken. Met mijn verstand bemerkte ik het kwaad van de zonde, maar ik gevoelde mij niet verbroken van hart vanwege mijn ongerechtigheid. Ik verstond wel, op zijn minst verstandelijk, wat de natuur van het geloof in Christus inhoudt, maar mijn gevoel was, alsof het Evangelie zonder werkelijkheid was. Zo weinig waren mijn genegenheden aangedaan, dat de waarheid voor het meest net zo weinig kracht voor mij had, alsof deze alleen in een verhaal bestond.'

Het lezen van Deuteronomium 8 gaf zijn ziel enige verlichting: 'Onder de vele zaken, die hierin genoemd worden, verstond ik dat de Heere hen gedurende een lange periode van veertig jaren in de woestijn geleid had om hen te verootmoedigen en te beproeven, opdat zij mochten weten wat in hun hart was en of zij Zijn geboden wilden houden of niet. Dit kwam mij als Gods gewone wijze van handelen met Zijn volk

voor, wanneer Hij hen naar het hemelse Kanaän leidt. Hij voert hen door een wildernis van gevoelens en conflicten mei de zonde, de duivel en de wereld en dat tot hetzelfde einde, waartoe Hij Israël door een eenzame woestijn gevoerd had. Ik bevond in mijn eigen bevinding dat mijn woestijntoestand dezelfde gevolgen had als in hun geval, namelijk om hen te vernederen, te beproeven en te laten zien wat er in hun hart was. Door deze overdenkingen werd mijn hoofd een weinig boven water opgeheven en werd ik voor zinken bewaard.'

De bestrijdingen hielden niet op, maar namen eerder in hevigheid toe. schrijft hierover: Maar dit waren slechts schermutselingen van de voorposten. want de dodelijke aanval was nog ver weg en ik werd bij trappen in het hevigste van de strijd geleid, waarin ik bijna overstelpt werd en waaruit ik onmogelijk onbeschadigd kon ontkomen. Sindsdien was ik in staat om te zeggen; 'Ten ware de Heere bij mij geweest was, ik ware in mijn druk vergaan'. In deze strijd werd ik in de gracht en modder geworpen, zodat 'mijn klederen', zoals Job zegt, 'van mij gruwelden'.'

Ondanks alles was de Heere geen land van uiterste duisternis voor hem.

'Soms voelde ik mij alsof ik buiten het bereik van enige Evangeliebelofte en -nodiging was, alsof er geen enkele uitdrukking in de Schrift te vinden was die bij mijn geval paste, en dat het niet waarschijnlijk was dat de verdiensten van Christus aan iemand die zo zondig en afschuwelijk was, konden worden toegerekend. Ik herinner mij op zekere gelegenheid, juist in deze droevige tijd, dat ik een blik ontving van de schoonheid en uitnemendheid van Christus, door het lezen van de 45ste Psalm. Het was een waarlijk verlevendigd gezicht dat mij in een helderder licht mijn verdorven natuur liet zien, ofschoon het tegelijkertijd een sterke begeerte in mij verwekte om Hem gelijk te zijn, dat is vrij van iedere zonde en smet van bezoedeling. Maar mijn strijd bleef nog voortduren en werd dieper en dieper.

In de herfst van 1847 bereikte zij haar hoogtepunt. Toen gaf ik mijn gevoelens, zoals ik die in de twee paragrafen aan het begin van mijn verslag omschreven heb, de vrije loop. Wat ik gedurende de volgende winter gevoelde is onmogelijk om weer te geven. Mijn verdorven natuur scheen geheel te worden blootgelegd, en ik geloof dat het de vijand werd toegelaten om mij hevig met helse ingevingen aan te vallen. Er was een bijzondere manier, waarin mijn aangeboren verdorvenheden zich een weg baanden, en op geen andere tijd poogden deze met grotere heftigheid door te breken dan wanneer ik in het gebed om kracht worstelde om ze tegen te staan. Ik moest gedurig met Paulus uitroepen: 'Ik ellendig mens dat ik ben, wie zal mij verlossen uit het lichaam dezes doods?' waaronder ik dag en nacht kermde en arbeidde. Bij iedere plicht, die ik poogde te volbrengen, voelde mijn ziel zich aan het stof gekluisterd. De godsdienst was ergerlijk, Zijn Woord zonder betekenis voor mij en de omgang met Zijn volk begeerde ik niet en was zonder nut. Zijn inzetten waren uitgedroogde bronnen en mijn eigen ziel een riool van allerlei onreinheid. Wanneer ik in staat was om hierover na te denken, meende ik dat ik soms vaag in mijzelf een beginsel waar kon nemen dat tegen deze twistingen in mijn gemoed gekant was en zag ik heel zwak dat er iets in mij was dat deze genegenheden haatte en zich er niet mee kon verenigen, maar boven alle dingen verlangde om volmaakt vrij van de zonde te zijn.'

Drang naar heiligheid

Ondanks de kracht waarmee zijn innerlijke verdorvenheden werkzaam waren, bleef een beginsel van ware heiligmaking op de bodem van zijn ziel aanwezig. De strijd tussen geest en vlees was allerhevigst, maar het ware leven bleek onuitroeibaar.

'Hoewel iedere vorm van zinnelijke begeerte krachtig in mij werkzaam was, wilde ik mij toch niet onder de heerschappij hiervan laten brengen en de zonde kwam mij als allerhatelijkst voor. Wanneer deze mij dreigde te overwinnen, dan hijgde mijn ziel naar de vrijheid van de kinderen van God. Ik verlangde vurig om volmaakt heilig te zijn, maar hoe meer deze begeerte gekoesterd werd, hoe meer ik gevoelig was voor de zonde, die in kracht en werkzaamheid bleek toe te nemen. Toen ik een tijdelijke kalmte gewaar werd en aan de Fontein gedacht, van waaruit zulke stromen vloeiden, vroeg ik mijzelf af hoe het mogelijk was dat de zonde weer bezit genomen had van mijn ziel en mij verontreinigde en geheel ongeschikt maakte om God lief te hebben en te dienen. Bij het zoeken naar een antwoord op deze vraag, werd ik er niet alleen van overtuigd dat ik in Adam, als gevolg van mijn verbondsbetrekking met hem, dood was, maar ook verstond ik mijn eigen schuld als gevolg van Adams eerste zonde, waarin mijn geweten mocht instemmen. De tegenwerpingen die doorgaans tegens Adams zonde worden aangevoerd, omdat deze aan hen die nooit een dadelijk aandeel in het begaan van deze zonde gehad hebben, wordt toegerekend, tezamen genomen met de tegenwerpingen die bedenkingen tegen de Goddelijke rechtvaardigheid in deze zaak aanvoeren, verdwenen als rook voor het vuur, want nu zag ik mijn eigen schuldige hand in deze ene zonde.'

'Hieruit leerde ik verder dat het een verschillende zaak is om op de menselijke verdorvenheid te zien in de zin van een ongeluk, waaraan de mens niets kan doen, of om deze verdorvenheid aan te merken als een daad van de mens zelf, waarvan de schuld rechtvaardig voor zijn rekening komt. Deze strijd veroorzaakte een uitgebreid gezicht op de wanhopige goddeloosheid van mijn hart en van de uiterste onbekwaamheid om de zonde te verlaten en om mijn eigen natuur te veranderen. Ook verwekte dit een diepere indruk in mij, dat geen geneesmiddel genoegzaam is voor een zó diep gewortelde ziekte, dan iets wat oneindig is in uitwerking. Ook leerde ik dat het de grote plicht van de gelovige is om in heiligheid toe te nemen en in gelijkvormigheid aan het beeld van God, zoals deze schijnt in het aangezicht van Christus, om aan de zonde te sterven en het vlees en de bewegingen en begeerlijkheden te kruisigen, en dat het enige middel waardoor dit verkregen wordt, is te zien op het Kruis van Christus, waarin beide de rechtvaardigheid en barmhartigheid, de waarheid en de liefde van God op de meest heerlijke wijze vertoond worden. Wonderlijk! De schuldige vrij gelaten, de Goddelijke eer onaangetast en de Goddelijke waarheid gehandhaafd.'

Verdiepte kennis van zonde en van genade

De verdieping van de kennis van zijn eigen schuld en verdorvenheid ging gepaard met een verdieping van de kennis van het borgwerk van Christus. In deze weg werd zijn bestreden geloof versterkt, vooral ter gelegenheid van de avondmaalstijden, al kwam het ook voor dat alles voor zijn eigen waarneming dor en geesteloos was. Zo kreeg hij tijdens de voorbereiding op de bediening van de Dis des Verbonds 'een levendig gezicht van het Kruis', waarover hij schrijft: 'Om mij voor te bereiden, zonderde ik een tijd af om mij voor zelfonderzoek en gebed terug te trekken. Ik werd weer begunstigd met enig licht om mijn zonden, zowel in oorsprong als in daden, te zien, en dat op zulk een wijze dat mijn ziel hierdoor overstelpt werd. Het waren voornamelijk mijn zonden, die ik begaan had sinds mijn openbare geloofsbelijdenis van Christus. Dit gezicht bracht mij in het stof en deed mij mijn hand op de mond houden en stil zitten. Ik werd ook begunstigd met een gezicht van het Kruis, hetwelk mijn geest deed versmelten en verbreken. Ik werd ertoe aangemoedigd om in het belijden van de

Naam van Jezus te volharden, dat ik opnieuw deed, toen de tijd hiervoor was aangebroken.'

De avondsmaalsbediening die volgde, ging voor hem niet voorbij zonder twijfels: 'Ik mocht hierop aan de viering van het Avondmaal deelnemen. Hoewel ik onder de indruk was, verkreeg ik niet de nabijheid en de gemeenschap waarnaar mijn ziel gedorst had, en omdat dit mij niet vergund werd, concludeerde ik dat ik weer onwaardig tot de Tafel des Heeren genaderd was. Niet dat ik mijn aandeel in Christus in twijfel trok, maar ik twijfelde eraan of ik in een geschikte gestalte des gemoeds verkeerd had om zulk een plechtige toenadering tot God te maken.' De volgende keer was het niet veel beter. 'In de loop van twee of drie weken die hierop volgden, had ik de gelegenheid om dezelfde inzet in een naburige gemeente bij te wonen, maar ik kwam er niet toe om eraan deel te nemen, omdat ik mijzelf zo koud, vleeselijk en ver van God af bevond te zijn. De toespraken die ik hoorde, waren zuiver, diep leerstellig en praktisch en mijn verstand was hiermee voldaan en verlustigde zich in de woorden die ik hoorde. Er was in mij een voelbaar gebrek, dat niets anders dan met God Zelf, als mijn God, mijn Vader en mijn Deel, kon vervuld worden. In plaats van gedachten van God, die mijn ziel bevredigden, voelde ik mij steeds meer van Hem afgetrokken en hoe meer ik verlangde, hoe meer alles buiten mijn bereik scheen te zijn. Maar ondanks dat ik ontmoedigd werd, door wat ik in mijzelf zag, gaf ik het gebed niet op, want het gebed van de lastige weduwe dat mij in dergelijke omstandigheden vaak van dienst was, moedigde mij aan om te volharden.'

Gezicht op het Kruis

Tijdens een nabetrachtingsdienst na het Avondmaal kon hij zeggen: 'Het was inderdaad een dag van heirkraft voor mij, want ik mocht van blijdschap zingen, zoals ik deed op de dag dat ik voor het eerst kennis ontving van de blijde boodschap. Op die tijd kon ik zeggen dat mijn beker overvloeiende was, zodat mijn aardse tabernakel dit nauwelijks meer kon dragen. Ik werd begunstigd met een ander gezicht van het Kruis van Hem, Die hieraan de verzoening van de zonden van Zijn volk heeft teweeggebracht. Ik werd verwaardigd om op Hem te rusten door het geloof en om mij in te denken dat Hij in mijn plaats voor al mijn zonden geleden had en de slagen van de Goddelijke rechtvaardigheid had ondergaan, die anders op mijn schuldige hoofd moesten nederdalen. Welke tong kan de gevoelens uitdrukken, die mijn gehele ziel in beroering brachten, toen ik met zulk een gezicht beweldadigd werd? Hoe krachtig was dit gezicht om mij te verootmoedigen en mijn eigenwaan neer te werpen! Hoe geschikt om een haten van de zonde en een begeerte naar heiligheid te verwekken, is de overreding dat Christus, de Tweede Persoon van de Heilige Drieëenheid, de zondeloze zwakheden van het menselijke geslacht op Zich genomen heeft en Zich heeft verbonden om zulk een oneindige schuld voor zulke vuile en schuldige schepselen te betalen! Welk sterfelijk lichaam kon de volle gloed en heerlijkheid van zulk een verbazende liefde verduren, een liefde die geen einde kent en haar bedoeling met de uitverkoren zondaar niet door onvolmaaktheid en schuld verandert, maar een liefde die onveranderlijk voortduurt, niettegenstaande iedere terging.'

De liefde van Christus gaat toch alle kennis te boven. Zij vernedert een zondaar en houdt hem klein aan Jezus' voeten. 'Wanneer men zichzelf waarneemt, zoals men werkelijk is, als schuldig en verdorven, en er een diep besef van heeft dat men de voornaamste van de zondaren is, en aan de andere kant ertoe verwaardigd wordt om iets van de liefde van Christus, die de kennis te boven gaat, te kennen en waar te nemen, dan stelt men zich tegenover Hem, Die schoner is dan de mensenkinderen.

Dan ziet hij de tegenstelling van zijn eigen gedrag met de daden van die liefde, hetgeen gevoelens van verlegenheid en zelfverfoeiing in de ziel voortbrengt.' Dezelfde liefde zet ook aan tot heiligmaking, omdat het Voorwerp van liefde heilig is: 'Wat voor een vurig verlangen heeft hij dan om heilig te zijn, gelijk Hij heilig is. Zodanig was in enige mate de uitwerking, die deze gemoedsgestalte op die dag in mij voortbracht. De duistere sluier, welke mijn kijk op het verlossingsplan bewolkte, was vaneen gescheurd en dat wondervolle schema van verlossing verscheen in haar volle heerlijkheid. Ik werd weer in staat gesteld om als een verloren zondaar in de voorziening en voorwaarden van dit verlossingsplan te berusten, dat is te zeggen, de voorwaarde van het ontvangen van een vrij aangeboden gave.'

Gode alleen de eer!

Boven het volgende hoofdstuk in Munro's autobiografie staat: 'Verlustiging in God in het vooruitzicht van de dood'. In de tijd die volgde was hij goed gesteld: 'Ik genoot veel vrede in het gemoed en hoop in het geloven. Ik gevoelde mij voornamelijk bewogen om de Heere te prijzen, omdat Hij goed, rechtvaardig en waarachtig is. De overtuiging werd in mij gewerkt dat in het prijzen van Hem veel van mijn plicht, als een redelijk en verantwoordelijk schepsel, bestond. Dit was voor mij niet alleen het enige gebod van Gods geopenbaarde wil, maar ook een alleszins begeerlijke en gepaste zaak voor een afhankelijk schepsel, dat zo door de oneindig rijke milddadigheid van de genadige en barmhartige Heere begunstigd wordt. Nu zag ik klaarder dan ooit tevoren en besepte ik meer dan ik ooit gedaan had, dat alle dingen van Hem zijn, dat Hij iedere gebeurtenis bepaalt en dat Hij mij in iedere handeling voorkwam als alle bewondering en dankerkentenis van Zijn verantwoordelijke schepselen waardig te zijn. Ook voelde ik een toenemende begeerte om in de weg van Zijn geboden bewaard te worden en om Zijn wil, als de enige begeerlijke plicht van de mens, te doen. Ik verlustigde mij in de zuiverheid, geestelijkheid en gestrengheid van de heilige wet en trok troost uit de gedachte dat God geen zonde ongestraft kon laten.' Ik voelde dat Zijn rechtvaardigheid, heiligheid en waarheid net zo aantrekkelijk waren als Zijn barmhartigheid en liefde. Ik kon Hem in Christus beschouwen als een oneindig, eeuwig en onveranderlijk Wezen, Die al die eigenschappen in een oneindige mate bezit. Ofschoon ik mij mijn eigen vuiligheid in Zijn tegenwoordigheid, vanwege de zonde, ten sterkste bewust was, gevoelde ik mijn hart te midden van al haar zondigheid krachtig aangetrokken tot de schoonheid en uitnemendheid van Zijn natuur. Ik voelde dat ik op Hem kon vertrouwen en rusten als mijn verzoende Vader en dat ik kon zeggen dat het voor mij onmogelijk was om zonder Hem als mijn Deel en erfenis te zijn. De gedachte om van Hem gescheiden te zijn was ondraaglijk, want ik zag duidelijk dat niets anders mijn ziel kon bevredigen, dat geen ander geluk de rusteloze hunkeringen van mijn ziel kon matigen, dat geen andere dienst de vermogens van mijn ziel kon innemen en dat ik in niets anders vrede kon vinden en die pijnlijke leegte kon vervullen, hetwelk de grote menigte op vele andere manieren probeert te doen. Dergelijke begeerten naar heiligheid en gelijkvormigheid aan Gods beeld, waarvan de aantrekkingskracht in het Goddelijk karakter, vertoond in de Schriften, gevoeld wordt, en het vertrouwen bij het zien van deze deugden in Christus Jezus, dit alles verwekte in mij hoop en vertrouwen op God.'

Zo raakte Munro meer betrokken op de deugden van God. Hij leerde deze aanbidden en verheerlijken. In het licht van de Goddelijke volmaaktheden zag hij zijn eigen nietigheid en onwaardigheid. 'Deze bevindingen had ik voorheen ook wel meegemaakt, maar zij waren van voorbijgaande aard en wanneer zij verdwenen

waren, werden zij opgevolgd door een diep geestelijk lijden, benauwdheid en twijfel. Nu echter, verkregen deze gevoelens een diepte en kracht die mij tevoren onbekend waren. God, zoals Hij heilig, rechtvaardig, goed, waarachtig en barmhartig is, was het middelpunt, waarnaar mijn ziel werd getrokken en geen zielsoefening scheen zo natuurlijk, dan die bestond in het liefhebben, dienen en prijzen en van Hem. Deze gemoedstoestand duurde enkele maanden voort en wanneer ik in deze stand de zonde in mij voelde werken, o, dan was dit voor mijn ziel afschuwelijk. Hoe verlangde ik om hiervan vrij en buiten het bereik van mijn dodelijkste vijand te zijn!

In het gezicht van de Godsontmoeting

Spoedig hierop werd hij ziek en was hij voor zijn eigen gewaarwording aan de poorten van de dood. Kon hij voor God verschijnen? De gedachte aan het Goddelijk gericht benauwde hem. 'Hoe beefde ik bij de gedachten om onbereid gevonden te worden, wanneer ik geroepen werd om voor die Rechtbank te verschijnen, waarvoor geen beroep mogelijk is! Deze gedachten drukten met een overweldigende hevigheid en werkelijkheid op mijn gemoed. Mijn zonden staarden mij in het aangezicht, mijn geroep was tot God; en hoewel ik alle tijden poogde om op Jezus te zien, had ik geen gevoelige troost in het beschouwen van Hem, als de enige Naam onder de hemel gegeven, waardoor zondaars kunnen zalig worden.' Hoe miste hij de vertroostende nabijheid van zijn God. 'Ik bevond mij van God verlaten, zonder een gevoel van Zijn vertroostende en onderhoudende tegenwoordigheid. In wat voor een licht kwam de eeuwigheid mij thans voor de geest! Hoe plechtig en gewichtvol scheen de dood mij toe, als die alles beslissende stap betreffende de toestand van de onsterfelijke ziel voor de eeuwigheid.'

Gelukkig klaarde de duisternis spoedig op. Zijn lichaam was na acht dagen van ziekte geheel verzwakt. Zijn geest was zo uitgeput geraakt, dat hij haast niet in staat was om te denken. Maar de Heere verliet hem niet. 'Acht dagen na het begin van deze ziekte, toen ik in grote zwakte verkeerde, werd mijn ziel op een morgen vervuld met een gezicht van Jezus in Zijn kracht om te verlossen, in Zijn schoonheid en liefelijkheid, in Zijn oneindig rijke genade en barmhartigheid en in Zijn mededogen en medegevoel voor Zijn volk. Zijn Naam was die morgen werkelijk een uitgegoten olie voor mij. Zijn liefde vervulde mijn ziel, zodat ik mij in de aanwezigheid van verschillende personen, die mij kwamen opzoeken, niet kon inhouden. Ik gevoelde, dat het in deze toestand een gemakkelijke zaak zou zijn om te sterven en om ieder lijden en pijn te verdragen. Nu verstond ik hoe de heiligen de vreselijkste martelingen van hun vervolgers konden verduren en hoe zij zich met blijdschap onderwierpen om verbrand te worden, omdat Zijn liefde hun zielen vervulde en al deze smarten draaglijk kon maken. Dit gevoel van de liefde van Christus was echter niet van lange duur en ik had de daaropvolgende dagen verschillende hoogte- en dieptepunten.'

De weg om heilig voor God te leven was voor Munro met veel doornen bezaaid. Met vallen en opstaan nam hij toe in de kennis en in de genade van Zijn opgestane Heiland. Het was zijn begeerte om Zijn beeld te dragen, hoewel hij met schaamte moest belijden hierin maar weinig vorderingen te maken. Daarbij waren zijn lichaam en geest zwak en vaak nabij de uitputting. 'Maar', zo getuigt hij, 'niettenstaande alle lichamelijke zwakte en duisternis in het gemoed in geestelijke zaken, vond ik een eenvormige, hoewel vaak haast niet waarneembare, neiging en genegenheid tot God, een begeerte om Hem lief te hebben als het enige rechtmatige Voorwerp van mijn genegenheden en om naar Zijn beeld gelijkvormig gemaakt te worden. Ik bevond het geheel boven mijn kracht te zijn om dit te verkrijgen en ik ben dagelijks ervan

overtuigd dat ik zonder de dadelijke bijstand van Christus niets doen kan, dat ik zonder Hem geen geestelijk leven kan leven, noch in heiligheid kan toenemen. Ik voel dagelijks mijn behoefte aan de Geest om mij te verlevendigen, om mij te verlichten, om het geloof in mij te werken en om mij in staat te stellen om de dingen die van Christus zijn, te ontvangen. Ik bevind dat ik geen kracht heb om de minste plicht op een rechte wijze te vervullen, of het nu de plicht tot God is of die tot een mens.'

Het besef van eigen onvermogen en tekorten maakte hem klein voor God. Het dreef hem uit tot de God des hemels om in hem het willen en werken te werken naar Zijn welbehagen. 'O Heere, ik begeer U te erkennen in Uw tegenwoordigheid, Die alwetend zijt dat ik in ieder ding zondig en aan Uw eer tekort schiet. Ik leef op een afstand van U en ben verre van Uw wet, waaraan ik gelijkvormig behoor te zijn en waarin ik mij niet verblijd, zoals ik wel wenste. Dit komt niet voort uit enige afkeer hiervan, maar uit een natuur die onvolmaakt is en niet de vereiste gehoorzaamheid kan geven. Ik overtreed bedroevend vaak Uw wet, maar voel mij in geen geval zoals ik behoorde te zijn, noch ben ik mij genoegzaam bewust van de noodzakelijkheid van het toevlucht nemen tot het bloed van Christus om vrede voor mijn ziel.'

Ootmoedig buigt hij het hoofd, smekend om genade:

'Ik bid U, hemelse Vader, heilig Uw kastijdende hand die U nu zo lang op mij gelegd hebt. Ik beken Uw rechtvaardigheid in deze, want mijn zonden zijn zeer vele en zwaar geweest. Ik leefde lang zonder U, ik had de zonde lief en schepte er vermaak in. Het was dag en nacht mijn lust om Uw wet in gedachten, woorden en werken geweld aan te doen en om U uit mijn gedachten uit te sluiten. Ik wilde niet dat U over mij heerschappij had, ik wilde mij niet aan Uw juk onderwerpen, noch Uw roepstem aan zondaren gehoorzamen, noch mij tot U bekeren en leven. Gij hebt rechtvaardig toegelaten om mij voor mijn zonden te straffen en ik pluk nu in een kleine mate de vrucht van mijn dagen. Doch, o Heere, geef mij te geloven dat bij U genade is, dat bij U vergeving is en dat U gereed bent om op grond van de gerechtigheid van Christus de voornaamste der zondaren te ontvangen.'

'Hierom, zo smee ik U, o Heilige Geest, om mij te leiden en van dwalingen af te houden. Ik ben mij geheel bewust van een verandering in mijn begeerten en in de voorwerpen van mijn lust en bezigheid. De voorwerpen die vroeger mijn vermaak waren, zijn nu een afschuw in mijn ogen en ik kan hierop niet één ogenblik zien, alsof zij in staat zouden zijn om de behoeften van mijn onsterfelijke ziel te bevredigen.'

Maar, zoals een natuurlijk verlichte consciëntie door opvoeding, beïnvloeding en sympathie een opmerkelijke verandering in zijn karakter kan voortbrengen, zo is het van het uiterste belang om te onderzoeken of de verandering die ontegenzeggelijk in mijn karakter heeft plaatsgevonden, hiervan het gevolg is, of aan het werk van de Heilige Geest moet worden toegeschreven.'

'Met betrekking tot het eerste punt van de godsdienst, waarmee ik eerst werkzaamheden had, namelijk met het bestaan en karakter van God, verklaart ons de Schrift, dat de mens van nature zonder God in de wereld is dat is, hij heeft geen geloof in Zijn bestaan en voorzienigheid en dat hij, voordat hij tot God komt, moet geloven dat Hij is. Het gebrek aan dat geloof was het eerste punt, waarvan ik ten volle en onderscheiden overtuigd werd. Het is duidelijk dat het geloof met betrekking tot het wezen van God wezenlijk is voor alle godsdienst en het fundament is van het geheel, in zoverre dat alle godsdienst zonder dit ijdel en zonder betekenis is, want wat is de godsdienst anders dan een kennis van God en van de betrekking van de mens tot Hem en van de vervulling van de plichten die deze betrekking inhoudt?'

Zalig einde

Munro heeft zijn verhaal niet afgemaakt.

Waarschijnlijk hebben de ervaringen die hij heeft opgetekend alleen betrekking op de tijd voordat hij predikant was. Naar het ons voorkomt heeft hij gedurende zijn ambtelijke bediening meer vastigheid in het geloof gevonden. Een aantal dagboeknotities werd als aanhangsel op zijn verslag van bevindingen opgenomen. Hij stond bekend als een getrouwe dienstknecht van de Allerhoogste, die in handel en wandel een grote mate van Godzaligheid vertoonde. Een vriend uit Strathy, zijn laatste gemeente, vermeldt dat hij 'een diepe bevindelijke kennis had van het werk der genade in zijn ziel en dat hij in een nauwe gemeenschap met God leefde'.

Gedurende de laatste jaren van zijn leven schijnt hij veel met lichamelijke zwakte te kampen gehad te hebben. Op de morgen van de laatste zondag dat hij preekte, ging de koster als naar gewoonte naar de pastorie. Munro vroeg hem op een ongebruikelijke manier: 'Wat denk je? Zal ik vandaag voorgaan?' Het antwoord was dat de predikant het beste zijn gezondheid kon peilen of hij in staat was om te preken. Munro zei dat zijn gezondheid geheel goed was, maar dat zijn stem was veranderd. 'Ik dacht om vandaag niet op te staan, maar een tekst kwam mij in bed voor de geest en ik ben ervan overtuigd dat ik eruit moet gaan om hierover te preken'.

En zo geschiedde. Alle aanwezigen waren van oordeel dat het een bijzondere preek was. De tekst luidde: *'En wij allen, met ongedekte aangezichte de heerlijkheid des Heeren als in een spiegel aanschouwende, worden naar hetzelfde beeld in gedaante veranderd van heerlijkheid tot heerlijkheid, als van des Heeren Geest'* (2 Kor. 3:18).

Hij werd wonderlijk ondersteund tijdens de diensten op die dag, ofschoon hij vanwege een keelaandoening zich moeilijk verstaanbaar kon maken. Eén van de ouderlingen merkte bij het uitgaan van de kerk op, dat hij deze preken nog wel wilde horen en enkelen van zijn gemeente voelden het zo aan, alsof hij voor de laatste maal onder hen was voorgegaan.

Tien dagen hierna kwam het einde. Het was 1 oktober 1885. Op de morgen van zijn sterfdag zei hij tot zijn vrouw dat hij met de volgende woorden in zijn gemoed wakker werd: *Het uur van mijn vertrek is gekomen. Ik hoor de stem die mij thuis roept.*

En toen haalde hij het 31ste vers van Psalm 104 in de Schotse rijm aan:

De heerlijkheid van de almachtige Heere zal voor eeuwig voortduren:

De Heere Jehova zal Zich in al Zijn werken tezamen verheugen.

Vlak voor zijn dood sprak één van zijn gemeenteleden die aan zijn bed stonden: 'U bent erg ziek.'

'Ja', sprak de stervende, 'de minuten gaan snel voorbij en wij moeten door vele verdrukkingen in het Koninkrijk ingaan.'

Toen bad hij en de laatste woorden die men kon horen waren: 'Het bloed van Christus, het bloed van Christus, de Verlosser'.

Hij uitte een diepe zucht en was niet meer. Munro was ingegaan in de vreugde van Zijn Heere.

Zijn grafsteen is nog te vinden op het kerkhof van Strathy. Hierop staan de veelzeggende woorden: 'Hij paste de leer van de genade met kracht en onderscheiding toe'. De leer van vrije genade was hem dierbaar, omdat *Christus* hiervan het *Middelpunt* vormt!

